

**"ДУУЛАН
БАЙГ ЛЭ
ЗҮРХЭМНАЙ..."**

12 н.

**ИТГЭЛИЙН
ХАМБЫН
ЗАХЯАНУУД**

23 н.

1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

Буряад Үнэн

Бүгэд арадай сонин

2013 оны
майн 2
Четвөрт
№ 17 (21916)
(831)

Гарагай 5
[www.
burunen.ru](http://www.burunen.ru)

ЭРХИМ БАГШАНАРАЙ ШЭНЭ НЭРЭНҮҮД ТОДОРУУЛАГДАА

Табан үдэрэй туршада үргэлжлэлтэн "Эрхим багша" гэхэн республикин конкурсын илагшадын нэрлэхэ саг өрбээ.

Конкурсын Гран-придэ - хари гүрэндэ стажировко гарааха эрхэдэ болон конкурсын үүлдэ тэмдэг болох мунгэн Бадма лёнхободо - Ахын аймагай Орлигий дунда үргуулиин түүхэн багша Алексей Тулохонов хүртөө. Мүн Ахын аймагай захирагааннаа 50 мянган түхэриг, тиихэдэ БГУ-наа компьютер шан эрхим багшадаа барюулагдаа.

**"ДУУЛАН
БАЙГ ЛЭ
ЗҮРХЭМНАЙ..."**

12 н.

АЛЕКСЕЙ ПЕТРОВИЧ 2004 ондо БГУ дүүргэхэн юм. Түүхэн багшын ажал болон худэлхэ нюютаг шэлэхэндээ тэрэ нэгэшье дахин халаглаагүй: Ахын аймагай үзэсхэлэн гоё байгаали дура сэдьхэльье абааар булягаа. Үргуулиингаа "ИстОки" гэхэн проектын ашаар тэрэ жэл бүхэндэ үргашадтаа хамта аймагайнгаа бүхын үзэсхэлэн газарнуудаар ябаа.

Улаан-Үдэ хотын 57-дохи дунда үргуулиин ород хэлэнэй болон литературын багша Надежда Цыбикова I шатын дипломдо, Үуралсалай министерствээсээ болон Арадай Хуралай депутат Матвей Бадановнаа хоёр плазменна телевизорте хүртөө. Надежда Валерьевна конкурсдо удхалан уншалтын арга дурадхаа. Тэрэнэй һайгаар үргашад уншаха дуратай болодог байна. Арбан жэлэй туршада энэ багша үргуулиингаа сонинийе хүтэлбэрилдэг юм. Нёдоно тэрэн түрүүшний нуури эзэлээ гээд һануулай. "Республикийнгаа олондо мэдээсэл тараадаг хэргэсэнүүдтэй харилсаа холбоотойгоор хүдэлдэгбди. Ерээдүйдэ Энергетикин нуурийн урдаа хараха сонин болгохо хүсэлтэйбиди", - гэж Надежда Валерьевна хэлээ.

I шатын дипломо ор

шагнагдаан Зэдын аймагай Петропавловкын гимназиин ород хэлэнэй болон литературын багша Наталья Боковада Үуралсалай министерство ноутбук, харин Арадай Хуралай депутат Сергей Пашинский мүнгэн шан барюулаа.

Улаан-Үдэ хотын эрэмдэг хүүгэдэй 60-дахи үргуулиин физикийн багша Арсалан Буудаев, мүн Баргажанай дунда үргуулиин багша Ольга Суворова III шатын дипломуудаар болон планшеттүүдээр шагнагдаа.

"Үргуулида болож байхан хубилалтнуудтаа баяртайб. Багшада ёхотой анхарал хандуулагдажаа эхилээ, салин түлбэри дээшэлээ. Саашадаашье багшын мэргэжэл хүндэтэй боложол байх гээх найданаб", - гээд Арсалан Буудаев хэлээ.

Эрхим багшанарые шагналын баяр ёнолол БГУ-гай конференц-тантими соо үнгэрөө юм. Олонхи багшанар эндэл үргажаа гаран. Тиймээс тус дээдэ үргуулиин ректор, Арадай Хуралай депутат Степан Калмыков баан шангуюудые барюулаа.

**Людмила ОЧИРОВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.**

**АГИНСКИЙ БУРЯТСКИЙ ОКРУГ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТР ПЕСНИ И ТАНЦА**

"АМАР САЙН"

**"Хабарай үдэшын
баяр наадан"**

13-14 МАЯ 18.30 ч.

БУРДРАМ
тел: 222-537

ЗҮРХЭНЭЙ БОЛОН ҮУДАЛАЙ ҮБШЭНТЭНИЕ АРГАЛДАГ ТҮБ НЭЭГДЭБЭ

Республика дотор түрүүшүн зүрхэ-үудалай түбэй Гусиноозерск хотодо нээлгэнэй баяр ёнололдо Буряад Республикин Толгойлогшо Вячеслав Наговицын хабаадаа.

Инсульт гү, али инфаркт үвшэндэ нэрбэгдэхэн үвшэнтэние нэгэ часай хугасаада түрүүшүн тува хүргэж үрдигдэбэл, тэрэ үвшэнтэн эрэмдэг болохогүй, тэрэндэе аргалжа болодог юм. Мүнөө имэ арга ганса туб хотынхидта бэшэ, харин худээ аймагта ажануугшадта олгогддо. Энэ хадаа "үудалай үвшэнтэдэ эмнэлгүн аргын оньш дээшэлүүлгэ" гэхэн федэральна зорилгото программын ашаар бэелүүлэгдэбэ. Тэрэнэй шугамаар Буряад Республика руу федеральна бюджетдээ 198 миллион түхэриг, республикин бюджетдээ 73,1 миллион түхэриг гээд номолгодо. Энэ мүнгэн зөөреэр Н.А. Семашкын нэрэмжэтэ Республиканска клиническэ больницын үндээн дээрэ үудалай региональна туб байгуулагдаха, БСМП-дэ, түргэн туналамжын больницида үудалай тааг, мүн Гусиноозерск хотын дэргэдэх аймагай туб больницида гээд түргэн туб баригдаа.

«Холболтжинский» гэхэн шулуу нүүрэнэй уурхайн ажлашадай амардаг профилакториин хуушан байсан соо 5 нарын түршада һэлбэн шэнэлгүн ажал ябулагдаа. Энэ үбшээ элируулх, диагноз табиха, аргалха болон элүүржүүлж бухы арга оньшон түхеэрэгдээ. Диагностико хэхэ үнэ сэнтэй эмнэлгүн аппарат: компютерна томограф, үндэр шанарай УЗИ-н, реанимацийн хэргэсэл болон элүүржүүлгэ эмхидхээ түхеэрэлгэнүүд булта шэнэ, мүнөө үеын оньшото хэргэсэнүүд табаятай.

Аймагай тубэй больнициын ахамад врач Светлана Будаева шэнэ байсан тухай илгэж хэлээ:

- үудалай үбшэнэй түрүүшүн шатын тааг 30 хүнэй

хууриатай. Үбшэнтэние эрэмдэг болошохогүйн талаа эртүүр арга, элүүржүүлгэ хэхэ уялгатайбди. Мүн ганса Сэлэнгын бэшэ, Зэдын, Хяагтын аймагуудаа үбшэнтэние аргалхади.

Мүнөө үедэ имэ шанартай эмнэлгүн эмхинүүдье байгуулаа Россида хойшлуулагдашагүй эзэл шухаг асуудал болонхой. Буряад Республикин элүүрье хамгаалгын министр Валерий Кожевниковий хэлэхээр, Буряад орондоши, Россидашье зүрхэнэй болон үудалай үбшэнтэн ехэ олон.

- Зүрхэнэй ба үудалай үбшэнхөө наха баралгаар Rossi түрүүшүн нуурида оронхой. Тиймэхээ имэ эмнэлгүн түбүүдье нээхэл хэрэгтэй. Мүнөө үндэр технологийн эмнэлгүн болон тусхай арга туналамжын хүсөөр хүнэй наха баралга үсөөрхэ ёнотой, - гэжэ элүүрье хамгаалгын министр тэмдэглээ.

Гурбан дабхар байсан соо түхеэрэгдэхэн шэнэ тубэй хэрэгсэлнүүдье узэжэ, тааг бүхэн соогуур ябажа, айлшадтаа экскурси хэбэ. Реанимацийн томо тааг соо Вячеслав Наговицын больнициын ажалшадтай уулзаба. Энэ хэгдэх ажал, түсэблэгдэхэн хэрэг болон шинидхээ асуудалнууд табигдаа. Ахамад врач Светлана Будаевагай тэмдэглэхээр, аймагай больницида ажалшад дуталдана.

- Больницидаа бүхыдээ 140 враач хэрэгтэй, харин мүнөөдэр оройдоол 59 эмшэд худэлнэ. Мүн дундаа эрдэмтэй мэргэжэлтэд баал үсөөн. Гэбэшье, мүнөө байсан бүридэлөөрөө шэнэ оньшото техникин ашаар үбшэнтэнөө аргалха, элүүржүүлхэбди, - гэжэ тэрэ мэдүүлбэ.

Буряад Республикин Толгойлогшо Вячеслав Наговицын үндэглээ.

логшо Вячеслав Наговицынай хэлэхээр, хэдышье оньшото техникэ, мүнөө үеын шэнэ хэрэгсэлнүүдтэй болобашье, эмнэлгүн арга энээгээр дүүрэшдэг бэшэ.

«Ганса оньшото хэрэгсэлнүүдээр үбшэнтэн хайн болошохо бэшэ, харин тэдэндэ эмшэдэй анхарал хэрэгтэй башуу. Имэ оньшото, түргэн мурөөр түва хүргэх аргатай эмнэлгүн эмхидэ ажаллахада, нэрэ түртэй ха юм. Тиймэхээ эмшэдые ажалда абаходаа, энэ ажалда таараах гээшэ гү гэжэ психологийн шалгалт гаргажа, конкурс эмхидхээ хэрэгтэй. Эмшэдые дуудаха, нонирхуулха талаар аймагай захирагаантай суг гэр байраар хангаха, гэр бариха, газар угэх болон бусад асуудал шинидхээ шухала, - гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглээ.

Гусиноозерск хотын нэгэ нургуулида эмшэлгүн класс дүрбэдэхий жэлээ худэгнэ. Энэ ахалагша классай нурагшад про-

фориентациин шэглэлээр эмшэдэй курса гарана. Долоон хоногий нэгэ удаа врачууд ямаршье түлбэрийгээр нурагшадтаа лекции уншадаг болон практическаа худэлмэри ябуулдаг. нуралсалыа дүүргэхэдэн, тэдэндэ эмнэлгүн класс дүүргэгээ гэхэн үнэмшэлгэ үтгэдэг. Тэрэ үнэмшэлгэ медицинын нуралсалай эмхинүүдээ ороходо, хараадаа айтадаг юм гэжэ мэдүүлбэд.

Имэ ажалай дүршэлэв Вячеслав Наговицын ехэй хайхаагаад, республика дотор дэлгэрүүлхэ тухай мэдүүлээ:

- Дүршэлтэй, үндэр технологийн оньшондо ажаллажа шадаха ёнотойл врач-мэргэжэлтэдье бэлдэхэ асуудал мүнөө үедэ шухала. Хэрбээ хайн мэргэжэлтэд үгы хаа, элүүрье хамгаалгадаа хүгжлэл хэхэ шадахагүйди. Һайхан сэдьхэлтэй зон эмшэд болохо ёнотой, - гэжэ Вячеслав Владимирович тэмдэглээ.

Вячеслав Наговицынай

хэлэхээр, республика эмшэдье бэлдэхэ, тэдэнэй нуралсалай түлбэри түлэх, стипенди үгэх, элүүрье хамгаалгада ажаллажа шадаха гээшэ гү гэжэ психологийн түхаар элируулээд, тэдэнэртэй контракт баталха юм.

«Совершенствование медицинской помощи больным с социальными заболеваниями» гэхэн федеральна программа үдаан болзортой, Буряад орондо үшөө хэдэн жэл бэлүүлэгдэхэ. Байгаш оной июль нарада имэ түхэлэй туб болон региональна улам хайн технологическая хүсэ шадалтай туб Улаан-Үдээдэ нээгдэхэ. Тэрэнэй удаа Хэжэнгүн аймагай болон Хойто зүгтэ үудалай үбшэ аргалдаг таагууд баригдаха юм.

Цыргэма САМПИЛОВА,
Радна-Нима БАЗАРОВА
фото-зураг.

АГУУЕХЭ ХААНАЙ УГ ИЗАГУУРАЙ ТҮҮХЭ ШЭНЖЭЛЭЛГЭ

Буряад орондо үргэлжэлхэөөр. Апрелийн 26-да Буряадай гүрэнэй университетэй Монгол шудалалгын Тубэй урилгаар Монгол гүрэнхөө томо делегацийн Улаан-Үдэ хото ерээ.

«Их голомт сан» гэхэн бүхэдэлхэйн Монголшуудай соёл аршалалгын жасын президент Г. Явгаан ударидалгатай делегацийн тоодо - мэдээжээр эрдэмтэд, засагай, шажанай, соёлы түлөөлэгшэд болон олонийн мэдээсэлнүүдэй сэтгүүлшэд. Делегацийн шухалаа зорилго болобол, Агууехэ Чингисханай уг изагуурай түүхэ шэнжэлэлгүн ажал ябуулга болоно. Байгаль шадарай орон даадаа агууехэ хаанай нэрээртэй, гэр бүлэйн удаа узууртай, уг гарбалай түүхээртэй ехэх холбоотой гэжэ бүхы арадтамай мэдээжэ. Буряад ороной нюогт нугануудаар Чингисханай үеын ушар үйлэнүүдье гэршэлжэн, арадай нангин шүтээн, мүргэлэй нуури болошонон газарнууд олон юм. Энэ эрдэмий экспедицид Монгол, Россиин гүрэнэй эрдэмтэд харилсаатай суг хамта худэлхэ, Түнхэнэй районой нюогтуудаар ябажа, суутай Чингисханай нэрээртэй газар нууринуудаар шэнжэлэлгүн ажал ябуулх тусбтэй.

Буряадай мэдээжээр эрдэмтэн, уран зохёолшон, чингисовед Ардан Ангар-

хаев «Түнхэн» гээшэ хадаа «түнхэлиг» гэжэ үгэхэе анхан гарана юм гэжэ бэшээ һэн. Чингисханай үхижүүн бага наха харуултан «Нууц товчоо» бэшэг соо энэ нэрэ дурсагдаан байна. Үшөө тиймэдээ «Монгол арадай гүрэнэй түүхэ» гэжэ мүнөө сагай ном соо Чингисхан хэрээдэй Ван-хаантай урагшагүй дайлалдаанай үүлээр Түнхэлиг-гол гэжэ газартаа тогтожо, бүхэли жэлэй түршадаа тэндэ ажануулан юм гэжэ бэшээтэй. Эзэл тэрэ үедэ Түнхэлиг голой шадар хаанай ордон баригдаан түүхэтэй. Харин мүнөө сагта Хандагайтын үндэр гэжэ хадын бооридо, Баруун Хандагайта голой эрүэдээ Чингисханай шэрээ гэжэ арад соогоо нэрээртэй солотой абарга томо шулун бии юм. Энэ түүхэтэй шулунай хажуугаар үшээшье олон үльгэр суута газарнууд эрдэмтэдэй һонирхол татаана.

Баира БАЛЬБУРОВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Буряадай Правительстваа болонон уулзалгын үедэ; Монголноо ерэхэн делегацийн гэшүүд.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

АЖАҮУУГШАДАЙ БАЙДАЛ ҺАЙЖАРУУЛХА УЯЛГАТАЙ

МЭРГЭЖЭЛЭЙ ХОРОТО ҮБШЭНҮҮД ОЛОШОРНО

АЖАЛ хүдэлмэри хамгаалгын бүхэдэлхийн үдэртэ дашаралдуулан, Улаан-Үдэдэ мэргэжэлэй үбшэнүүдье һөргүлэмжэдэ зориулагдаан республиканска заншалта конференци үнгэрөө.

- Энэ конференциин гол зорилго: мэргэжэлтэ үбшэнүүдтэ олонийн, ажлайд болон ажалара хангшадай анхарал татаха хэрэг. Энэ асуудал ехэ шухала. Хүндээхор үзүүлдэг үйлэдбэридэ ажаллаан зоной хохидолгын ушар олошороо. Хэрбээ 2006 ондо иимэ 72 ушар тодорулагдаан ha, 2012 ондо – 120 ушар элирүүлэгдээ,- гэж Буряад Республикин экономикин министр Татьяна Думнова тодорхойлбо.

Үйлэдбэри дээр үбдэхэн зоной тоо дээшлүүлжэн мүү тэмдэгтэ регионууд руу Буряад Республика үүлэй табан жэлэй туршада оронхой. Энэ хэмжээгээр Россиин Federaci дотор 7-дохи, Сибирийн дэбисхэр дээр 2-дохи үнүүри эзэлэнхэй. Абан ехээр хохидогшод- алта малтада эмхинхид, удаань болbosоруулга, эдлуури эрхилдэг үйлэдбэри дээр үхдэлдэг зон гээд тоологдоно.

Конференциин эхиндэ ажалыс хамгаалгын эмхинүүдэй хамнабариин туна үзүүлдэг онол аргануудай выставкэ дэлгэгдээ.

ЖКХ-ГАЙ ҺАЛБАРИДА 60 МИЛЛИОН ҮГТЭХЭ

ОЛОН эмхинүүд үрьяламжа үгтэдэг газарнуудлаа инвес-тицинүүдье абажа шаданагүй. Харин мунөө тэдээндэ иимэ арга олгогдбо.

“Регионам - устойчивое развитие” гэхэн проектнэ номололгын аргаар хэгдэхэн проект Rossi гүрэн дотор ябуулагдана.

Энэ нийтэ шан олгуулгада Буряад Республикаа 60 мэдүүлгэнүүд эльгээдээ. Тэдэнэй 29-ийн шүүгээд, данса документнүүд гар табилганда бэлдэгдэж байнхай.

Априлиин 16-да конкурсдо илгаша гурбан проектээр хэлсээн баталагдаа. Тэдэнэй тоодо 745 миллион түхэриг хэмжээтэй логистическ туб байгуулгын проект, «Стройиндустрия» гэхэн бүридэлэй мини-заводуудые бариха 346 миллионой гарашатай проект гээд, эдэ хоёр проектнүүд Гусиноозерск хотодо бэлдэгдэх юм.

Энэ жэл “Байкальская гавань” гэхэн ехэ проектэ хабаадагшадай “Спутник-Сибирь” гэхэн проектын хэмжээгээр хэлсээн баталагдаа. Энэ эмхи 1200 нууртай конгресс-туб аяншалгын онсо талмайд баарилга эрхилхэ хэрэгтэ 500 миллион түхэриг шүүбэ гээшэ.

- Энэ конкурс юугээрэе hайн бэ гэхэдэ, мүнгэн үрьяламжын тулөө үтгэхэ зөөри, залоггүй эмхинүүд инвестортай, энэ удаа Сбербанктай онсо түхэлэй компани байгуулна, тэрэ эмхинь өөрөө арга олох ёнотой. Бюджеттэ найдадаг “хүнгэн” мүнгэн олдохогүй,- гэж экономикин министр Татьяна Думнова онсолбо.

Мүн Буряад Республика энэ конкурсын ашаар 60 миллион түхэригий грант шүүгээ. Энэ мүнгэн зөөри ухаан хангалаа, уна сэбэрэлэг болон уна хорогуй болгох ажалнуудые шинидхээ хэрэгтэ нэбэрүүлэгдэх юм. Энэ Ивалын, Кабанскин, Прибайкалийн аймагуудай, Северобайкальск, Закаменск хотонуудай ЖКХ-нуудта үтгэхэ.

ДЭБИСХЭР ХҮГЖӨӨЛГҮН ЗООНО ГЭНЭН СТАТУС ҮГТӨӨ

**БУРЯАД Республикин эконо-
микин министр Татьяна Думнова
Федерациин Соведэй бүридэлээр**

Алас Дурна болон Байгалай шадархи регионуудые социально-экономическа хүгжэлтэ тухай Федеральна хуулиин проектые бэлэдхэлэй ажалта бүлэгтэ тоодо оруулагдаа.

- Манай газарты инвестици оруулха талаар ажал ябуулха, ажануугшадай байдал һайжаруулха гэхэн хоёр асуудал шинидхээ федеральна хуули байгуулха уялга табигданхай. Тиймэхээ энэ хуулида нэмэн оруулха нанамжа, дурдхалнуудые ажануугшаднаа болон үмсүн хэрэг эрхилэгшэдээ хүлеэгдэнэ,- гэж Татьяна Думнова хэлэнэ.

Регион руу инвестици оруулха, бюджетнэ ба налогово политикин асуудалнууд, аяншалга хүгжөөлгэ, байгаали

хамгаалгын ба элшэ хүсэ багтаамжай технологи тухай асуудалнуудта хабаатай мэдүүлгэнүүд оруулагдаа ёнотой. Программын проект дээрэ хүдэлх ажалаа бүлэг Правительствын министрнүүдтэй ажалаа эхилэнхэй.

- Энэ программаада оруулха Буряад Республикин бүхы нанамжа, мэдүүлгэнүүд хараада абаа. һаяын сагта хэдэн хуулинууд баталагдаа. Буряад Республикин Байгал шадарай дэбисхэртэ оруулагдаанай ашаар налог түлбэриин хэмжээн доошолуулагдаа. Энэмийн инвестици оруулхада һайшаагдалгааа бэшэ, харин дэбисхэр хүгжөөлгүн зоонодо ороон статустай болообди. Энэ системэ терриориальна проект гээшэ,- гэж экономикин министр мэдээсэбэ.

КАДАСТРОВА АЖАЛNUУДАЙ ТАРИФ БАЙГУУЛАГДАБА

**Байгша оной мартын 24-
нээ хүдэлхэгүй эд зөөриин техническ тусэб зохёохо кадастрова ажалнуудай тулөө нэгэ унэ сэн тогтоогдохо тухай хуули Буряад Республика дотор хүсэндөө оруулагдаба.**

Xүдэлхэгүй эд зөөриин ажануудаг гэр гү, али байшангууд гээд хубайлагдааныа техническ тусэбэй сэн дулдыдаха. Хэрбээ 100 дүрбэлжэн метр хэмжүүрэй гэр ha, техническ тусэбэй сэн 1100 түхэригтэ дээшэ байха ёногүй. 250-500 дүрбэлжэн метр хэмжээнэй байшангууд - 2400 түхэригтэ, квартира гү, али таңагуд- 500 түхэригтэ тусэб хэгдэхэ ёнотой.

Техническ тусэбье Буряад Республика дотор бүридэлэд атагдаан кадастрова инженернүүд бүтээхэ аргатай. Хууляар баталагдаан үнэ сэнхээ дээшэ тэдэнэй ажал сэгнэгдэх ёногүй. Хэрбээ энэ хуули хазагайруулагдабал, арад зон хуули хамгаалгын эмхинүүдтэ болон тариф тухай хуули бэлүүлгые шалгадаг Республикин албан руу хандажа болоно.

- Кадастрова инженернүүд Республика дотор ех үсөөн, ордоо 200 хүн бүридэлэд атагданхай. Фото-зурагын болон тэдэнэр тухай мэдээсэнүүд манай сайт дээрэ табигданхай, -гэж Буряад Республика эд зөөриин ба газарай харилсаанай министр **Маргарита Магомедова** мэдээсэбэ.

Дача (зүнланай) газарай кадастровай шэнэ сэгнэлтэ байгуулагдаа.

Эд зөөриин ба газарай харилсаанай министр-стывн дэргэдэ саад, огород, зүнлангуудай газарай гүрэнэй шэнэ үнэ сэн байгуулын наймаа эмхидхээ.

Федеральна хуулиин ёхор, кадастрова сэгнэлтэ табан жэлэй нэгэ дахин үнгэрэгдэх ёнотой. 2008 ондо Буряад орондо һүүлшиныхиеэ эмхидхэгдэх юн.

Тэрэ үедэ 2564 участогууд бүридэлэд атагдаан байна. Харин байгша оной январийн нэгэнэй тоогоор 42686 газарнууд бүридхэгдээ. Эдэ газарай участогууд гүрэнэй кадастрова сэгнэлтэдэ оруулагдаа ёнотой. Эдэ газарай участогууд харилсаанай эрьеэсэдэ оронхой. Гэхэтэй хамта, энэ хуулиин ёхор, газарай налог түлбэрийн сууеэлэгдэнхэй. Энэ хуулийн газарнууд арендын хэлсээнэй зүйл болонон ушархаа налог түлбэриин ашаглалгдаа, гэжэ министр тайлбарилба.

Анхан бэелүүлэгдэхэн сэнгэй ёхор, саад болон огородой нэгэдэлнүүдэй 1 дүрбэлжэн метрэй сэн 54, 98 түхэригтэ, харин дачна нэгэдэлнүүдэй- 149, 16 түхэригтэ юм.

Тиймэхээ 8 соток газарай налог саадай нэгэдэлнүүдэй 132 түхэригтэ, харин дачна нэгэдэлнүүдэй- 358 түхэригтэ болоно.

- Унанай жаса тухай хэлэбэл, тэдэнэй үнэ сэн 2005 ондо тоологдонон юм. Мүнөөдэрэй байдалаар, 250 гектар талмайн хэмжүүрэй 17 газарай участогууд гүрэнэй кадастрова сэгнэлтэдэ оруулагдаа ёнотой. Эдэ газарай участогууд харилсаанай эрьеэсэдэ оронхой. Гэхэтэй хамта, энэ хуулиин ёхор, газарай налог түлбэрийн сууеэлэгдэнхэй. Энэ хуулийн газарнууд арендын хэлсээнэй зүйл болонон ушархаа налог түлбэриин ашаглалгдаа, гэжэ министр тайлбарилба.

Кадастрова шэнэ сэн эрхилэгдэх ёнотой. Шэнэ сэн 2014 оной январийн 1-нээ хүсэндөө оруулагдаа дахаа юм.

СЭРЭГЭЙ АЛБАНДА ТАТАЛГА ЭХИЛЭНХЭЙ

Буряад Республикин сэргэй комиссариадай уралдаар сэргэй албана мянган залуушуул атагдаха юм. Сэргэй албанай болзор 12 һарын туршада үнгэрдэг зандаа.

- Сэргэгтэ таталгын шанар һайжаруулгдаа анхарал табигдадаг. Няа албана татагдаан залуушуул сэргэй-учетно мэргэлтэй байха гэхэн эрилтэ табигдадаг болонхой. Бүхы призываагүйдэй тэн хахад тойрой сэргэй туб руу сэргэй бүридхэлэй мэргэжэлдэ һурахая эльгээгдэдэг, тэндэ сэргэгтэ хэрэгтэй мэргэжэлтэй болоод, албан хааха часть руу эльгээгдэхэ бишу, - гэж Буряад Республикин сэргэй комиссариадай призыв хэдэг таңагай дарга **Александр Усенко** правительствын эмхидхээн брифинг дээрэ мэдээсээ.

Сэргэшэдэй табанай нэгэ хубин дээдээр эрдэмтэй байха ёнотой. Буряад Республикин Толгойлогшын 2013 оной февраллийн 28-най захиралтаа резервнэ бүридхэлнүүд баталагдаанхай. Сэргэй албан хаалтын болзор хойшолуулгдаа арга бүхы эрхэтдэ олгогдодог.

Буряад орондо ажануугшадаа зүүн зүгэй округто сэргэй албанаар хүсэнүүдтэй, сэргэй космическа албана, гражданска оборонын сэргэйтэ болон сэргэй агаарай флото гээд алба хаадаг.

Хүбүүдтэй болон нахатай, үбшэн гэртэхинтэй призываагүйд Республикин дэбисхэр дээрэ алба хааха артгатай юм.

- Муу юумэн гэхэдэ, мүнөөдэрэй тоогоор, 2 мянган хүн сэргэй албан хааха уялгааа хазагайрж, тэрийлж, бэдэрэлгэндэ оронхой. Эдэ зон тухай хуули хамгаалгын эмхитэй суг ажал ябуулжа байнабди, - гэж Александр Усенко мэдүүлбэ.

Май һарын удаан амаралтануудай һүүлээр шэнэ сэргэшдэй алба хааха газартань эльгээж эхилх юм.

Мүнөө жэл сэргэй дээдээр нүргүүлинуудта оржко нүргүүхэд 500 призываагүйд үгэнхэй. һүүлэй гурбан жэлэй туршада сэргэй нүргүүлида залуушуул эльгээгдэгүй байгаа бишу.

Энэ хуудаа Цыргма **САМПИЛОВА** бэлдэбэ.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

РЕСПУБЛИКАДА ҮҮНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИИЕ ШЭНЭЛҮҮЛХЭ

Бүряадай Правительствын түрүүлэгшын экономикин талаар орлогшо Александр Чепик үүнэй үйлэдбэриин ажахы, эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй болон мэргэжэлтэй хабаадалгатай республиканска суглаа унгэргээ. Буряад Республикин худөө ажахын ба эдээ хоолой министр Александр Манзанов, министрэй орлогшо Михаил Костриковий, Роспотребнадзорийн управленин мэргэжэлтэн Ольга Богдановагай болон республикин үүнэй үйлэдбэри эрхилэгшэдэй элихэлнүүд шагнагдаа.

ҮҮНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИИН МҮНӨӨДЭРЭЙ БАЙДАЛ

Үүнэй үүлтэрэй мал ажаллаха, үү худалдан абаха, үйлэдбэрилхэ болон наймаалха гэхэн асуудалнууд хэлсэгдээ. Мүнөө сагта республикин үйлэдбэрилдэг үүнэй 89 процентны зонгоо худалдан аблана, харин худөө ажахын эмхинүүдхээ оройдоол 7 процент тушаагдана. Жэл бури Буряад Республика дотор 90 мянган тонно үүн ондоо тээхээ асарагдадаг. Нийт дээрээс хаагдаан үүеөр үйлэдбэрилнэн эдээнэй зүйл ехээр гаргаха зорилготойгоор, худөө ажаануугаадаа үү худалдан абаха ажал ябуулгададаг. Бүхыдөө республика дотор нэгэ халаанд 160 тонно гү, алижэл соогоо 35 мянган тонно үүйлэдбэрилхэ хүс шадалтай 18 эмхи тоогододог.

Республикин Худөө ажахын болон эдээ хоолой министерствын үнгэрэгшэжэлэй дүнгөөр үмсүүн хамhabариин ажахынүүдта үү үйлэдбэрилгэ болон үү тушаан абалга эрхилэлгээр рейтинг гаргагдаан байха юм.

Түрүүгурбанай тоодо Зэйдин, Түнхэнэй, Бэшүүрэй аймагууд үүнэй үйлэдбэри эрхилэлгээр шалгараа. Арад зонгоо үү тушаан абалгаар Ивалгын, Кабанска болон Бэшүүрэй аймагууд түрүүлнэн байна.

ҮҮ ҮЙЛЭДБЭРИЛЭГШЭДЭЙ НАНАМЖА

Байкальскын үүнэй үйлэдбэриин фермэ үнгэрэгшээзүүн жэлэй 70-аад онуудта баригдаан, заhabарилга бэшэ, харин шэнэ, мүнөө үеын түхэлэй фермэ бариха тухай нанамжа-мэдүүлгэ оруулба. Мүн haалишад анхан сагта зуналандаа гарадаг байна, мүнөө тэрзниие һөргээх тухай дураадхаба.

Прибайкалийн аймагай рапогой түрүүлгэш Леонид Татаринцев, худөөгэй ажаануугаад хүшэрээ, хүн үнээс яваахаяа нананагүй. Үмсүүн ажахыдаа наамал үнээн хороогдоно, аяар 400 толгой үсөөрхэн байха юм тэжэ мэдүүлбэ.

ҮҮНЭЙ ФЕРМЭНҮҮД ҮСӨӨРӨӨ

Буряад Республикин Худөө ажахын ба эдээ хоолой министерствын мэдээгээр, 2013 оной январиин нэгэнэй байда-

лаар, худөө ажахын эмхинүүдтэ үүнэй үүлтэртэ мал 5000 толгой буридхэгдээ. Тэрэнь бүхын малаа оройдоол 20 процент болоно башуу. Үүлүй зурган жэлэй туршадаа мяаханай үүлтэртэ мал 17 процентээр үсөөрүүлэгдэхэн байна. Тийгэжэ үүнэй фермэнүүд, үсөөрөө.

Мухар-Шэбэрэй аймагтаа Барий эмхи хоёр дахин хороогоо, "Знамя Ленина" ажахы-4 дахин, Суулгын ажахы-3,7 дахин, Тарлагатайн аймагтаа "Искра" кооператив 7 дахин, "Авангارد"-1,9 дахин, Хяагтын "Ранжурво" кооператив-2,7, Бэшүүрэй "Калинина", "Покровский" гээд баян фермэнүүдые угы хэхэн байна. Анхан нютаг бүхэндэ томо фермэнүүд ажалладаг байгаа, харин мүнөө республикаада оройдоол 4 томо фермэнүүд худэлдэг.

Республикин аймагуудта мүнөө бии болгогдонон шэнэ МТФ-үүд жиирэй наамал 50 толгойноо доошио үхэр барина. Тэдэнэрэй технологийн мую шанартай һэн тула үйлэдбэриин экономическа наин үрэ дүн үтгэнэгүй.

Энэ шэнжэлэлгын хугасаада үйлэдбэриин шадал налгагдаа, аяар 8 томо фермэнүүд угы хэгдээ. Нэрлэбэл, СПК «Оймурское» (Кабанскаин аймаг), «Ключи» эмхи (Бэшүүрэй аймаг), «Совхоз Осерский» ажахы (Зэйдин аймаг), «Никольский», «Урожай», «Шаралданы» гэхэн ажахынууд (Мухар-Шэбэрэй аймаг), «Рассвет» кооператив (Хорин аймаг), «Баян-Булаг» (Хяагтын аймаг).

ҮҮНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИИН ДУТУУ ДҮНДАНУУД ХЭЛСЭГДЭЭ

Үүнэй үйлэдбэри эрхилэгшэд суглаан дээрээ үүнэй налбариин бэрхшээлнүүд тухай мэдээсээ. Тэдэнэй хэлэхээр, үүнэй үйлэдбэрилгэ тон ядуу, сошордом байдалдаа оронхой, үү тушаахаа дэлгүүр хүгжөөгүй, ажахын тухеэрэлгэ хэрэгсэнлүүд хуушаранхай, инвестици нэйтэрүүлгэ дуталдана болон бээз даагаагүй үнэ сэн тухай тэмдэглэгдээ. Мүн үү үйлэдбэрилэгшэдэй хэлэхээр, үйлэдбэрилгэдээ үүн дутана, үүнэй үүлтэртэ малай толгой үсөөрнэ, хэрэгтэй тэжээл бэлдэгдэнэгүй. Гэхэтэй хамта худөө нютагуудаар залу-

шуул үнээ яваахаяа нананагүй, аж ахыг шад хүгшэрнэ, нахатшигуул малaa ажаллахаа бираанагүй. Гэбэшье гарашаа эхэтгээгээр хааны үнээс багахан сэнгээр тушаахаяа нананагүй. Дүтэ байна тосхон руу худалдаа хааны дээрэ болоно.

Үүнэй үүлтэртэ малай эдихэ тэжээл хүсэд бэлдэгдэнэгүй гэжэ министрэй орлогшо Михаил Костриков мэдээсээ.

- Үүнэй үүлтэртэ мал барихаа гэблэ, силос, сенаж бэлдэхэ тон шухалаа башуу. Эдээ тэжээлгүйгээр үнээндэ үүн орохогүй. Республикаада оройдоол дүрбэн аймагуудта силоносно комбайн бии. Силоносно нүхэгүй наа, ямар мяахан, үүн тухай хэлсэгдэхээ гээшэб? Үү үгэдэг малгүй болонон худөө нютаг угы болохо. Үхэр гээшэх худөө нютагуудые худэлгэжэ байдаг юумэн гээшэ, - гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

ҮХЭР ГЭЭШЭ ӨӨРӨӨ ТЭЖЭЭЛ БЭДЭРЖЭХ ХООЛЛОХО ЕНОГҮЙ

Худөө ажахын министр Александр Манзанов манай эндэхи үүнэй үйлэдбэри классическая технологигоо нийлэн холо байна гэжэ мэдүүлбэ. Тэжээл бэлдэлгэхээ хүтэлбэриин нэгдэмэл ажал ябуулха шухала.

- Эндээ суглаалагшад үхэрний өөрөө тэжээлээ олон угээхээ тэжээлээ бэдэржэ ябаха ёногүй. Бидээ тэдэнэндэ тэжээлын зохёожо, бэлдэжэ угэхэ ёнотойбди. Мүнөө республикин нэгэшэе ажахы хэрэглэжэ байна тэжээлнэгээ энергетических сэнтэй холисонууд хэрэглэжэ гээшэх мэдэнэшьеугүй, - гэжэ министр тодорхойлбо.

Тэжээлэй рацион худөө ажахын малай элдэб тухэлэй булзг бүхэндэ тааралдуулнаа байха ёнотой.

ҮХЭРНҮҮД СТРЕССТЭ ОРОДОГ

Александр Манзанов үхэрэй наин шанартай байраа тухай, ухаар ба тэжээлээр хангалаа дүтэ байлгаха болон микроклимат таарамжатай байха тухай мэдээсээ. Мүнөө сагта хэншие угэр мал үүрэгээр сугтанаа байлгадаггүй, бэсэн тамир ба тугалаа хуухуулхыень хараадаа аблагадаг байна. Манай республика дотор хүреэ соо бариж, бэлшээридэ гаргажа, мал ажалладаг гээшэ.

- Гэхэтэй хамта тэжээлэй рацион һэлгүүлжэ, хүреэ соо хаагдаа болон бэлшээридэ гарахадаа, баян стресс аванаа харахаа дагадаг байна. Стрессчээ һарын туршадаа гарадаг. Хээллитэй ябаха хараа болоод лэ, хэдэн нараа болоно. Жэл соо оройдоол 240

үдэр ажалландаа башуу. Жэл бури 4 нараа ажал хэнэгүй. Тиймэхээ мал үүрэгэй элүүр энхэ байдал үргэлжлийн хэмжээ ябуулгануудай программа ашаглан, бэлүүлхэ шухалаа. Мүн малай аргашадай ажал, хэмэл онол аргаар үрэжүүлгэ болон мал ажаллахаа байна зоний ариг сээрэвье сахилга нарижуулсан наийжаруулха хэрэгтэй гэжэ худөө ажахын министр тэмдэглээ.

Гадна мал ажахыдаа ёнотой анхарал хэрэгтэй. Нэгэшье ажахыдаа үүнэй хүргэхэн уураг бэлдэгдэгүй. Уураг гээшээ элүүр ба бээз хүсэн халнаа аважаа бэлдэгдэгдэг. Тугал эхынгээ үүмбэйгээр уурагтаа хүртэдэг, тэрэл хайтай.

Республика дотор бэлүүлэгдэжэ байна тэжээлэй программын шугамаар үүнэй үйлэдбэри эрхилдэг ажахынуудтай суг мүнөө ажаллахаа байна үйлэдбэри бүридэн, шэнэлүүлхэ аргатай байнаа худөө ажахын министр мэдүүлбэ.

Суглаанай түгэсхэлдэ дун согсолон, Правительствын түрүүлэгшын экономикин талаар орлогшо Александр Чепик үүдээ ажахынхадай хүнгэн бэшэ, салин багатай ажал тэмдэглээд, багаханааршье наа, үүнэй шэглэл өөдөө бодож байна гэжэ хэлээ. Худөөгэй үмсүүн ажахынуудые тэжээлэй рацион тухай, хэмэл онол аргаар үрэжүүлгэ тухай, бусад асуудалнуудтай танилцуулха шухалаа.

- Нёдндо жэл гурбан томо фермернүүдэй ажахы дэмжээбди. Мүн наа эхилжэ байна 67 фермернүүдтэ 2-2 миллион түхэригүүдэй үгээбди. Тэрэ үгтээнэн мүнгэ зүбөөр хэрэглэжэ, дун харуулнаа гурбан фермернүүдэй тэдэнээн сооноо шэлжээ, ушеех дэмжэхбди. Үүнэй үүлтэртэ мал хараха, үүнэй үйлэдбэри эрхилжээ, - гэжэ Александр Чепик уряалба.

Республикин зорилгото программа руу ямаршье эмхи, фермернүүдшье орох аргатай гэжэ тэмдэглэгдээ. Үүнэй үйлэдбэриин түхээрэлгэ, үүнэй үүлтэртэ мал худалдахаа аваанай 50 процентын тэдхэмжээр бусаагдахаа.

Цыргма САМПИЛОВА.

АГУУХЭ ИЛАЛТАДА ЗОРЮУЛАГДАБА

Апрелиин 29-дэ хотын Улас-хоорондын сэргэгэй-патриотическа бүлгэмэй эмхидхэн авто-гүйдэл Улаан-Үдэ хото дээгүүр үнгэрбэ. "Российн хуби заяан- миний хуби заяан" гэжэ нэрээгээ хэмжээ ябуулга Сталинградай байлдаанай 70 жэлэй ойдо ба Советскэ Союзай гурбаа дахин Герой, авиациин маршал Александр Покрышкинай мүнхэ дурсаалдаа зорюулагдаа.

Энэ хэмжээ ябуулга Илалтын улаан туг ба дайнай газарнуудай нангин газар хүрьхэтэй капсулануудые бүхын Россиин дэбисхэр дээгүүр ябуулжа, арад зондоо Агууех Илалтаа тухай нануулжа, манай гурэндэ ажаануугшадай үбгэ эсэгэнэр фашис Германиин суг хамтын хүсөөр илаан гэжэ нануулха зориулгатай. Бүхыдээ энэ колоннодо 50-яд автомашинанууд: ДОСААФ-ай хүнгэн автомашинану-

уд, газомоторно КамАЗууд болон урданай ретро-машинанууд ябаха юм. Беларусин болон Украинаин түлөөлэгшэд хабаадана. Тэдэнэр Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэй дайнай үедэ совет арадуудай шунаа шэнгээхэн наангин дурсаалтаа Киев, Минск, Брест хотонуудай газар дайдануудаа суглуулгатай. Бүхыдээ шоройтой капсулануудые асаархан байна.

Улаан-Үдээ холооо ерээшэдые олонийн эмхинуудэй, дайнай ветерануудай булгэмэй болон засагай налбаринуудай түлөөлэгшэд утгаа. Тэдэ бултадаа Илалтадаа зорюулнаа хүшөөдэх хүндэлэлгэй гүрлээ сэсэг табяа. Саашадаа Шэтэ, Благовещенск, Хабаровск дээгүүр үнгэрхэ. Майн 7-до Владивосток хото хүрэх зорилготой.

Баира БАЛЬБУРОВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

Агууехэ Илалтын 68 жэлэй ойе угтуулан

“ЗАРНИЦА” НААДАН ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГҮҮДТЭ ХҮРЭЖЭ ЕРЭБЭ

АПРЕЛИН 26-да Улаан-Удын “Золушка” гэхэн 110-дахи хүүгэдэй сэсэрлигтэ ехэх хүлгөөтэй байгаа: сэргэй формо умдэнхэй ба-гахан хүбүүд, басагад нубаг нүхэнүүдье алад дэбхэрээ, минэтэй полинуудые гата-лаа, нюуса даабаринуудые дүүргээ, мун урилдан гүйлдөө юм. 13-дахи болон 4-дэхи ахамад бүлэгүүдэй хоёр команда бээ бээтээс мұрысажэ, одоол юу хээн болоо даа. Командын бүрдэлдээ 10 ябаган сэргэш (5 хүбүүд, 5 басагад), 5 сапёр, 3 тагнуулшан, 2 медсестра, 1 тугшан байгаа. Тийн хүн бүхэнийн өөрүнгөө онсо уялга янала амжлалтатай дүүргээ.

“Зарница” наадан хадаа мүнөө жэлхээ Агууехэ Илалтын найндэртэ зориулагдан, хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ үнгэргэгдэдэг хэмжээ ябуулгануудай тоодо оруулагдаба гэжэ нануулая. “Золушка” хүүгэдэй сэсэрлигые даагшА Анна Чистяковагай хэлэхээр, майн 15-16 багаар кварталай түхэрэн соо “Зарнициын” бага нааданууд эмхидхэгээр түсблэгдэнхэй. “Манай команда болон “Строител” гэхэн 91-дэхи сэсэрлиг мұрысажеэр хараалагдана. Тийхэдэ “Медвежонок” болон “Юна” сэсэрлигүүдэй хүмүүжэмлнүүд ерэжэ, наадыемнай хараха. Өөхэдьнгөө талмайн бага ушархаа энэ хэмжээ ябуулгаяа Улаан-Удын 56-дахи нургуулин талмай дээрэ үнгэргэх хүсэлтэйбди”, - гэжэ **Анна Чистякова** хөөрөө.

Ахамад хүмүүжүүлэгшэметодист Алла Малковагай онсондоор, “Зарнициада” багашуулай нөнирхол татахын тула Призывной пунктнаа сэргэшдые хбаадуулхаа наанал бии. “Жэшээнь, 95-дахи сэсэрлигые тэдэ майхангудхаа эхилээд, сэргэй бусад хэрэгслийнүүдээр хангаа юм. Ехэх нөнин байгаа”, - гэжэ Алла Малкова тусебүүдээрээ хубалдаа.

Мүнөө дээрээ олонхи хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ “Зарнициын” бага нааданууд эмхидхэгдэнэ. Харин майн 7-8-да Агууехэ Илалтын үдэртэ зориулагданаан хэшээлнүүд болон концертнүүд үнгэргэгдэхэй. Удаан Улаан-Удын нургуулин наанаа гүйсөөгүүшүүлэй нуралсалай тааг “Зарницие” хотын хэмжээндэ эмхидхэх түсэбтэй. Тиймэхээ 110-дахи сэсэрлиг янала наин бэлдэж байна гэхэд, алдуу болохогүй.

Шэнэ наадан хүүгэдтэ ехэхайшаагдаа. Илангаяа хүбүүдэй ехээр хүхийн гээшэнь. Тэдэ толгойгоо омог дориунаар үргэжэ, ёнотой сэргэшдые наажан алхалаа, командирай - физкультурын багша Наталья Романовагай бүхы захиралтануудые жэншэдгүй дүүргээс орлодо. Теэд тэдэ үшвэр болганууд байна даа. Гэхээтий хамта тэдэ тус нааданай удаха хүсэд ойлгоошигүй haas, эбтэй зэтэй команда байнаанаа сохом гэршэлээ - мұрысөөнүүдэй уедэ хүбүүд, басагад шаг шууяа табиж, бэе бэеынгээ, командаангаа түлөө үнэнх зүрхэнхөө наанаагаа зобоюм. Тийн хүн бүхэнийн манай команда шүүхэй гэжэ наанаашье haas, хани барисаан илаа гэхэн дүнгье буulta зүвшөөгөө.

Дыжит МАРХАДАЕВА.
Авторай фото.

“ХҮҮГЭДТЭ ЗҮРХЭ СЭДЬХЭЛЭЭ ҮГЭНЭБ”

“Эрхим багша-2013” конкурсын түгэсчээнэй удаадахи үдэртэ нэмэлтэ һуралсалай багшанарай “Хүүгэдтэ зүрхэ сэдьхэлээ үгэнэб” гэхэн VIII республиканска конкурсын илагшад тодороо юм.

Гурбан үдэртэ үргэлжын мүрүсөөнэй дунгуудаар, конкурсын гол шан – Гран-при Прибайкалиин аймагай Турунтаевын хүүгэдэй уран бэлигэй тубэй һургагша Татьяна Кузнецова да хүртээ. Харин Сэлэнгын аймагай Новоселенгинскин интернат һургуулиин һургагша Петр Батоцыренов I шатын дипломоор шагнагдаа. Удаадахи һууринууды хоёр-хоёр хүн эзэлнэн байна. Тийн Светлана Филиппова (Баунтын аймагай Эвенк арадай урлалай нэмэлтэ һуралсалай туб) болон Елена Соболева (Улаан-Үдэ хотын хүүгэдэй болон эдиршүүлэй уран бэлигэй байшан) II шатын дипломуудаар тэмдэглэгдээ. III шатын дипломуудта Улаан-Үдэ хотын 9-дэх дунда һургуулиин һургагша Светлана Шатрова болон Тарбагатайн аймагай Дээдэ Саянтын санаторно-интернат һургуулиин һургагша Эржена Цыренжапова гэшэд хүртээ. Бусад хабаадагшад баал элдэб янзын номинациуудта шагнагдахаа, үнэтэ бэлэгүүдые аваа.

Буряад Рэспубликин Арадай Хуралай депутат Андреян Зыбыновэй онсондоор, хэрбээ багшын хүүгэдые эрдэм мэдэсээр зэбсэгжүүлдэг хаань, нэмэлтэ һуралсалай һургагша уран бэлигын мүүлин хүгжөөхэдээ, дүрбэн тэгшэ бэрхэ эрхэтэниие хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ бага бэшэ хубитаяа оруулдаг. Гадна үхибуун наандаа шэлэнэн шунал хадаа ехэнхи ушартга ерээдүйн мэргэжэлэй үндэхэ һуури боложо үгэдэг ха юм.

“Мүнөө республикадамнай нэмэлтэ һуралсалда 3500 хүн хүдэлнэ, 200 эмхи зурсган бии, - гэж Буряадай һуралсалай болон эрдэм ухаанай министрэй орлогшо Александр Бочеев хэлээ. – Нэмэлтэ һуралсал гээшэ худэлмэрийн түрүү шэглэл боложо, урдамнай ехэ олон зорилгоудые табина. Илангаяа материально-техническэ баазын һайжаруулха шухала. 60 эмхи зургааниие шэнэ байшангуудаар хангаха хэрэгтэй. Нэмэлтэ һуралсалай һургагшады бэлдэдэг дээдэ һургуули гэжэ оройдоо үгы. Тийхэдэ техникэ зохёон бүтээлгэ мэтын мүнгэнэй гаргашатай шэглэнүүд хүгжөөгднэгүй. Эдэ бүгдэвши шийдхээл болонбоди”.

Мүнөө сагта үсөөн бэшэ һургагшад миин лэ сэдьхэлэнгээ дуудалгаар хүдэлдэг юм. Тэрэшэлэн “Хэлэлгын соёл” гэхэн номинацида лауреат болонон Яруунын аймагай Тэлэмбын дунда һургуулиин ород хэлэнэй болон литературын багша Лариса Балданова гуша гаран жэлэй туршада үхибуудые шүлэгэй болон юрын бэшэгэй нюусануудтай танилсуулдаг. Тийн энэ ажалаа түлбэригүйгээр бэелүүлдэг байна. “Би өөрөө шүлэг зохёо дооратай хадаа шабинаараа зохёожо һургахадаа, зүрхэ сэдьхэлээ ханадагби. Харин үхибуудэй бури олоороо һонирхон ерхэдэ, энээндээ үнэтэй шан намда байхагүй”, - гэж тэрэ хэлээ.

Дыжит МАРХАДАЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

В.Р.ФИЛИППОВЭЙ 100 жэлэй ойдо

АРАДАЙНГАА УРДА ЕХЭ АША ГАБЬЯАТАЙ

15 жэл соо манай Буряадай гүрэнэй худөө ажахын академи (тэрэ сагта зооветеринарна институт гэжэ нэрлэгддэг байна) буряадууд сооноо түрүүшүүн естественнэ эрдэмэй доктор, бэлигтэй хүтэлбэрилэгшэ, нийтийн ажал ябуулагша, багша, хүмүүжүүлэгшэ Василий Родионович Филипповэй нэрэ нэрлүүлжэ ябана.

Василий Родионович альгаар дүүрэн ажал хэжэ, энгэрээр дүүрэн эдэбхи үүдхэжэ, арад зонойнгоо урда аша габъяа туйлаан намтарын ургажа ябаан залуу утэндэжэшээ боложо үгэдэг. Василий Родионович Филипповэй 100 жэлэй ойдо зориуулагдаан хэмжээ ябуулганууд Буряад орондомнай, академидэмнай үнгэрэгдэжэ байна. Тэдэнэй тоодо манай технологическа факультедтэ эдэбхитэйгээр энэ үндэр ойдо зориуулагдаан үдэрнууд оюутадые ба багшанарые һонирхуулна. Хоёрдохи курсын оюутадай дунда үнгэрэгдэхэн кураторска часай үедэ эрдэмтэ зоотехникидтэй һонин уулзалга болоо. Уулзалгын геройнууд: республикин худөө ажахын габъяата худэлмэрилэгшэ, худөө ажахын эрдэмий кандидат, уран зохёолшо, 5 номой автор Николай Егорович Маркаков, мүн лэ 1961 ондо манай факультет эрхимээр дүүргэжэ, Хорийн аймагай Анаагай совхоздо ахалагша зоотехникийн амжалаа ехэтгэгээр ажаллаан юм. Ажалай ветеран Тамара Балдановна Балданова

үхибуун наандаа Василий Родионовичынэй таниха, мэдэхэ ябаан. Саашанхи наанайн үргэн харгы заяанан байна. Ходо жэшээ болон ябадаг һэн гэжэ дурсан, залуушуулда һонирхолтойгоор хөөрээз. Василий Родионович, залуу мэргэжлэн, дайнай шэрүүн жэлнүүд соо Хорийн аймагай хүтэлбэрилжэ ябахадаа, түрүүшүнгээ Гүрэнэй шагналда «Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэйнай үедэ шэн габъяата ажалай түлөө» медаляар шагнагдаан. Ажабайдалайн намтараар хүнгэн бэшэ зоотехнигэй ажал тухайгаа, оюутан ябаан холшор наанаяа наан, дурсан һонирхуулба. Уулзалгада хабаадагшадта баярай бэшэгүүд, Виталий Помулевой “Василий Родионович Филипповэй ажабайдалай һургаалнууд” гэжэ ном, баглаа сэсэгүүд бэлэг болгон баруулагдаа.

Жаргалма МАРХЮЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Тамара Балдановна оюутадтай уулзалгын үедэ.

ВАСИЛИЙ ТРУБАЧЕЕВ

(1895-1938)

Эрхүү можын Балаганска уездын Хүндэлэн нютаг тоонтотой Василий Ильич Трубачеев церковно-приходско һургуули, духовно училищи дүүргэд, 1911 ондо Эрхүү хотын духовно семинарида орохон юм. 1915 ондо семинария орхёд, Нижнеудинска, удаань Бэлшэрэй училишида багшалаа. 1917 оной февралиин хубисхалай һүүлээр политическ хүдэллээндэ ороо һэн.

Зүүн Сибиртэ совет засаг тогтоохын түлөө тэмсэлдэх хабадаа. Центросибириин (Сибириин Соведүүдэй ЦИК) инструментор (1918), Эрхүүгэй партийна эмхинь большевигүүдэй бүлэгэй гэшүүн В.И.Трубачеев Колчагай сэргэшдэхээ хорохо, нюуса байдалда партизан отряд сүглүүлнэ юм. Тэрэнэй хүтэлнэн отряд Алайрай газар дайдахаа сагаантание, гададын сэргэгүүдье намнахада хбаадалсаа.

РКП(б)-гэй Эрхүүгэй губком тээрни Алас-Дурнын республика да эльгээжэ, партиин Дальбюргий инструменторай ажал эрхилбэ. 1920 оной намар Эрхүүдээ буцаад, парторганизациин буряад таңагай секретаряар нунгагдаба. Буряад таңагай гэшүүд буряадуудай үндэхэн автономии буруушаадаг байгаа. Бурнацкомой хүтэлбэрэйтэй ехэ арсалдаа хэжэ байтарнь, 1920 оной октябрин 14-дэ РКП(б)- гэй ЦК-гай Политбюргий тогтоолоор буряад-

монгол арад зондо автономи олгогдохон юм. В.И.Трубачеев болон тэрэнэй тала баригшад буруу байханаа мэдрэж, буряадуудай автономии дэмжэхэ баатай болоо һэн.

РСФСР-эй бүридэлдэ Буряад-Монголой автономно область байгуулагдахадаа, Алайрай, Буюхоной, Эхирид-Булагадай, Түнхэнэй, Сэлэнгийн аймагууд тогтоогоод бэлэй. Аймагай, хошуунай, бүэгэй захиргаанууд бүхүү ажалаа эрхилдэг байхан юм. Эдэ байгуулалтануудые эмхидхэлгын ажал В.И.Трубачеевий хүтэлбэри доро үнгэрэн түүхэтэй. Энэл үедэ Алас-Дурнын республикин (ДВР) бүридэлдэ үшөө нэгэ Буряад-Монголой автономно область бии болоо һэн.

1922 оной һүүл багта Алас-Дурна зүг сагаантан болон интервентнууддэх хүсэд сүлөөлэгдэбэ. ДВР РСФСР-тэй нэгэдэбэ. ВЦИК-эй Президиумий 1923 оной майн 30-най шиидхэбэрээр буряад-монгол хоёр

автономно область нэгэдэжэ, Буряад-Монголой АССР байгуулагдаа һэн. Тэрэл оной августын 31-дэ партиин Буряад-Монголой областин бюро байгуулагдаад, В.И.Трубачеев толгойлбо.

Залуу республикин хүржэлтэ тон хүндэ эрхэ байдалда үнгэрэн юм. Мэргэжлэх кадрнууд хаанашье дуталдадаг байгаа. Партиин обком В.И.Трубачеев түрүүтэй аймаг бүхэндэ курсануудые эмхидхээ, Эрхүүгэй, Новосибирскын, Москвагай совпартшколо, комвуузудаа нурахыен хүнүүдье олоор эльгээгээ һэн. Буряадай гүрэн түрын байгууламжадаа Василий Ильич Трубачеевий оруулсан хубита гайхамшаг ехэ юм.

1924 оной март соо түрүүшүн партконференци үнгэржэ, обкомой секретаряар В.И.Трубачеев нунгагдаа һэн. Октябрь соо партиин ЦК-гай Секретариат тэрэниие улан профессуурын институтда нурахыен эльгээбэ. Экономическа таңагай оюутан болоод, нуража байтарнь, 1928 оной эхиндэ Гадаадын хэрэгүүдэй наркомадай шэглэлээр СССР-эй Монгол орондохи полпрествиин секретаряар томилбо. Жэлхээ үлүүтэй саг үнгэрхэдэ, гэдэргээ Москвада буцаад, 1931 ондо нуралсалаа дүүргэжэ, Зүүн зүгээр ажлашдай коммунист университетэй аспирантурые хүтэлбэрилэв.

1933 ондо партиин ЦК-гай эмхидхэлэй таңагта инструкторай, удаань СССР-эй мал ажайхын совхозуудай профсоюзай

Түрүмний түүхын эхи табигшад

ЦК-гай түрүүлэгшын тушаалда хүдэллэн юм. Энэ тушаалын – наанайн һүүлшын ажал болоно. Буряад-Монголой партиин обкомой 1-дэки секретарь М.Н.Ербанов Василий Ильичтэй нүхэд ёнонаи харилсаатай, Москвада ерхэдээ, ходо гэртэйн ородог, уни удаан ажал хэрэгүүд тухайгаа, түрэл Буряадынгаа байра байдал тухай хөөрэлдэдэг бэлэй.

1937 оной сентябрь соо М.Н.Ербанов нүхэртэе баа айлшалаа һэн. Хэдэн үдэр үнгэрхэдэ, хоюулын бааржа тушаабаа. 1938 ондо В.И.Трубачеев буудуулсан юм. Буряад арадай үнэн сэхэ хубуунэй ами наанай аймшгтай тэрэ үедэ иигэжэ таңархан байна. Василий Ильичтэй нэрээр ниислэл Улаан-Үде хотын үйлсэ нэрлэгдэнхэй. Тэрэнэй ажаябуулга тухай республикийн мэдээж түүхэш эрдэмтэд Н.П.Егунов, С.А.Максанов, Г.Д.Басаев номуудые бэшэнэн байна. Гүрэн түрын элитэ ажал ябуулагша, эрэлхэг зоригтой, эрид сэхэ Василий Ильич Трубачеевий дурсахал арадайнгаа түүхэдэ мүнхэ.

Туяна САМБЯЛОВА
“Выдающиеся бурятские деятели» гэжэном хэрэглэн бэлдэбэ.

“Сагаан үбгэн-2013” гэхэн конкурсдо

ИЗВЕСТНЫЙ УЧЕНЫЙ И ПЕДАГОГ

Богата Баргузинская долина знаменитыми людьми: Героями Социалистического Труда, народными врачами, поэтами, артистами, известными учеными, общественно-политическими деятелями. В их созвездии ярко светит имя кандидата физико-математических, доктора педагогических наук, профессора, члена-корреспондента Международной академии наук высшей школы, заслуженного деятеля науки РБ Михаила Надмитовича Очирова, ныне работающего преподавателем БГУ.

Уроженец известного Баянгола, окончив в 1954 году Бурятский государственный пединститут, в течение 6 лет преподавал математику, астрономию, русский язык, физкультуру в Оронгойской, Аргадинской, Баянгольской средних школах и по конкурсу поступил преподавателем в открывшийся Восточно-Сибирский технологический институт и через два года был направлен в очную аспирантуру Казанского госуниверситета. В установленный срок защитил кандидатскую диссертацию по нерешенным проблемам теории приближения функций. Результаты его работы получили высокую оценку в математических кругах страны.

Через некоторое время Михаил Надмитович был приглашен на работу в БГПИ-БГУ

и с тех пор в течение более тридцати лет бессменно занимал кафедрами математического анализа и методики преподавания математики. На этих выборных должностях полностью раскрылись педагогическое мастерство и научные познания.

Его важнейшей жизненной задачей была подготовка высококвалифицированных математиков для школ республики. Он наладил тесные контакты с учеными Новосибирского научного центра и благодаря этому молодые преподаватели получили возможность заняться научными исследованиями по математике. Так, например, только за последние годы защитили кандидатские и докторские диссертации Б.Ошоров, В.В.Кибиров, В.В.Убодоев, А.Д.Номинов, Б.Н.Цыбиков и другие. Теперь эти преподаватели составляют основу математических кадров вуза и республики.

Следует особо отметить, что много внимания М.Н.Очиров уделял работе с одаренными школьниками, создал и многие годы возглавлял республиканскую школу юных математиков, читал лекции в институте усовершенствования учителей, руководил жюри школьных олимпиад по математике. Он всегда удивлял окружающих своим умением ставить нестандартные задачи и находить нестандартные решения.

-Что значит сделать систематизацию бурятской математической терминологии, разработать методику обучения математике в бурятских классах? Это целая самостоятельная наука, опробованная на практике, получившая

одобрение преподавателей математики разных поколений. В педагогической и математической науке наш земляк – самый результативный и яркий ученый, - делится в беседе со мной старейшина бурятских ученых – педагогов, профессор БГУ, член-корреспондент Российской академии образования Эрхито Раднаевич Раднаев.

Многолетний поиск, глубокие знания проблем математического образования, собственные исследования и их внедрение в практику проявились в защите им докторской диссертации по методике преподавания математики в 1996г. в Московском Педагогическом университете. Ему присваивается ученая степень доктора педагогических наук. Через год он избирается членом-корреспондентом Международной академии наук высшей школы. Ему присвоены ученые звания профессора, «Заслуженный деятель науки Республики Бурятия», «Отличник народного просвещения РФ». Многолетний педагогический труд отнесен многими правительственные наградами, знаками трудового отличия.

М.Н.Очиров – автор около 100 научных работ, в том числе 4 крупных монографий, более 10 учебников и учебных пособий. Им создана собственная школа по теории и методике обучения математике. Он руководит подготовкой кандидатских и докторских диссертаций не только аспирантов Бурятии, но и других регионов страны, ближнего зарубежья и Монголии. На сегодня под его руководством подготовлены десятки кандидатов и докторов наук.

В настоящее время профессор М.Н.Очиров разрабатывает и осуществляет новое научное направление – опережающее образование, ориентированное на реализацию идей устойчивого мирового развития. Он говорит: образование спасет мир. Необходимо всю систему образования переориентировать на опережающее образование, нужен экологический всеобуч. Кризис современной системы образования состоит в том, что она транслирует устаревшие ценности агрессивно-потребительского общества и поэтому способствует углублению глобального экономического кризиса. Опережающее образование ориентировано на становление нового типа личности, в конечном счете, нового типа цивилизации в виде экологического общества. Под его руководством уже защищили диссертации на ученые степени С.Насыров и Л.В.Роднина из Иркутского госуниверситета, Б.Цэндсурэн, преподаватель Монгольского сельскохозяйственного университета.

Михаил Надмитович – человек исключительной работоспособности, целеустремленный, разносторонний. Педагогические перспективы экологического общества обсуждаются на ежегодной международной научной конференции, которая проводится в БГУ по инициативе М.Н.Очирова. Он является главным редактором серии «Теория и методика обучения естественно-математическим дисциплинам» научного журнала «Вестник БГУ».

Жизнь его не проходит только в университетских аудиториях, на конференциях и

симпозиумах. Михаил Надмитович – интересный собеседник, спортсмен, любитель природы и поэзии. В совершенстве владеющий русским и бурятским языками, он увлекается переводами классики на родной язык.

Он со своей супругой Людмилой Матвеевной – врачом-терапевтом высшей квалификации, отличником здравоохранения РФ, воспитал двух дочерей, имеет шесть внуков.

Человек с разносторонним образованием и прогрессивными взглядами, внесший значительный вклад в развитие математики и математического образования, знающий проблемы села и города, страны и мира. Михаил Надмитович по-спортивному молод, устремлен в будущее, верит в одновременный прогресс общества и природы. Будущее в нем, в его научном творчестве.

Климентий БАДМАЕВ,
член Союза журналистов РФ.

... Аалихан һүнин тэндэ
һэришэбэг гэнтэ,
Аадар, шуурганай
хүлгөөнһөө бэшэл,
юрэдэе,
Ингэж һүүлэй үедэ
эжымни гуламта,
Хийлэж өрээд, ухааем
һөргээнэ хододоо...

1914 оной Бар жэлдээ Түнхэнэй аймагай Тоорын хошуунай Тооро нюн-тагтаа ажануудаг үгүйтэйшээр байдалтай Жалсан Шагжеевэй гэр булэдэ Дамнян, Даба аха-нарай даахаа болон басаганай турэхэдэнь, иибии баабайн тэ-рээндэ Долгорт гэж нэрэ үгэхэн. Хэсүү, ядаруушаг байдалтайшье haа, түрэхэн үриэ үргэж, хул дээрэн табяагүйдэ аргагүй бшуу. Нарайhaа харахан шарай-тай үхин үндэжэл мэдээ. Тэрэ үе сагта үгүйтэйшүүл үлэн хооён гураншалаа үгышье haа, бая-шуулда гу, али дунда зэргэтэй аилнуудай гэртэ газаахи ажалд үргэж, эдэз хоолдо хүртэлсэхэ. Энэ иимэ үе сагта Долгорхоний иибинь дахажд түрэх болохо, хоёрдохи үхиеэ нарайлжа, хүйтэй абажа үbdэhеөр, бодоогү hэн. Хүндээр убшэлhэн үгйтэй ядуу, мунгэгүй айлда эмшэлэгшэ-дэй талаhaа ямар туha нэмэрийн хулеэлтэйб даа... Жалсан убгэн урда жэлниудтэ нюдөө үbdэjэх харалган болоён тооной hэн. Иигэж айлда гай тодхор тохё-олдожо, ухибуудын үншэршээ, тэдэнэй хуби заяанай саашанхи харгы замууд гуламтанааны хадуурhan. Нахаараа аха Дамнян хүбүүн эсэгынгээ гарай улжэ, Дагбань хүршэ айлнуудай гу, али баяшуулай ажалдаа зарагдажа, бээз тэжээх баатай болоён. Арбан наhаяа хусэдэг гүйсөөгүй хобшогорхон Долгор басагы Гэлэн гэж баяншаг айлайхи ухибуугүй байнан дээрэхээ, түргэж абахамнай гэлсээд, hанаагаа хүсэнэн байх юм. Тээд тээд үбгэ hamган хоёр басагыг hайнаар аба-жа, альган дээрээ үргөөгүй. Тэрэниие барлагай ажалдаа нургажа зарадаг болоо hэн. Гэлэнэйхи адую малаар үсөөн бэшэ, гэртэхи газаахи ажалыншье арбатайхан басаганай дааша дабашагүйн мэдээжэ. Баарhanай ажал углөөнэй улаан наранаар эхилээд, үдэшын хараа таhартар үргэлжэлхэ. Хотон сарай coohoo адую малай шэхэ гаргаха, малаа оиро бэшэ yналуурида туужа yналха, тулеэз залhые гэртэ оруулха... Хожомын үнеэдье haажа, голноо yна нюргаараа зөөжэ эхилээ бэлэй. Басаган хaa-яа горожо, унажа ябажа ажалын үргэхэ. Тээд басагахан баагаханшье haа, хатуу зоригтой, өөрөө сэдхээ лээ шэрүүншэгээр номолжо, нюдэдхөөн гашуун нёлбоно дуhaабашье, шүдөө зуугаад, урагшаал дабшахье оролдодог байнан. Басаганай бариха эдээхоол гэжэ гамтай, хэршэмтэй тоотой. Харин эзэн эхэнэрэй ганиран үгэлхэ, хүүрлэхэ гээшэ тааршагүй, дундаршагүй.

Гэр бүлын ахалагша эзэнтүүлэхэд
Гэлэн үбгэн гэртээ балайшьеэ тогтоожо,
торожо үгэхэгүй хүнчийн байхан гэхэ. Тэрэ саг болоод
лэ зуниинь тэргээр, үбэлнын шаргаар хүршэ Монгол гаража,
тэндэхээ зэд бараа тээбэри,

ИИБИИГЭЭ һАНАН, һАНАН ДУРСАХАДАМ

/Уран зохёолшын дэбтэрһээ/

зөөбэрийн ажалда хабаадал садаг хүн байгаа юм. Үбгэн Гэлэн Монголhoо бусахадаа, Долгорто заатагүй амтатай шэхэр гү, али үгышье бол, мондогорхон саахар үбэрхөөн гаргажа баруулаад, толгойенъ эльбэхэл даа. Гэлэн үбгэнэй гэртээ байхадан, Долгорой сэдьхэл нанаа амардаг бэлэй. Тэрэх хүгшэнэйнгөө басагые ха-раахада, таа хоридог байхан юм. Эдээ бүгэдэй миний иибин маанадтаа, хүүгэдтээ, нанаан нанаан хөөрэдэг бэлэй. Доро бэ-шэгдэхээ тэрэнэй наанаай намтар баал иибин хөөрхөөөр.

багал ийнийн хөрөнгөөр.
Бага балшар наандаа ийбии,
баабайдаа, аха дүүнэртээ нэнгэн
эрхэлхэ, тэдэндээ таалуулан,
зобонон, тулихан багахан бээз
намааруулхагүйдөө, уйдхар,
гуниг зүрхэ сэдьхэлдээ даража
ябабашье, өөрын арга шадала-
ар наран тээшэ, наан тээшэ
борьбоо үндын, ута унжагай эдэ
жэлнүүдье дабажал ябаа.

90 жэлэй саада тээ Октябрин хүбисхалай Тунхэндэ хүрэжэ өрөхэдэ, эндэхи нютаг нютагуудта угытэйшүүлэй хамтаралгын коммуна болон артельнууд эмхидхэн байгууллагдажа эхилнэн түүхэтэй. 1928 оной март наадаа Тооро нютагта “Нийгэм журам” гэхэн коммунын байгууллагдахада, тэрээндэ нютагай 20 гэр бүлэнэр орохон. Тэдэнэр 90 гектар таряанай, 60 гектар сабшаланай газартай, 75 толгой эбэртэ бодо малтай, 20 моритой байгаа. Туруушын жэлнүүдтэ газараа модон анзанаар хахлаха, хожомынь гурэнхеэ табан түмэр анзана, сяялкэ, молотилка, жатка угтөө һэн. Энэ хадаа тон ехэ туһа боложо угэхэн. Коммунальные эмхидхэн, хутэлбэрилэгшэнь нютагай эдэбхитэн Малан Гысылович Кирмыгенов байгаа.

1930 ондоо “Нийгэм журам” коммуна “Улаан Тооро” гэжэ нэртэй худөө ажакын артель болгогдож, түрүүлэгшээрнь М.Г.Кырымгенов үннагдахан. ھүүлээр нь тэрэн ие С.Л.Кырымгенов халахан байна. Хүн зон совет засаг тэдэнэй ажамидаарал һайн тээшэнь залажа, һуудал байдал һайжаруулха гэжэ найдаад, оролдосотой худэлдэг һэн. Эрхим ажалшадай тоодо дархан Л.Д.Бильтагуров, һаалишад С.Д.Мухуева, Д.Ж.Юбухаева, Б.С.Зандеев гэгшэд эрхим дүнгүүдэй туйладаг болоо.

Коммунын байгуулагдахатай адли Долгор басаганай Дамнян, Дагба аханарын дүү басага- найнгаа хүшэр хүндэ байда- лые хараан, үзэхэн, ойлгонон хадаа хайран эгшэээ тэндэхээ үгэ хүүршье хэлэнгүй, хоёр тээхээнь хутэлжэ, гэртээ абаад ябашоо бэлэй. Нэгэ хэды сагай үнгэрхэдэ, борсогорхоншье haа, шүрбэхэлиг, хүшэр хүндэ ажалда даданхай, алибаа ажалые бүтээж шадаха хайрата эгшэээ коммунын гэшүүн болгонон юм.

Коммунаад оржээ ажлажа эхилгээн Долгортогтоо наандаань тохёолдоон хүшэр үйлээнүүд бага сага мартагдажа эхилээ. Хүндэ хараалганд гүй, баатуулангүй, ахамад ажал-

шадай энэрхы хараса дор
үнэн зүрхэнхөө ажаллахада,
ямар аятай гээшб! Хамтаран
нэгдэхэн коммунышье ажал
хэрэг урагшатай ябуулагдаба.

Ийбин ажалхийг дэбтэрээ.
“Долгор Жалсановна Юбуухаева 1928 ондо ажалда орожно, коммунын гэшүүндэ атбаба” – гэхэн ганса тэмдэглэл бии. Харин саашанхи хуудаан дээрэн: “1957 онahoo 1975 он хүрэтэр Ленинэй нэрэмжтэ колхозой хаалишанаар ажаллаа” – гэж бэшгэдэнхэй. Төд Ленинэй нэрэ абаахаань урда ажакы “Улаан Тооро”, “Путь коммунизма” нэрэнүүдтэй байсан тухайн архивай дансануудта тэмдэглэл бии. Манай гэр бүлүн архив соо 1950-яад онуудай Түнхэнэй аймагай “Красное Знамя” нонин coohoo абтанан багахан статья фото-зурагтаяа бии юм. Статья соо: «Аймагаймнай «Путь коммунизма» колхозой Тоорын hy хаалин фермын хаалишан Долгор Жалсановна Юбуухаева социалис мурсыөөндэ үнинэй түрүүлнээр. Мунөөдөө тэрэнэй дүнгүүдүнүн үндэр, үнээн бүрихөө 1107 литр hy авана. hy хаалияа үшөө дээшэлүүлхэ арга хүсэл бии”, - гэж хаалишан найдалдаа туб этигэн хэлэнэ.

Гушаад онуудын Эсэргүй дайн хүртэр орон доторнай социалист мурсын түүдэй, стахановска хүдэллэх түүдэй он жэлнүүд. Эдир залуухуулай ажалдаа хамсы шаман урагшаа үндэр дүнгүүд тээшэ дабшаан үе сагууд. Нагатай дүй дүршэлтэйшигүүлэй халаан болохо, тэдэндэ дүй дүршэлбэрээ хубаалдажа, зүрхэ сэдьхэлээ хүнүүдэй баясан ябахань элихэн. Манай Эхэ орон – Дэлхэй тубиний зургаанай нэгэ хубинь

Түүчин зурагаанай нэгээ хүйн болохо харьяат газартай, олон яхатанай эб найрамдалтай аха дүү болоён республика-нуудтай – оронойнгоо ажал, ажахуудалай алхамхаа манайшье Түнхэнэй зон хожомдонгуй, зэрэг ябалсаан түүхэтэй. Энэ ажалай шударгы хүдэлөөн соо тоорынхид хажуу тээхээ хаража байгаагүй. Стахановска хүдэллэөнэй дүлэндээрэ үеын хүдөө ажахыншье хүдэлмэришэд оролсоо бэлэй. Намарай таряа хуряалганай үедэ Тооро нютагай габшагай солбон Сандан Зандеев үгтэхэн сагай нэгээрьесын үнгэрхэдэ, шэнийсүүн аяар мянган боолто уяжархидаг байгаа. 1935 ондо Тооро нютагай сомондо ажалай эрхим түрүүшүүлэй 2-дохи слёт үнгэргэгдөө һэн.

Тэрэ слёдто бишье эрхим хаалишадай тоодо орожо, урил даа һэм. Эрхимээр ажалла жа ябаашадта бэлзгүүдшье бароулагдаан юм. Намда самсын тон таатай буд угтөө бэлэй - гэжэ минии иибии Долгор Жалсановна омогорхогшо бэлэй

Тиихэд "Улаан Тооро" колхозий түрүүлэгшэ – даргаар эдэбхитэй, хүн зонтоёо үгэ хүүрээ ойлголсодог Базар Балданович Хундаев ажаллаа, тэрэнэй орлогшоор тоо бүридхэгшэ, мунгэн сангаа бариха, үлүү үгэ хүүргүй Ендон Лобсонович Мадагаев түрүүлэгшэтээз тон тааруу нэгэл зүг баряад ажалладаг ён. Элдин номгон, гансал ажлай хүлгөөтэй саг ён. Энэ заид аэрхим, дүй дүршэлтэй, зэмзонхогүй, ударицагшадыг хардалган, хамалган банал хулгееен буруу тээшээ хадуурханийн элирүүлэгдэж, мэдээж болоо. Хэниийн зэмтэйтб, нюдөө аняад гарахаа саарландаа табидаг Стalin гү, алии пүнсэгэр шударгы Берия гү? Али хоб хошодо хүрмэлдэх ён, атаяа жүтөөндэ дайрагдахан хүршэ айлнууд гү? Тиихэдээ орон нютагуудай эгээл хайнууд хамалганда орох сулэгдэх ён.

Нютагайнгаа дунда нүргүүлийн түрүүшүнгээ үнэмшэлгэнүүдээ гартаа абаходамнай, иибиний нюдэндэ толорон, ялас гэхэн одон маанадта харагдаа бэлэй. Иибинингээ нюдэндөө галтай, хүнгэн хүлтэй, хонгёо хоолойтой далан наһаяа дабаад байхадань, бидэ гурбан үринь дээдэн мэргжэлтэнэй диплом абажа, хайрата иибинингээ захяа дүүргэхэн, хүнэй хэмдэхүрэхнөө гэршэлэн, иибинигээ баясуултан үхижуудын болон нобили.

Ибийнмай колхозой, районой haалишадай түрүү зэргэдэ ябахаараа ябанан эхэнэр. Тэрэнэй фото-зурагууд Хүндэлэлэй самбарнуудта hуурияа зээлхээрээ эзэллээд, үнезн бурийн hу haалгаар арайл 3000-да хүсөөгүй бэлэй. Теэд 2500 литр haажа, аймагай, колхозой түрүү haалишадай зэргэдэ нахатай болонон иибинин ябалсадагын – тэрэ ажалайнь үндэр габьяа гэжэ тоологшобди.

Ажалаашье, нийтын ажалаашье унэн зүрхэндээ оролдоож ябадаг иибинийн – Коммунист партиин гэшүүн байхан. Тэрээ партиин зэргэдээ аяар 53 жэл унэн сэхэяа. Ная гаража, наха бараахадань, дэбтэр доронооны партийна биледынь одлоо юн. Долгор Жалсановна иибинийн Тоорын сомоний депутат байханаа гадна, районой зургаан партийна конференциин, Буряадай обкомий 20, 21 партийна конференциин дөлжигчадаар нунгагдахан. Гадна тэрээ Түнхэнэй болон Буряадай АССР-эй 1960 ондо үнгэрэгдэхэн эхэнэрүүдэй съездын делегат байхан юм. Эдээ бүгэдые гэршэлэн, иибинийн маанадтаа үлөөхэн мандадууд, олон тоото грамотанууд, Хүндэлэлэй бэшэгүүд гэр бүльгийн архив – данса соо ябталаатай юм.

Мунөө бидэ, наһатай болонон хүүгэднын, ашанарын, тэдэниен иен анхаран уншахадамнай, ажаллажа ябанан колхознон, аймагай захиригаанай, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй, Хүдөө ажахын министрствэхээ, Россиин Федерациин Верховно Советэй Президиумхээ грамотанууд и-биймнай гарта барюулагдахан байна.

1966 оной мартаар 20-до
ССРК-ий Верховно Советэй
Зарлигаар Юбухаева Долгор
Жалсановна "Шэн габьяата
ажалай түлөө" медаляар шаг-
нагдаа һэн.

Иббин эрхим ажал “Ажалай ветеран”, “Дайнай ара талада хүдэлнэй түлөө”, “Ажалай габъя” гэхэн медальнууднаа гадна ойн баярай табан медальнууд, тэдэнэй хоорондо “Коммунист партииин зэргээд 50 жэл соо” гэхэн тэмдэгтэ одон ядарна.

...Ибийим, наһанайшни
жэлнүүд,
Шүбүүдтэл агаар зэһэн
ерээд,
Хахасахаяа шамтайм
эрьеeldээ гу,
Холо харгынш урдахана
Эрьееж түрэхэн
хүбитай гүү?

Жорж ЮБУХАЕВ,
Буряадай арадай поэт.

ТВ-программа

Буряад үнэн

2.05.2013

№ 17 (21916) № 17 (831)

Понедельник, 6

Первый канал

06.00	«ДОБРОЕ УТРО»
10.00,	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.25	«КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35,	14.50 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45	«ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.55	«МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10	«ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50	«ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ
15.00	«ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25	Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20	Т/С «ТОРГОВЫЙ ЦЕНТР»
17.10	«ПОКА ЕЩЕ НЕ ПОЗДНО»
18.00	«Я ПОДАО НА РАЗВОД»
19.00	ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.50	«ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
20.50	«ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00	«ВРЕМЯ»
22.30	Т/С «НАРКОМОВСКИЙ ОБОЗ»
00.25	«НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.45	Х/Ф «МИЛЫЙ ДРУГ»
02.40	Х/Ф «ПЕРВОЕ ВОСКРЕСЕНЬЕ»
04.35	Т/С «РИММ»

«Россия 1»

06.00	«УТРО РОССИИ»
06.07,	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	«1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45	«О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30	«КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00,	15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30,	15.30, 18.30, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50	Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»

Вторник, 7

Первый канал

06.00	«ДОБРОЕ УТРО»
10.00,	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05,	05.30 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35,	14.50 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45	«ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.55	«МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10	«ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50	«ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ
15.00	«ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25	Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20	Т/С «ТОРГОВЫЙ ЦЕНТР»
17.10	«ПОКА ЕЩЕ НЕ ПОЗДНО»
18.00	«Я ПОДАО НА РАЗВОД»
19.00	ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.50	«ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
20.50	«ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00	«ВРЕМЯ»
22.30	Т/С «НАРКОМОВСКИЙ ОБОЗ»
00.25	«НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.45	Х/Ф «МОНТЕ-КАРЛО»
02.45	Х/Ф «ДАЛЕКО ПО СОСЕДСТВУ»
04.40	Т/С «РИММ»

«Россия 1»

06.00	«УТРО РОССИИ»
06.07,	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	«ТАЙЗАН»
10.15	«УЛГУР»
10.45	«О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30	«КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00,	15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ

Среда, 8

Первый канал

06.00	«ДОБРОЕ УТРО»
10.00,	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05	«КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35,	14.50 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45	«ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.55	«МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10	«ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50	«ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ
15.00	«ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25	Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20	Т/С «ТОРГОВЫЙ ЦЕНТР»
17.10	«ПОКА ЕЩЕ НЕ ПОЗДНО»
18.00	«Я ПОДАО НА РАЗВОД»
19.00	ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.20	«ПОЛЕ ЧУДЕС»
20.25,	22.25 Х/Ф «СНАЙПЕР-2. ТУНГУС»

13.50	«ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ» (12+)
14.50, 17.35	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.50	«ЧУЖИЕ ТАЙНЫ. ВРЕМЕНА ГОДА» (12+)
16.35	Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
18.50	Т/С «ЦВЕТЫ ЗЛА»
21.30	«СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
21.40	Т/С «ВСЁ НАЧАЛОСЬ В ХАРБИНЕ»
00.30	«ДЕЖУРНЫЙ ПО СТРАНЕ».
01.30	МИХАИЛ ЖВАНЕЦКИЙ
02.05	ВЕСТИ +
02.25	Х/Ф «ПРЯЧЬСЯ»

НТВ

07.00	«НТВ УТРОМ»
09.10	Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00	14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.20	«БЫВАЕТ ЖЕ ТАКОЕ!» (16+)
11.50	«ДО СУДА» (16+)
12.05	«ДЕВЧАТА» (16+)
01.30	Х/Ф «ПРЯЧЬСЯ»

08.00	«ЕВРОНЮС»
09.00	«НАБЛЮДАТЕЛЬ»
11.00	02.40 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
12.15	Д/С «МУЗЫКА МИРА И ВОЙНЫ»
13.10	Д/Ф «ХРУСТАЛЬНЫЕ ДОЖДИ. ТАТЬЯНА ПИЛЕЦКАЯ»

12.30,	15.30, 18.30, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50	Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
13.50	«ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ» (12+)
14.50,	17.35 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.50	«ЧУЖИЕ ТАЙНЫ. ВРЕМЕНА ГОДА» (12+)
16.35	Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
18.50	Т/С «ЦВЕТЫ ЗЛА»
21.30	«СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
21.40	Т/С «ВСЁ НАЧАЛОСЬ В ХАРБИНЕ»
00.30	«ДЕЖУРНЫЙ ПО СТРАНЕ».
01.25	ВЕСТИ +
01.45	Х/Ф «ПРВЫЙ ПОСЛЕ БОГА»

НТВ

07.00	«НТВ УТРОМ»
09.10	Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00	14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.20	«БЫВАЕТ ЖЕ ТАКОЕ!» (16+)
11.50	«ДО СУДА» (16+)
12.05	«СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
01.25	Х/Ф «ПРВЫЙ ПОСЛЕ БОГА»

06.00	«УТРО РОССИИ»
06.07,	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	«ТАЙЗАН»
10.15	«У

«Буряад үнэндэ» хэблэгдэхэнэй һүүлээр

ХЭЛЭЕ, НЭРЭЕ ГОЛОДОНОН БОЛГООД...

“БУРЯАД ХЭЛЭН” һүргули бүхэндэ заабол шудалагдаха ёнотой” гэхэн гаршагтайгаар Цыргема Сампиловагай бэшэхэн нонирхолтой хуудаа уншаад байхадаа, түрэл хэлэн тухайгаа хэдыхэн үгэнүүдье бэшэх дурамни яаха араггуй хүрэбэ.

**Түрэл хэлэмийн –
Түүхэд домогчай,
Үг гарбалчай,
Урихан шараймчай
буряад,**

**Алтан зохёолчай,
Дялгаа дуумчай,
Ёнго заншалчай,
Ёното нэрэмчай буряад.**

Түрэл республикынчай нэрэ буряад байхандань “бидэ буряадууд гээшбди” гэжэ ябахын орондо хэлэе, нэрээ голдонон болгонон буряадууд хэдэ олошороо даа. Эжы аба, таабай төөдэй гэхын орондо ордоор хэлэдэг ушар минии ажануудаг Михайловаада заншал болошонхой юм. Хурим түрэ, худа ураг гэдэгые илгаруулхаа болинхойбди. Манай Михайловаада 205 буряад, 72 ород айлнууд мунее ажануудаги.

Дунда һүргулидамчай 1966-84 онуудтаа буряад хэлэнэй нэгшие хэшээл болоогүй юм. Тэрэ үедэ хоёр үхидни эндэл һуражагараа. Түрэл хэлэн дээрээ хэлэдэг байхандай тулөө зэмэдэшье орооб, шоодборишие болооб. Буряадуудые түрэл хэлэгүй болгоно гэжэ оролдонон үе саг байгаа. 1984 онноо Буда Содномович Баяров Мария Дулмаевна Дондокова хоёр буряад

хэлэнэй хэшээлнүүдье эхилхэн байгаа. Багшанарай салин бага, “зүхэм хилээмэнэй тулөө багшалаа болонбоди” гэлдэж ябадаа.

18 жэлэй туршадаа буряадаар заалгые хоригдононхоо болоожо, сагбар, самбар, сабдуур гэхэ мэтэ хэрэгсэлье мэдэхэгүй хунууд урган гараал даа.

“Арадай үгэ” гэжэ нэрэтий буряад эхэнэрнүүдэй эмхи тухай уншажа баясааб даа. Тэдэхайхан ханаатай, наруул бодолтой эхэнэрнүүдэй баяр хүргэнэб.

Түрэл хэлэгүй арад үгы ааб даа. Хэлэе, нэрээ голдонон болгонон буряад хүнүүд олон болошоо гэжэ нюусагуи хэлэхэ байнаб. Эдэ бүгэдье хайнаар ойлгонон эхэнэрнүүд хамтаржа, буряад хэлэнэйнгээ гүрэнэй болохые дэмжэжэ, үшөө нийнаар хүгжэхэйн туладаа эльгэ зүрхөө дохолон орлодохые уншагша бүхэн ойлгонол даа.

Гэхын хажуугаар минии олон нүхэдни “Үнэн” хэблэлые уншахаа байтагай гартаашье баридаггүй юм. Хүн түрэлтэнэй эгээл нангин, гамнаажа, удха шанарын нийнаар ойлгоно ябаха ушартай байбашье, түрэл хэлэе тоохоёо болишиод, ню-

уртаа үнэтэй һармагшан болошоод ябагшадые ондоогоор юун гэлтэйб? Танай “Уулзуур” хуудаандыа Бутидма Зындрыйн Елена Будаева хоёр айхатар зүбэр тэмдэглээ. Энээниие уншахадаа, зосоомни наран игаажа, бэемни хүнгэдэхэн шэнги болоо. Нюуса нөөсгүй сэхын хэлэхэдэ, мүнөө жэлэй март нарадаа 84-тэй болошоод һуухадаа, түрэл хэлэнэйнгээ хоригдонон үе сагье ханаажа, нютагаархидайнгаа, аха, дүнэрэнгээ голхорные мартаагүй ябахандадаа, өөрөө нютагайнгаа ДК-гай тайлан дээрэхээ буряадаар үгэх хэлэхэ байтараа хоригдоноо дурсажа һуунаб даа.

“Эбдэхэдэ бэлэн, эблүүлхэдэ бэрхэ” гэдэгэй ёндоор, тэдэ буряад хэлъемчай “эбдэхэн” хүнүүд мүнөө маанадай дунда үгы.

Субажа ябахан барасуудаа сугларжа һуунан шаазгайнууд хүсэтэй гэдэг байнабди. Арадай нүнгамалнууд, Арадай Хуралай ноёд, аймагуудай, һуурин бүхэнэй нүнгамалнууд, толгойлогод болохын тулада ямар ех идхалга хэнэб? Тээд һунгагдажа, зоной ударицагша боломсоороо, буряад хэлэнэй доройтолгые анхардаггүй байна.

“Буряад үнэн” хэблэлэй нонинуудые үсөөхэн зонууд, ехэнхидээ нахажаал хүнүүд уншанадаа. һүргулидамчай нийнаар ойлгоно ябаха ушартай байбашье, түрэл хэлэе тоохоёо болишиод, ню-

1991 оной мэдээгээр манай Захааминай аймагтаа хорин мянган буряад зон ажануудаг байгаа. Мүнөө хэдэы юм, мэдэнэгүй. Энээнхээ уламжалан хэлэхэ болоо ha, “Үнэн” хэблэлнай үсөөнөөр, 4200 хэхэг гарана.

Тээд манай Захааминай уншагшад үсөөдэнэ. Аймагаймчай буряад газетэ 300 гаран хэхэг болодог юм. Манай аймагтаа эгээл олон буряадууд ажануудаг аад, түрэл хэлэнэймчай доройтолго үшөөл үргэлжлэхэөр гээл, алдуугүй.

**Үндэр наханай
дабаандада,
Үглөөнэй нара угтажа,
Үтэн залуу халаандада
Үнгэрхэн сагуудада,
дурсахадам,
Сэлеэн зонойм шэгнүүртэ
Сэнгээ ехээр бууралхай.
Тубэй ургэн дэлгүүртэ.
Түрэл хэлэн туралхай.**

Цыбикжаб НАЙДАНОВ.

Михайлова, Захаамин.

БУУРАЛ АБГАЙН АЛТАН ҮРГААЛNUУД

**АБА, ЭЖЫГЭЭ ХҮНДЭЛХЭ
ЁНГО ГУРИМ**

**БАГШЫН ажалай ветер
Бран Цымжид Доржиев-
на “Ёнго заншал” гэхэн
гаршагтай хуудаандай айл-
шан болоож, буряад ара-
даймчай элинсэгүүдэй са-
хижажа ябахан ёнго заншалай
һүргаалнуудтай хубаалдана.**

Харилсаатай гэр бүлэнэр олон ха юм. Минии хэлэнэй һүргаалнууд шэхэнэй шиир болоож, нэгэ шэхээр ороод, нүгөөдөөрьн гаража ябашана үгыл бээз гэжэ найдаан. Саарлан дээрээ бэшэгдэхэн юмэн лабтай гээбы даа.

Гээб ябашье, мунөө үеын за-

луушиуулда үри хүүгэдэе ялаа зүб

мурөөр, элинсэгүүдэйнгээ сахижажа ябахан ёнго гурим мартахагийн

түлөө нэгэ хэдэ үгэх хэлэхүү даа.

**БУРЯАДНАЙ ҮАЙХАН
ЗАНШАЛТАЙ**

БУРЯАД зон эртын урда carhaa хойши өөрүн хайхан заншалаар баян байхан. Урданаймчай зон эхэ, эсэгээс ехэл хүндэлдэг байгаа. Арбан найма наха хүрэөгүй залуу хүн айлай тоонын голноо дээшэе гарадаггүй гуримтай һэн. Үүдэнэй урда халхабша байдаг. Эсэгэнхий хоймортоо һүүжэ, хүбүүнинь халхабшын дэргэдэ гаранигаа алган дээрэ баруун гаранигаа алгаа хабсаргажа баряд, эсэгынгээ хэлэнэйн заабари, асуудалдань харуюсаад, тэндэхэнээл һүүжка хөөрэлдөөд гарадаг байхан.

АБА ХҮН ТУХАЙ

АБА гээшэ айлай, гэрэй һүр һүлдэ болоно. Аба хүн гэрэйнгээ хоймор талаа эзэлжэ, үхи хүүгэдэйн үбэр дээрэн һүүжэ, эрхэлжэ, һүргаал заабариинаа хадуужа үндидэг ёнотой. Гэрэй эзэн эхэнэр, үхибүүдэй эжы, араггуй хүрэбэ.

хадаа уулын нэмэридэ байхан мэтэ эрэ нүхэрээ үбижэ, түшэжэ һуудаг гээшэ. Тимэхээ “хангай шэнги түшэгтэй аbam” гэжэ дуулдаг бэзэдби. Абынгаа үгыдэ үглөө бури сайнга дээжэ абынгаа аягаа соо аялжка табиха. Абынгаа ерхэдэ, хүүгэдэйн сэдхэл баяараар билтарна. Абадаа үндүүлжэ, сэдхэлээ ханана, тэнийнэ. Үрхээрэй үмэг түшэлгээ аба хүнэй өөрынгөе аяганаа хэшэг абажа үгэхэдэ, хүүгэдээ дээдэйн шагнал болоно.

ГЭРЭЙ ЭЗЭН- АБЫН ТАБАН ГОЛ ШЭНЖЭ

ГЭРЭЙ ЭЗЭН - абадаа табан гол шэнжэ байха ёнотой.

1. Аха бүхэ юумэндэ аласай хараа, хожом холые бодохо ухаан.

2. Эрхим зан заншалаараа жэшэх харуулжа ябадаг.

3. Тубшэн даруу, нам номгон, хүлисэнги сэдхэлтэй байлага. Эб нийрамдал баримталга.

4. Ажабайдалаа хангаха дүй дүршэлтэй, ажалша бүхэриг байлага.

5. Үри бээс үндэлгэн һүргажа, хулыен дүрөөдэ, гарын өнгөтэй гэрээдэгүй байлага.

Харин хадам эсэгэнхүүнинь бэрийнгээ унтаридаг бэлэгүй байгаа. Тэдэнэйнгээ унтардаа байхадань тэмдэггүйгээр ордоггүй һэн.

Буряад арадай ёнго заншал

ТАБАН БУЯН ЭДЛЭХЭ

ҮРГЭНЭЙ нойргүй, энхэр-жэ үндэлгэн, альган дээ-рээ тэнжэхэн, эдихэ, ухын таалдуулангүй, энэ болотор хүмүүжүүлнэн эхэ, эсэгээ хүндэлжэ, үгэхэөн гараны гараха, эх болоходоо, “намайх хүн болгонон” гэжэ ханажа, ашын харуулхадаа оролдох гээж буряад зон үхибүүдтээ заадаг, захидал. Эхэ, эсэгээ хүндэлхэгүй һаа, бурхандаашье мүргэхэн үрэ туваа болохогүй гээдэг байгаа. Мэдээжэ санаартан Матвей Рабданович Чойбонов, эхэ гээшэ амиды бурхан гэжэ дэмы хэлэдэггүй ёнотой.

Табан иимэ буян бии юм.

1. Аба, эжын аша туваа харюулжан буян.
2. Арад зоной ашаар жаргажа ябахые хүснэгэн буян.
3. Алтан дэлхэйн амитанай амиинеэ тэбшэхэй буян.
4. Дэлхэйн зоной амгалан ябахые хүснэгэн буян.
5. Дайдаа гэмтээштээ үгэлигэ болоулхын буян.

Эхэ, эсэгын аша харюулжан буян эгээл дээрэ тоологодог. Минии ханахадаа, түрэлхид ехэ удаан утаа нахаа нахалхадаа, үри хүүгэдтээ буян хүүлэхье хүснэгэн хаш.

**Цыргема САМПИЛОВА
бэшэбэ.**

АСАГАДАЙ ҺУРАГШАД АБЬЯАС БЭЛИГТЭЙ

Бэлигтэй һурагшадаараа, Буряад ороноо суурхуулжан “Дангина”, “Гэсэрээрээ” мэдээжэ болонон Асагадай Агван Доржиевай нэрэмжэтэ дунда һургуулиин дуу, хатарай ансамбль байгуулагдааар 5 жэлэингээ хүндэллэдэ тоосоото концертээ харуулба. Шударгы бэрхэ, урагшаа нанаатай, урма зоригтой, хүхюун дорюун зантай директор Ж.Д. Чимитовагай ударидалга доро һургуулиин багшанаары колектив, хүүгэд нийн амжалта туилина гэжэ тэмдэглэхээр. Тоосоото концертдэн уригдаан бидэнэр – Улаан-Үдэдэ Монголой дид-консул, господин Сэр-Одын Энхболд, монгол поэт, “Алтарганнын” алтан медалин лауреат Хэнтэйн (Болдын) Батхуу, Энхуянга басаганинъ, би, тиихэдэ кадрнууды бэлдэлгүн республиканска түбэй мэргэжлэлтэ Л.А. Тимофеева, Хэжэнгын аймагай һуралсалай комитетдэй дарга Б.К. Ширяпов, бусад айлшад уригдаан байна.

МОНГОЛ ОРОНДО хоёр дахин уран бэлигтэй гээшэлжэн ансамблиин гэшүүдэй гүйсэдхээн А.Андреевий “Тоонто” гээн дуун найшаагдаба, харин ятаг дээрэ наадагшад хүгжмөөрөө дэмжэбэ. “Пригласите песенку”, “Моя дружная семья”, “Озорное детство”, “Хани нухэдни”, бусад дуунууды үхибүүд зохиодор дууланан байна. Илангаяа бэрхээр дууладаг Виная Намсараева олон зон зохицообо. Морин тухай шадамар бэрхээр Баян Чимитцыренов уншанан байна.

Найхан хатарнууд концертын баяжуулаа. “Наши девушки”, “Тетерева”, “Наездницы” гээн хатарнууд концертнэ программын шэмэглэжэ, Монголой Дархан хотодо анхан харуулагдаан за-

риманийн тэндэ эмхидхэгдэхэн конкурсдо шалгаржан байна.

Үн бээтэй, ехэ хүнгнөөр, зохиодор хатардаг солистка Ариона Намдацдоржиевагай гүйсэдхээн монгол хатарыг найшаабабди. Асагадай хатаржан монгол “Биелгэ” гээн хатар нугархай бэенүүдьен, бэлиг талааныг гээн хэршэлжэн байна. Ехорой дүхэригээр концертн түгэсэжэ, уригдаан айлшад амаршалгын угэнүүдьес зориулба. Хүндэтэй айлшан, Монголой дид-консул С.-О. Энхболд халуун амаршалга хүргөө, бэлигтэй үхибүүдтэ амжлата хүсөө.

“Алтаргана” гээн уласхоорондын найндэрнүүдэй эдэххитэй хабаадагча, шүлэгүүдьес зохёогшо, хүгжмэн, Х.Батхуугай аргань, Монголой Дадал сомон-

до ажаануудаг бэлигтэй багша Бадмасэрэн ахатан концертдэ хабаадагшадта үшвэв ехэ амжалта хүсөөд, урилгаар эндэ ерхэндээ баясажа, Асагадай хүүгэдтэ иочин зааха, буряад хүгжмэлтэ ансамбль байгуулгада мунөө туналхаа байнаа мэдүүлжэн байна.

Буряад хэлээз, соёлоо дээрэ үргэжэ ябахье Х.Батхуу урялба. Энхуянга басаганин эсэгынгээ угэнүүд дээрэн бэшэгдэхэн “Зүрхэн соомни” гээн найхан дууе, олондо мэдээжэ “Аяны шубууд” дууе, бусад найхан аялгатай дуунуудые гоёор дуулба. Баярай угэнүүдьес хэлэнх, амаршалжан Загарайн аймагай һуралсалай комитетдэй дарга Т.Бугарова хүүгэдэй бэлиг талаан үргэж, туналжа байнаа ис-

кусствын һургуулиин багшанартай хүтэлбэрилэгшэдэе булта дэмжжэ, баан өөрүнгөө хандиб дамжуулбади. Би “Буряад үнэн” Хэблээйнгээ байшангай зүгнүүд амаршалгын үгэнүүдьес хэлэнхэнэй, бэлэг баруулжанай удаа өөрнүүд хандиб уран бэлигэй туб болох шэн байшан-юрта барилгадань энэ дэмбэрэлтэй 15-ай нарын үдэр 500 тухэриг оруулжан байна.

Зохёхы бэлигээ зондоо зориулхэ эдэбхитэдэ, багшанартань үшвэв ехэ амжалта, дуулаха, хатарха, уншаха онсо шадабаритай олон хүүгэдьес хүмүүжүүлхыень, концерт наадаараа саашдаашье баясуулка ябахыень хүсэнбди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА. БОЛДЫН Батхуугай фото.

«ТООНТО: энергия долголетия» гээн концерттээ тэмдэглэлнүүд

“ДУУЛАН БАЙГ ЛЭ ЗҮРХЭМНАЙ...”

Н.Бестужевай нэрэмжэтэ Ород драмын театр соо эмхидхэгдэхэн “Тоонто:энергия долголетия” гээн, Бандидо хамба лама Дамба Аюшеевэй арамнайлжан зүрхэ сэдыхэл үяруулма, донохомо концерт хаража, досоомнай наран толоржо, бэлигтэй дуушадгтайбид гээн бахархал, омогорхол түрээ гэжэ тэмдэглэхээр. Ута наха үршөөдэг Аюуша бүрхан хамилинуудтай суута артистнууд – Москвагай Станиславскиин болон Немирович-Данченкын нэрэмжэтэ хүгжмэлтэ театрай солист, республикин габьяата артист Чингис Аюшеев, тэрэнэй наанай хани нухэр, Римскэ оперын (Итали) дуушан, уласхоорондын конкурсануудай лауреат, ород янанай Елена Аюшеева, бүхэдэлхэйн, уласхоорондын фестивальнуудай лауреат, республикин габьяата артистка, арадаа дуунуудые тон гоёор гүйсэдхэдэг Бадма-Ханда Аюшеева гэгшэд тус концертын зудэ уран бэлигээ улад зонойнгоо урда дэлгэжэ, урма зоригыемнай бадаруулба, ухаан зүрхыемнай хүлгүүлбэ, баясуулба.

ТҮРЭЛ ТООНТОЁО, нютагудые магтаан дуунуудые Аюшеевтэнэй дуулахын урда тээ концертын эхилжэн буряад найхан хубсаатай, “Буряад гургалдай” гүүлэдэг алдар нэрэээ баталжан, гэршэлжэн Бадма-Ханда “Заян заяа” гээн урданай буряад дууе утаар татан дуулажа, уг үнгингаа анхан ажаануудан нангин газарье уяран, дурсан дуулаба, холын сагай түүхэн хуудаа ираба... Удаан түрэл нютаг тухай Буряад драмын театрэй бэлигтэй артист байлан Даша-Дондог Жалсараевай зохицон дуу хангюурдаа:

...Буряадхан оронийм басагад, хубуудууд

Буусахан тоонтодоо бусажал ерэдэг.

Буусахан тоонтодоо бусажал ерхэдэнь,

Булжамуур шубуухай баясан жэрэгдэг...

Уньяартан манааржан ууjam нютагаа магтаан дууе хангюурдаа Буряадай булжа-

муур найхан хоолойтой дуушанаа халуун альга ташалгаар шагнагшад үдэшэлжэн байха юм. Бэлигтэй дуушадые Монголой Дархан хотын хүгжмэлтэ-драматическа театрай заруулжүүлэх оркестр (хүтэлбэрилэгшэн Золбаяр) найхан аялга хүгжмөөрөө дэмжжэ.

Буряад оронойнго Захаамин, Хяагта, зэрэлгээтэ найхан тоонто Зэдэээ магтаан дуунуудые баян тембртэй хоолойтой солист Чингис Аюшеев дуулажа, шагнагшадай шэхэ, зоной сэдыхэл хүжарлуулбаа. Аглаг найхан, аидтай, арсаантай түрэл нютагийн вальсын аяланууд Зэдэн талаар зэдэлхэдэл гээ бэлэй...

Бүхэдэлхэйн оперын одон болонон Елена Аюшеевагай нариихан сопрано хоолойг ор, жэнхэнэй буряад хэлээр гүйсэдхээн Анатолий Андреевэй “Ивалгамни”, “Ярууна нютаг”, “Дуран тухай” дуунууд, мун суута «Агамнай» гээн С.Жамбаловай дуун залаар дүүрэн сугларжан

зондо ехэтэ найшаагдажа, нерьемэ альга ташалгаар, “браво” гээн хашхараагар дэмжжэдээ. Дууша гэр бүлэ сугтаа Түнэнэй маатаа дууе аргагүй гоёор дуулажа, бултанаа бахархуулба.

Ивалгын дасанай, хамба лама Дамба Аюшеевэй бээлүүлжэ байнаа аша буюнтай, нангин шүтөөнэй, бурхан шажанай талаар ябуулагдаан уншалганууд, хэмжээ ябуулганууд, ЦАМ, бусад хуралнууд тухай харуулжан видеофильмын хэхэгүүд концертын дэмжжэн байна. Харин хөёрдохи хубидань найхан хубсаатай Елена Аюшеевагай гүйсэдхээн Б.Цырендашиевай “Түрүүшүн дуран”, А.Андреевэй “Хани нухэд” халуун альга ташалгаар утгагдаа. Харин Чингис Аюшеев “Эжын түрэхэн нютагта” гээн дуугаа Бадма-Ханда Аюшееватай суг гоёор дуулаба. Бури зохицон А.Андреевэй “Эжы” гээн дууе Елена Аюшееватай Бадма-Ханда гүйсэдхэжэ, шагнагшадай зүрхэ сэдыхэл хайлуу-

лаа. Олоной нонирхол татаан дуэт – Бадма-Ханда Аюшеева Уян басагантаяа тайзан дээрэ гаража, хэдэн дуу зохиодор дуулаба. Ерээдүйдэ бэлигтэй артистка болохыен Уян басагандань хүсээ.

Түрэл нютагаа ханажа, ходол эрьеэж, элшэ хүсэ абажа, шагнагшадаа найхан хоолойгоороо, зүрхэ сэдыхэл жэгнэ-

дэг дуунуудаараа сээжьемнай “сэсэглүүлдэг”, урмашуулдаг, омогорхол түрүүлдэг Чингис, Елена Аюшеевтэндэ, Бадма-Ханда Аюшеевада ушвэв ехэ амжалта, үлзы хэшэг, зохёхы ажалай ута харгы зам, зол жаргал үреэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

“МОНОЛОГ-ПЛЮС”: ХЭДЭН ШЭГЛЭЛЭЙ ЗОХЁОХЫ АЖАЛ

ТАЙЗАН дээрэ наадажаа байнаар артистнуудхаа юугээрээ бэд даа ондоохон гэжэ гайхан адаглахаар, нэгэ хараад, мартагдашагүй өөрын шарайтай артистка Оюна Тудупова тухай мунеөдэрэй хөөрөөн.

ОЁДОЛОЙ МАШИНЫН ХАБХАГАЙ СААНАНДАА ГАРАДАГ ҺЭН

Оёдолшон эжынгээ оёдолой машинын хабхагай саанаадаа ёнотой тайзан дээрэ гаражаа ерэхэн одото артистка мэтээр, томоотойхоноор гараад, Оюна басаган дуу дууладаг, хатардаг, уран нугархайгаар гимнастикын дүрэхаруулдаг бэлэй. Эжынгээ оёнон хубсаа шалаа дээгүүр шэрэн үмдөөдшияа, дохин һагад ябасагаадаг бэлэй. Хүвшэн эжьидэнь юрэ шашалдахаяа гү, али зугаалан, залуу наахаяа дурсахаяа ерэхэн хүвшэд алъга ташан, Оюные хүхэдэг бэлэй. Буряад хэлэн дээрэ дуугардаг хөөрхэн басагахан: “Пасико, пасико” гэжэ хаанашье буулаанаа, аятаиханаар дабтажа, хүвшэдээ энээлгэдэг байгаа.

ӨӨРӨӨШЬЕ МЭДЭНГҮЙ, АРТИСТЫН ХАРГЫ ШЭЛЭЭ

Оюна нургуулида нурахадаа, алишье шэглэлээр тэгшэ бэрхэ нурагдаг һэн. Биологи, математикаар абыас шадалаа харуулжа, аймагай, тойрогойнго олимпиадануудтаа амжалтаа түйладаг бэлэй. Хүвшэн эжын аша басагаяа врач болохой гэжэ һэмээхэн хүсэдэг һэн. Гэртэхинь басаганайнгаа алишье мэргэжэл шэлэхыен хүлеэгээд лэ байгаа.

Гэнтэ Ага тосхондо “Амар сайн” театрд дэргэдээ Зүүн Сибирийн соёлой академидэ Буряад драмын театрд артист болохо бүлэг оюутадай студи ерээд, туршалгаа эхилжэ байна гэхэн мэдээсэл хамта нураан нүхэднын дуулгаба. Нэгэ класай 5-6 нурагшад артист болохо һаналаа мэдүүлэн, тэрэ шалгалтануудые дабаба.

“Амар сайн” театрд танхим соо багтажаар бэшэ олон зон, бултаа бэлигтэйшүүл. “Яажа энэ олон зон соо илахамнай гэшэб?”-гэжэ хөөрэлдэхеөр, шалгалтын дүнгөөр тэдэ нүхэдэй гурбанийн шэлэгдэн автадаан юм: Тимур Болотов, Бальжит Галсанова болон Оюна Тудупова гэгшэд, өөхнөөшье хүсэд ойлгонгуй, Зүүн Сибирийн соёлой академиин оюутад боловшоо бэлэй.

Талаан бэлигтэйшье хаяа, артист болохобди гэхэн һанал балайшье хүсэжэ, сэдыхажэ ябаагүй гурбанай мүнөө нэгэниийншье буруу харыг шэлээб гэжэ голхордогтүй, зохёхы харгыдаа эршэм, амжалтатай ябадаг. Тимур Бальжит хоёр дээдэх түргуулияа дүүргээд, Ага нютагаингаа “Амар сайн” театрд бэлигтэй артистнаар болонхой. Харин Оюнын харыг одо заяатаа дээдэн бурхадай заажаа угэхэн тээшэн тэгүүлнэ.

Артистын хүшэр худэлмэрийг, али одото зам гү?

Оюна соёлой академидэ нураажаа байхадаа, залуу режиссёр Олег Юмовай табиан “Максар. Шүнхата тала” гэхэн зүжэгтэ Долгёон хүүхэнэй рольд уригдаан байна. Оюутан ябадаа Оюна энэ театрд омогорхол болохо бэлигтэй артистнаартай наадажаа, ехэ дүршэлтэй абанаан юм. Дээдэх нургуулияа дүүргэжэ байхадаа, хэдэн дипломно зүжэгтэ наадаан байна.

2009 ондо Буряад драмын театрд уран наиханийн хүтэлбэрилэгшэ Сергея Бальжанова олон оюутад соохоо Оюна Тудуповаа шэлэжэ, театртад ажаллахыен урихан юм. Тэрэл жээлж сентябрин 2-гоо артистын хүнгэн бэшэ харгын эхилн намтартай.

БЭЛИГТЭЙШҮҮЛТЭЙ СУГ АЖАЛЛАНДАА ОМОГОРХОНД

2010 ондо Цао Юя – гай «Гроза» гэхэн зүжэгтэ Сы-Фын гэжэ залуу горничнын роль наадаа бэлэй. Энэ ехэ томо роль юм. Найруулан табигша Владимир Ильич Кондратьевийн хүтэлбэрийн доро наадажаа, ехэ оньхотоюмэндэ нурааб, артистын харгын бэхижэхэн юм гэжэ Оюна хөөрэнэ.

- Энэ зүжэгтэ суг наадаан Россиин Федерацийн габьяятаа артист Цыден Базарович Цырендоржиевтай ажаллахадаа, ехэ хүнгэн байдаг һэн. Ходол дүнгэжэ, аргааханаар, зохицоноор дурсшэлэөрөө хубаалдаг бэлэй. Мүнөөшье бидэнтээз ажаллаж ябахаа байгаа бишүү. Буряад Республикийн арадай артистка Должин Тангатова намайж ехэ дэмжэжэ, нурагжаа, дуршлтээз хубаалдаан юм. Хүсэд юушье шадахагүй залуу артистда түрүүшүн хүнгэн бэшэ томо рольд туналхадань, тэдээндэ баярые хүргэжэ, дордохижо, сэдыхэлдээ ходол мартангүй ябадагби, - гэжэ Оюна мэдэрнэ.

БУРХАНАЙ ТАБИСУУРААР АРТИСТ БОЛОДОГ

Мүнөө Оюна Тудупова түрэл болонон театрднэйн түрүү артистнуудай тоодо оронхой. Жэл бури хэдэн шэнэ найруулгануудтаа элдэб һонин томо, багашье рольнуудтаа бэлигтэйгээр наададаг. Олон тоото рольнуудыен тоолод ялайб. Ганса 2011 ондо Оюна 9 зүжэгүүдтэй наадаан байна. Энэ хадаа эршэмтэй, амжалтатайгаар хүдэлнэн залуу артистын дуунашагүй бэлиг гэршэнэ.

- Бурханай табисуураар лэ артист болошоо хаб,-гээд Оюна энээнэ. Энэнь зүб хаадаа. Врач болохо гэжэ Шэтэ руу ошон алдажаа байтараа, гэнтэ байгаалиин бэлэглэхэн бэлиг баянаар эдлэжэ ябахыене бурхан лэх үршөөгөө хаш. Оюна ганса зүжэгэй артист бэшэ, гоё һайханаар дуу дуулдаг, зураг зурагад, хубсаанай эскизүүдие уран наиханаар бүтээдэг, модельер Светлана Тудупова эжын тэрэх хубсаанын ѿдог юм. Өөрөөшье Оюна “Краса Бурятии” гэхэн бүлэгтэ модель болоод, элдэб харалганд хабаададаг.

“БҮЛТАНАЙ ХҮСӨӨР, БҮГЭДЭНЭЙ ҮРГЭМЖӨӨР...”

наихан Буряад драмын театрд тайзан дээрэ “Монолог-плюс” гэхэн уран наиханай үдэшэ үнгэрээ. Энэ хэмжээ ябуулга ямар бэ даа, ойн байрта зориулагдаа гэшэ гү гэжэ нурахадамни, Оюна иигэжэ хараа бэшэ, элдэб һонин юумэ

- Үгы, манай худсовет артистнаarta ямар нэгэ проектүүдье бэлүүлхэ гүт гэжэ дурадхадаан байна. Би энэ үдэшэ тухай досоогоо буйлуулжай ябахаа һэм. Тийгэж урдаа гурбан зорилго табяаб. Энэ хадаа өөртөө тоосоо хээб, юу хэжэ шадахабиб, ямар юумэндэ абыас ехэтэй гээшебиб? Ямар түсэб саашанхи зохёхы харгыдаа табихаа гээшебиб? Хоёрдохёэр, энэ миний багшанарайнгаа урда хэхэн тоосоон. Ямар юумэндэ намай багшанаарни нурагаа гээшеб гэжэ харуулааб. Гурбадахаяар гэбэл, мүнөө үедэ залуушуул театртад ошохое болинхой. Ямар проект хэжэ, залуушуулые һонирхуулхаа гээшеб гэжэ зорилго табяаб. Би хэдэн шэглэлээр ажалладаг хадаа ехэ олон нүхэдтэйб. Тэдэми, тэдэнэймни нүхэд Буряад драмын театрд ерэжэ, ганса зүжэг хараа бэшэ, элдэб һонин юумэ

олоной анхааралда табидаг хаюм гэжэ гэршэлээб.

“Монолог - плюс” гэхэн хубиний наадаандай Оюна нүхэдтээз хамта дуу, хатар, зүжэг нааданай хажуугаар гоё һайхан хубсаанай узэмжэ дэлгэжэ, харагшадай зүрхэ хүдэлгэжэл шадаа. Залуу артистка түрүүшүнхиеэ хубинийн үдэшэ эмхидхэхэдээ, хэр бүтэхэ гээшеб, хүн зон ерэх гээшэ гү, олон зонийн һонирхуулжа шадахаа гээшеб гэжэ ханата болоо. Харин зорилгэх тайвай, өөртөө найданги, сэдыхэлдээ бурханай бэлэглэхэн бэлиг шадабарияа үшвэр бултын дундартулаагүй артистын хэрэг бүтээгээ гэжэ танхимаар дүүрэн һуүхэн харагшадай нэрьеэмэ альга ташалган, олон тоото гоё һайхан баглаа сэсэгүүд гэршэлээ.

- Энэ һайхан үдэшэ түрэл театрд тайвайтай хэлэгүйгээр, театртад директор, уран

һайханийн хүтэлбэрилэгшэ болон бусад ажалшадай эдэбхи оролдлоог бүтэбэ. Бултандань баярые хүргэнэб, тэжэ Оюна онсо тэмдэглээ.

ШЭНЭ ПРОЕКТ МҮНӨӨДӨӨ НЮУСА

Мүнөө Оюна Тудупова шэнэ һанал, хүсэл бэлүүлхэ гэхэн түсбүүдээр дүүрэн. һаяян сагта суг хамта соёлой академидэ нураадаан, мүнөө ород драмын театрд залуу артистка Анастасия Турущеватай ех һонин проект бэлдэхэ байна. Мүнөө бүхэх эх һонин проектаа гэжэ нюуса. Гэбэшье, харагшад театраа ганса шоу харахаяа ерэх бэшэ, амарангaa, ухаагаа гүйлгэхэ, бодомжолхо ёнотой гэжэ тэмдэглээ.

Цыргма САМПИЛОВА. Фото-зурагууд
Буряад драмын театрд тайвайтай хэлэгүйгээр, музейн үзэмжэхэе ажадаа.

“ОХИТО ХАЛУУН ЗҮРХЭЭ ОДОН ШЭНГЕЭР НОСООЖО...”

Үндэштэнэй номой санда эмхидхэгдэйн конференциээ, хүгжмэлтэ-литературна үдэшэнөө тэмдэглэлнүүд

Апрелин 24-дэ үдэрэй 11 сархаа алдар суута поэт Даши Дамбаевай зохёохи ажалаа зориулагдахан нурагшадай республиканска конференци Үндэштэнэй номой сан соо эмхидхэгдэй, эрхимүүдын шэлэгдэб.

Ивалгын райОНО-гой буряад хэлээр методическа нэгдэлэй хүтэлбэрилгэшэ Т.Б.Босхоловатай уулзахадамай, “Доодо-Ивалын, Оронгын, нуулаагай үхибүүд конференциэ хабаадана. Жэшээнь, Д.Дамбаевай поэзээр 11-дэхий классай Ангелина Цыренова, 8-дахин Дулма-Цырен Дашиева гэшэд элидхэнэ, багшанарын Ц.Ц.Цыденова, В.А.Найданова үхибүүдье бэлдэбэ. Даши Дамбаевай зохёохи ажалаар Ивалгадамны зүблөөн үнгэрэгдэбэ, Доодо-Ивалгадаа музейн тааг нургуулиин түүхээр найн хүдэлжэ байна”, - гэж хөөрөө.

“Миний түрэл үйлсэ” гэхэн темээр 10-дахин Саша Дамбаева (багшань Л.Ф.Цыденова), “Нютагай шарай” гэхэн темээр 7-дохиин Арюна Брянская (Т.Н.Раднаева), Есенинтэй сасуулгын теме 11-дэхийн Адисо Содномова (багшань Э.П.Дашицыренова) бэлдээ гэж “Я в песнях весь и в стихах” гэхэн хүгжмэлтэ-литературна үдэшье бэлдэлгэдэ сэхэ хабатай Сэлэнгын аймагай Харганаагай нургуулиин завуч, буряад хэлэнэй бэрхэ багша И.Б.Дымбрылова тэмдэглээ һэн.

...НАНГИН ГАЗАР ХЭДЫ НАИХАН БЭ...

Аялга дуунай, шүлэгүүдэй эзэн гуулэдэг байнан, суута поэдэй дурасхаалай үдэшье педагогикин эрдэмэй доктор, РФ-гэй нийтийн нурагшадай хундэтэ хүдэлмэрилгэшэд – республикин габьяатаа багша С.Ц.Содномов, мун тиихэдэ Сэлэнгын аймагай Харганаагай дундаа нургуулиин багша Т.О.Содномова гэгшэд шадамар бэрхээр хүтэлбэ. “2013 он хадаа Даши Дамбаевай поэзийн жэл... Оройдоод 37-той, богони нахатай байнан поэт буряад литературада горитойхон хубитаяа оруулаа,” гэжэ республикин соёлой министрэй орлогшо С.А.Добрынин үндэр ойгоорын амаршалхаа үедээ тэмдэглээ. Сэлэнгын аймагтаа бури үргэнхөөр үндэр ойнен тэмдэглэжэ, олон тоото үдэшэ, конкурснуудые үнгэрэгдэжэ байнан тухайгаа Сэлэнгын аймагай захиргаанай Соёлой, спортын, залуушу-

уладай политикин болон аяншалгын комитетдэй түрүүлэгшэ Ц.Г.Базаржапова, нурагшадай комитетдэй дарга З.З.Бадмаев, Харганаагай нургуулиин директор Д.Д.Дымбрылов гэгшэд тоосоо, нютагтаа хүшөө-бюстыень июниин 28-да бодхоохо тусэб тухайгаа хэлээ. Сэсэн, сэлмэг ухаатай, сэбрэ сэдыхэлтэй, ехэ бэлигтэй поэдэй нэрье дээрэ үргэжэ яхахые республикин Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ М.Р.Чойбонов уяялаад, гэр бүлэг нь гэшүүдтэ, Саян хубуунтэндэнь сагаан хадагуудые бароулба. Дид-хамба Дагба Очировай бултание амаршалнай удаа бэлигтэй хүбүүнэйн - Лудуб Очировай хаяхан зохёонон “Хэжэнгэ” (үргэнь Д.Дамбаевай) гэхэн зохидхон дууене Россиин габьяатаа артистка Дарима Дугданова хангиурдаба, харин ёөрөө бишыхан композитор фортипиано дээрэ дуунай хүгжэм дэмжэбэ.

Даши Дамбаевай эгэшэ, бэлигтэй багша Х.Ц.Дамбаеватай БГПИ-дэ суг нураан республикин Ветерануудай совөдэй түрүүлэгшэ Р.Б.Гармаев, поэдүүд Чингис Гуруев, Дулгар Доржиева, Нина Артугаева-Ленхобоева, Дансаран Доржогутай бэгшэд дулааханаар дурсаба, шүлэгүүдээ уншаба. Агшан зуурын наан соо абыяас бэлигээ харуулжа үрдиэн, мүшэн хурсаар ялас гэн гэрэлтэнхөн богони хон намтарайн поэзидэ үндэр сэргнэлтэ ахатан поэт Дансаран Шагдарович угэхэн байна.

Ухаангүй нонёр, шог ёгто үзэгдэлнүүдтэйгээр Д.Ц.Дамбаевтай дуунуудаа бэшэнхэн, ханилнан тухайгаа суута композитор Б.О.Цырендашиев хөөрэжэ, хүн

зониине хүхээбэ. Олондо мэдээжээ дуушад Тогмит Танхэвэ, Дарима Дугданова, Дамба Занданов (аккордеонист В.В.Акимов дэмжээ) гэгшэд баярай “баглаа сэсэгүүд” болгон, дуунуудаа бэлэглээ. Дошхон, дорноун сэдыхэлтэй, досооноонь булагтал бурялан гаража байдаг найхан шүлэгүүдтэй, дура сэдыхэл буляма дуунуудтай байнан, дуулим найхан Буряадайнгаа, Харганаагай нютагайнгаа дүлээтэ поэзийн булжамуур байнан Даши Дамбаев “охито халуун зүрхэе

одон шэнгээр носоожо”, түрэл Буряадтаа поэзийн унтаршагүй түүдэг табижка, мартагдашагүй дурасхаалай “хүшөө” ёөртөө бодхогоо гэжэ онсолон тэмдэглэхээр байна. Энэ үдэшын эмхидхэлгэдэ Үндэштэнэй номой сангай харюусалгата мэргэжлэлтэд, республикин соёлыг габьяатаа хүдэлмэрилгэшэд Р.Г.Батомункуевагай, О.Ж.Рыгзеновагай оруулнан хубита ехэ байна.

Майн 12-то Оперно театртаа үнгэрэгдэхэ дурасхаалайн

үдэшэдэ дуунуудтань, поэзидэнь дуратайшуулые ерэжэ, зүрх сэдыхэлэх ханаахыен, залуу нааяа hanan уярхыен, баясахыен уринабди. Буряадай поэзийн бодото булжамуурай найхан дуунууд, шүлэгүүд эндээ зэдэлхэ байх...

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: конференции болон хүгжмэлтэ-литературна үдэшын уедэй
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

Х.НАМСАРАЕВАЙ нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театра

ШЭХЭНЭЙ ШЭМЭГ, СЭДЬХЭЛЭЙ БАЯР

боловон тоосоото концертэээ Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай зохёохы колектив Забайкалиин хизаартаа тээмэндэ гастрольд ошоо уедэхэй харуулнан, тэндэхи харагшадые баясуулнан байха юм. Апрелин 27-ой үдэшэ дуундаа, шог ёгто үзэгдэлнүүдтэ дуратай зондо зориулнан тоосоото концертыень бурханай магтаал дуугаар “Алтаргын” алтан медальнуудтаа хүртээн Үүдэн-Еши Бимбаев, Сээсэргэ Дондокова гэгшэд уянгатуулан дуулажа, хатарса басагад – театрэй залуу артистканууд бурханай хатараар дэмжэбэ. Харин артист хүбүүдэй дуунай бүлэг аргагий зохицоор, хэдэн хоолойн аялга нийлүүлэн дуулажа, Буряад ороноо

магтан суурхуулба. Хатан мөгий жэлэй мүрүсөө- дефиile харуулнан бэлигтэй артистнууд Зоригто Ринчинов, Должин Тангатова, Дабацуу Юндунова, Дарима Гылыкова, Надежда Мунжонова орон нютаг бүхэнэй мөгийн образ харуулжа шадаа, мөгий жэлэй эхи табииние хануулаа. Банал Сагаалганда анхан бэе бэедээ айлшалдаг, ябалсадаг байнан ганса бэе хүгшэдэй энеэдэйтэй, гунигтайшие образуудтай бэрхээр наадаан залуу артистнууд Лосолма Протасова, Ольга Ранжилова гэгшэд танилсуулаа. Бууз тухай шогтой аад, нэгэ бага утаслаг үзэгдэлэ залуу артистнууд Солбон Ендонон, Дашанима Доржиев, Булад Самболов бэрхээр наадаба. Найхан

хоолойтой, бэлигтэй залуу халаан театртыйн нэмэбэ гэжэ баясабабд.

Буряадтаашье, Росссидаашье алдар суутай, абыяас бэлигтэй ахатан артистнуудай энэ концертэе уран бэлигээрээ, урьмыенай бадаруулнан найхан хоолийнудаараа шэмэглээ гэжэ тэмдэглэхээр. Оидобой “Далан худалч” зүжэгтэх хэхэнтэй Россиин габьяатаа артистнууд Олег Бабуев, Дамба-Дугар Бочиктоев, республикин габьяатаа артист Баяр Бадмаев гэгшэд наадажа, эндэ сугларагшадые энээлгэбэ. Харин уянгатаа найхан дуунуудаа концертэе хүтэлэгшэд, Россиян арадай артистнууд Лариса Егорова, Михаил Елбонов, Марта Зориктуева бэлэглэхэнээ гадна эндэ үдэрнүүдтэ суута

драматург Дугар Дылгыровэй түрэхөөр 70 жэлэйн ойн хундэлэлэй үдэшэдэнь тоonto Ушарбайдан хабаадаан байжа, “Амар заяагүй амаралт” зүжэгтэх хэхэнтэй харуулагдаа. Россиин габьяатаа артист Дамба-Дугар Бочиктоев дуун- бэлэгэ барiba, Х.Намсараевай “Эрхэ намган” гэхэн рассказын зохицоор хөөрэбэ. М.Г.Елбоновой шабиин, гоёор дууладаг Ринчин Турлаковай дуун найшаагдаа. Владивостогий дээдэ нургуулида нураха, артист болох залуу үетэнине Буряад драмын академическэ театр энэ үдэрнүүдтэ урижа, шэлэжэ байна гэж уншагшадтаа дуулганабди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

THT

07.00,	01.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА УТРЕННЕЕ ШОУ «ТЭЦ-3». ПОГОДА	21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)	12.05 Т/С «АДЬЮТАНТЫ ЛЮБВИ»	06.00 М/С «МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ»
07.35	14.00, 19.30, 23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)	22.00 «СОМЕДИ БАТТЛ» (16+)	13.05 Х/Ф «КОРОЛЬ, ДАМА, ВАЛЕТ»	07.00 М/С «СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД» (6+)
	19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ», «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА	23.30 «ХБ» (18+)	15.05 Х/Ф «СТАВКА БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЖИЗНЬ»	08.00 Т/С «6 КАДРОВ»
08.30,	00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)	01.30 Х/Ф «ЛОТЕРЕЙНЫЙ БИЛЕТ»	17.15 Т/С «ВРЕМЯ ЛЮБИТЬ»	09.30, 17.00, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ»
	14.00, 19.30, 23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)		18.05 Т/С «ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ»	
	19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ», «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА	06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)	19.00 «ВЕСТНИК НХ» (16+)	13.30, 19.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.25	М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»	07.05 «В ТЕМЕ» (16+)	19.15 «СПРОСИМ ПРЯМО» (16+)	09.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
10.00	X/F «ГИЛЬЕР КАПУТ!»	07.35 «ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ» (16+), ЗУРХАЙ	20.05 Т/С «ЧИСЛА»	«МОМЕНТ ИСТИНЫ» (16+)
12.00,	17.00 Т/С «УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА»	08.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+), ЗУРХАЙ	22.00 Т/С «ТАЙНЫ РАЗУМА»	07.10 «УТРО НА 5» (6+)
13.00,	18.00 Т/С «ДЕФЧОНКИ»	08.30 «ЕВРОМАКС. ОКНО В В ЕВРОПУ» (16+)	23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+)	08.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
14.15	«ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (12+)	09.00 «В ТЕМЕ» (16+), ЗУРХАЙ	01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)	11.30, 13.30, 15.15, 17.00, 17.15 Т/С «БИТВА ЗА МОСКВУ»
14.30	«БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)	10.05 Д/Ф «ВТОРАЯ МИРОВАЯ: СЛУЧАЙНАЯ ВОЙНА»	05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)	21.00, 20.30 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
15.30	«ДОМ-2. LIVE» (16+)	11.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»		21.00, 21.45, 22.25, 23.05, 23.45, 00.20, 01.05, 01.50, 02.30, 03.10 Т/С «СЛЕД»
19.15	«АФИША» (12+)	11.30, 21.00 Д/Ф «5 ИСТОРИЙ»		03.55 X/F «ЗВЕЗДА»
20.00	«СОМЕДИ WOMAN» (16+)			

ТИВИКОМ

19.00	«ВЕСТНИК НХ» (16+)	19.00 «СПРОСИМ ПРЯМО» (16+)	09.00, 13.30, 19.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
20.05	Т/С «ЧИСЛА»	20.05 Т/С «ЧИСЛА»	09.00, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
22.00	Т/С «ТАЙНЫ РАЗУМА»	22.00 Т/С «ТАЙНЫ РАЗУМА»	10.00, 16.30 Т/С «6 КАДРОВ»
23.30	«ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+)	23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+)	11.40 М/Ф «АЛАДДИН»
01.30	«НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)		13.00 М/Ф «АЛАДДИН И КОРОЛЬ РАЗБОЙНИКОВ (6+)»

СТС

01.30	«НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)	05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)	07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
08.00	«УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕней»	08.00 «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕней»	07.10 «МОМЕНТ ИСТИНЫ» (16+)
08.30	«НЕРЕАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ» (16+)	08.30 «НЕРЕАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ» (16+)	08.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
09.00	Х/Ф «ЗВЁЗДНЫЙ ПУТЬ»	09.00 Х/Ф «ЗВЁЗДНЫЙ ПУТЬ»	10.45, 21.00, 21.45, 22.25, 23.05, 23.45, 00.20, 01.05, 01.50, 02.30, 03.10 Т/С «СЛЕД»
11.00			03.55 X/F «ЗВЕЗДА»

Четверг, 9**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

06.00,	13.00 НОВОСТИ	21.00 ВЕСТИ	19.55 «СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ ПАВШИХ В ВОЙНЕ 1941 - 1945 В БОРЬБЕ ПРОТИВ ФАШИЗМА». МИНУТА МОЛЧАНИЯ	06.30, 09.30, 11.00 НОВОСТИ ДНЯ
06.10	«ДЕНЬ ПОБЕДЫ».	23.45 Х/Ф «ТРИ ДНЯ ЛЕЙТЕНАНТА КРАВЦОВА»	20.00 «РОМАНТИКА РОМАНСА»	09.00, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
10.50,	13.10, 16.10, 19.15 Т/С «ДИВЕРСАНТ. КОНЕЦ ВОЙНЫ»	03.00 Х/Ф «ПРИВЕТ С ФРОНТА»	21.30 Х/Ф «ЖДИ МЕНЯ»	10.00, 16.30 Т/С «6 КАДРОВ»
14.50,	16.00 НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ		22.55 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»	11.40 М/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ ДЖАФАРА (6+)»
	МОСКВА. КРАСНАЯ ПЛОЩАДЬ. ПАРАД, ПОСВЯЩЕННЫЙ ДНЮ ПОБЕДЫ	07.00 «СПЕТО В СССР» (12+)	23.35 КОНЦЕРТ	13.00 М/Ф «АЛАДДИН И КОРОЛЬ РАЗБОЙНИКОВ (6+)»
		08.00, 09.15, 11.20 «ОСВОБОДИТЕЛИ С СЕРГЕЕМ МАХОВИКОВЫМ (12+)»	«ПЕРЕДЕЛКИНО-2013»	14.30 М/Ф «КНЯЗЬ ВЛАДИМИР»
19.00	ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ	09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»	01.05 Х/Ф «ПАРЕНЬ ИЗ НАШЕГО ГОРОДА»	16.40 М/Ф «АЛЕША ПОПОВИЧ И ТУГАРИН ЗМЕЙ»
19.55	«СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ ПАВШИХ В ВОЙНЕ 1941 - 1945 В БОРЬБЕ ПРОТИВ ФАШИЗМА». МИНУТА МОЛЧАНИЯ	13.05, 14.25 Х/Ф «ЧУЖИЕ КРЫЛЬЯ»	10.05, 18.30 Д/Ф «ВТОРАЯ МИРОВАЯ: СЛУЧАЙНАЯ ВОЙНА»	18.10, 19.00 М/Ф «ИЛЬЯ МУРОМЕЦ И СОЛОВЕЙ-РАЗБОЙНИК»
		19.00, 20.25 Х/Ф «В АВГУСТЕ 44-ГО...»	Х/Ф «ЭКИПАЖ МАШИНЫ ПОЕВОЙ»	18.55 «СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ ПАВШИХ В ВОЙНЕ 1941 - 1945 В БОРЬБЕ ПРОТИВ ФАШИЗМА». МИНУТА МОЛЧАНИЯ (6+)»
20.00	Х/Ф «ПРИВЕТ ОТ «КАТОЮШИ»	19.55 «СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ ПАВШИХ В ВОЙНЕ 1941 - 1945 В БОРЬБЕ ПРОТИВ ФАШИЗМА». МИНУТА МОЛЧАНИЯ	11.00 «АФИША». ПОГОДА (12+)	21.00, 21.45, 22.25, 23.05, 23.45, 00.20, 01.05, 01.50, 02.30, 03.10 Т/С «СЛЕД»
23.00	«ВРЕМЯ»	21.35 Х/Ф «РЯБИНОВЫЙ ВАЛЬС»	10.00 «ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА. НЕДОСКАЗАННОЕ»:	02.45 Т/С «ВНИМАНИЕ, ГОВОРИТ МОСКВА!»
23.30	Х/Ф «В БОЙ ИДУТ ОДНИ «СТАРИКИ»	23.35 Х/Ф «ОТСТАВНИК-3»	12.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)	
01.00	Д/С «ПРОТОКОЛЫ ВОЙНЫ»	01.25 Т/С «КАТЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»	13.00, 19.00, 20.00 COMEDI CLUB. EXCLUSIVE (16+)	04.25 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕВЫЙ

HTB

07.00	Х/Ф «МЕРСЕДЕС УХОДИТ ОТ ПОГОНИ»	07.00 Х/Ф «МЕРСЕДЕС УХОДИТ ОТ ПОГОНИ»	13.00 КОНЦЕРТ «ПЕСНИ ВЕСНЫ И ПОБЕДЫ»
08.15	КОНЦЕРТ «ЕДУТ ПО БЕРЛИНУ НАШИ КАЗАКИ»	08.15 КОНЦЕРТ «ЕДУТ ПО БЕРЛИНУ НАШИ КАЗАКИ»	15.00 Х/Ф «СТАВКА БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЖИЗНЬ»
10.00	«АФИША». ПОГОДА (12+)	10.00 «АФИША». ПОГОДА (12+)	17.05 Т/С «ВРЕМЯ ЛЮБИТЬ»
10.20	«ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА. НЕДОСКАЗАННОЕ»:	10.20 «ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА. НЕДОСКАЗАННОЕ»:	18.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+).
	«ШТАРЫ»		18.55 СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ ПАВШИХ В ВОЙНЕ 1941 - 1945 В БОРЬБЕ ПРОТИВ ФАШИЗМА. МИНУТА МОЛЧАНИЯ (6+)»

КУЛЬТУРА

<tr

Суббота, 11

ТВ-программа

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.50, 07.10 Х/Ф «СЮЖЕТ ДЛЯ НЕБОЛЬШОГО РАССКАЗА»
 07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
 08.35 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
 09.20 М/Ф «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ НЕТЛАНДИИ»
 09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
 10.00 «УМНИЦЫ И УМНИКИ»
 10.45 «СЛОВО ПАСТЬЯРЯ»
 11.15 «СМАК»
 11.55 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
 13.15 «АБРАКАДАБРА»
 16.00 НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
 16.10 Х/Ф «БЕЛАЯ НОЧЬ, НЕЖНАЯ НОЧЬ...»
 18.00 Д/Ф «КЛАН ЗАПАШНЫХ. СВОИ СРЕДИ ХИЩНИКОВ»
 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
 19.15 «УГАДАЙ МЕЛОДИЮ»
 19.50 «ДОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ: АННА ГЕРМАН»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ»
 00.00 «YESTERDAY LIVE»
 01.00 Т/С «СВЕРХНОВЫЙ ШЕРЛОК ХОЛМС». «ЭЛЕМЕНТАРНО»
 01.55 Х/Ф «АГЕНТ ДЖОННИ ИНГЛИШ»
 03.30 Х/Ф «РАЗРУШЕННЫЙ ДВОРЕЦ»
 05.25 Т/С «ГРИММ»
 06.15 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

«РОССИЯ 1»

- 05.55 Х/Ф «НАД ТИССОЙ»
 07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
 08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
 09.00, 12.00, 15.00, 21.00 ВЕСТИ
 09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
 09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
 09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
 10.25 «СУББОТНИК»
 11.05 «БИЗНЕС-ВЕКТОР»

- 11.30 «УМНАЯ ШКОЛА БУРЯТИИ»
 11.45 «РАНЕТ»
 12.20, 15.30 Т/С «1943»
 21.20 Х/Ф «СЛЕДЫ АПОСТОЛОВ»
 01.05 Х/Ф «КЛИНЧ»

НТВ

- 07.00 Х/Ф «АФЕРИСТКА»
 09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
 09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
 09.45 «ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЖИЛИЩНАЯ ЛОТЕРЕЯ» (0+)
 10.25 «ГТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
 11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
 11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» С ОСКАРОМ КУЧЕРОЙ» (0+)
 13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
 14.20, 20.20 Т/С «НОВАЯ ЖИЗНЬ СЫЩИКА ГУРОВА. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
 02.05 Т/С «КАТЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
 11.00 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
 11.20 Х/Ф «СОЛНЦЕ СВЕТИТ ВСЕМ»
 12.55 «БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
 13.45 Д/С «ПРЯНИЧНЫЙ ДОМИК»
 14.15 Х/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ТОЛИ КЛЮКВИНА»
 15.20, 02.55 Д/С «ШКОЛА ВЫЖИВАНИЯ В МИРЕ НАСЕКОМЫХ»
 16.10 ВЕЧЕР-ПОСВЯЩЕНИЕ ИСААКУ ШВАРЦУ
 17.25 Х/Ф «ПРИВИДЕНИЯ В ЗАМКЕ ШПЕССАРТ»
 19.05 «Я ОЧЕНЬ ЛЮБЛЮ ЭТУ ЖИЗНЬ...» НАТАЛЬЯ ГУНДАРЕВА
 19.45 Х/Ф «ОСЕННИЙ МАРАФОН»
 21.15 «БЕЛАЯ СТУДИЯ»
 22.00 «БОЛЬШОЙ ДЖАЗ»
 00.05 Т/С «КОРОЛИ»
 03.45 Д/Ф «ГИЛЬБЕРТ КИТ ЧЕСТЕРТОН»

ТНТ

- 07.30 Х/Ф «ПОВЕСТЬ О НАСТОЯЩЕМ ЧЕЛОВЕКЕ»
 09.05 ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА. «НЕДОСКАЗАННОЕ»: «НЕВИДИМЫЙ ФРОНТ» (16+)

«РОССИЯ 1»

- 07.00 Х/Ф «РАССЛЕДОВАНИЕ»
 08.30 «ВСЯ РОССИЯ»
 08.45 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
 09.35 «СМЕХОПАНОРАМА»
 10.05 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
 10.40, 12.05, 15.15 Х/Ф «МАСТЕРИ МАРГАРИТА»
 12.00, 15.00, 21.00 ВЕСТИ
 21.20 Х/Ф «НЕЛЮБИМЫЙ»
 01.05 Х/Ф «ЗОЙКИНА ЛЮБОВЬ»

НТВ

- 07.00 Х/Ф «КРОВНЫЕ БРАТЬЯ»
 09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
 09.15 ЛОТЕРЕЯ «РУССКОЕ ЛОТО» (0+)
 09.45 «ИХ НРАВЫ»
 10.25 «ЕДИМ ДОМА»
 11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА» (16+)
 11.55 ЧУДО ТЕХНИКИ С СЕРГЕЕМ МАЛОЗЁМОВЫМ (12+)
 12.25 «ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!» (0+)
 13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
 14.20, 20.20 Т/С «НОВАЯ ЖИЗНЬ СЫЩИКА ГУРОВА. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
 22.10 Х/Ф «РОДСТВЕННИК»
 00.00 СОГАЗ - ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ФУТБОЛУ 2012-2013. «ЛОКОМОТИВ» - ЦСКА
 02.10 Т/С «СТРЕЛЯЮЩИЕ ГОРЫ»
 05.55 «ДИКИЙ МИР» (0+)

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
 11.05 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ

Воскресенье, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.45, 07.10 Х/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ «СВЯТОГО ЛУКИ»
 07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
 08.40 «СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!»
 09.15 М/Ф «АЛАДДИН»
 09.40 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
 09.55 «ЗДОРОВЬЕ»
 11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
 11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
 12.25 «ФАЭНДА»
 13.15 Д/Ф «СРЕДА ОБИТАНИЯ»
 14.10 Д/Ф «АНДРЕЙ ВОЗНЕСЕНСКИЙ. НОСТАЛЬГИЯ ПО НАСТОЯЩЕМУ»
 15.05 Д/Ф «ПЕРЕВАЛ ДЯТЛОВА. ОТЧИСЛЕНЫ ПО СЛУЧАЮ СМЕРТИ»
 16.05 «ПЕРЕВАЛ ДЯТЛОВА. ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
 17.55 Д/Ф «КУМИРЫ. АННА ГЕРМАН»
 19.00 «ОДИН В ОДИН»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 22.20 Х/Ф «ТРИДЦАТЬ СЕДЬМОЙ РОМАН»
 00.20 Х/Ф «СЛИШКОМ КРУТАЯ ДЛЯ ТЕБЯ»
 02.15 ХОККЕЙ. ЧЕМПИОНАТ МИРА. СБОРНАЯ РОССИИ- СБОРНАЯ СЛОВАКИИ. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ФИНЛЯНДИИ
 04.30 Д/Ф «ГЕОРГИЙ ГРЕЧКО. Я БЫЛ В КОСМОСЕ, Я ВЕРЮ В БОГА»
 05.30 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»

Ремонт мебели на дому.
 Тел.: 621-351

Массаж.
 Тел.: 662-175

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

0+ - от 0 до 6 лет
 6+ - от 6 до 12 лет
 12+ - от 12 до 16 лет

16+ - от 16 до 18 лет
 18+ - старше 18 лет

Буряад үнэн

2.05.2013

№ 17 (21916) № 17 (831)

ХҮХҮН ДУУН

Дорюунаар
 Үгэнь ба хүгжэмын
 Ким БУДАЕВИЙ

1. Хүхын дуун
 Үргүүлийн ханье,
 Шалгалтын үеье
 Шамда, намда һануулна.

Дабталга:
 Эдир залуу наанадамай
 Эгээл наруул ханамай һэн.

2. Хүхын дуун
 Хүхюун залуу наанье,
 Үүрэй сайхье
 Үтгэдэгэе һануулна.

Дабталга.
 3. Үнэншэмэй бэшээр
 Үнэрэй он жэлнүүд,
 Тээрихээ болёо,
 Түүхэдээ үлөө.

Дабталга.

ЭМГЭЙ
 ЭЖЫНЭЭН
 ХАРУУНАТАЙ ЮМ

Юрөө һайхан Орбонто.
 Эндэ, хойто бээдэнь,

Эмгэй Эжын тахилган.
 Эмгэй эзкий залуудаа
 Абжаа удаган байнан юм.
 Нагатай боложо

Нүгшэхэдэнь,

Хүдөө эндэ табиан юм.
 Хүдөө табиан газартань
 Хуан гурбан модод
 Хүтэрэлдэн һагад,

Нубарилдан,
 Хүхэрэн гоёор ургадаг.

Эхинээ Үрөө голнай
 Эмгэй Эжынээн үргүүсэтэй.

Эбтэй ээтэй нютагай зон

Эмгэй Эжыдээ мүргэлтэй.

5 КАНАЛ

- 06.55, 08.00, 09.15, 10.40, 11.10, 12.05, 13.15, 14.25, 15.40, 16.50, 18.05, 03.10, 04.25, 05.40 Т/С «ВЕЧНЫЙ ЗОВ»
 11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
 19.40, 20.25, 21.20, 22.20 Т/С «ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА»
 23.20, 00.20, 01.20, 02.15 Т/С «СМЕРШ»

ТИВИКОМ

- 06.30 Х/Ф «МЕРСЕДЕС УХОДИТ ОТ ПОГОНИ»
 08.00 «СТИЛИСТИКА» (12+). ЗУРХАЙ

ТИВИКОМ

- 08.30 М/Ф
 09.00 М/С «НОВАТОРЫ»
 09.30 «УТИМАТА» (12+)

ТИВИКОМ

- 10.00 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)

ТИВИКОМ

- 10.30 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ» (12+)

ТИВИКОМ

- 11.00 Т/С «МОСКВА!»

ТИВИКОМ

- 12.40 Д/Ф «ИСТОРИЯ БОЛЕЗНИ»

ТИВИКОМ

- 13.30 «ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ» (16+)

ТИВИКОМ

- 14.00 Х/Ф «АТЫ-БАТЫ ШЛИ СОЛДАТЫ»

ТИВИКОМ

- 15.00 «ЗВЕЗДЫ ЗАЖИГАЮТ» (16+)

ТИВИКОМ

- 16.00 Д/Ф «ВТОРАЯ МИРОВАЯ СЛУЧАЙНАЯ ВОЙНА»

ТИВИКОМ

- 17.00 Т/С «МЕГРЭ»

ТИВИКОМ

- 18.00 «ПАРФЕНОВ» (16+)

ТИВИКОМ

- 19.00 «ПАРФЕНОВ» (16+)

ТИВИКОМ

- 20.00 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»

ТИВИКОМ

- 00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)

ТИВИКОМ

- 00.30 Х/Ф «СЛАДКИЙ НОЯБРЬ»

ТИВИКОМ

- 07.00 «РАДАР-СПОРТ», (6+)

ТИВИКОМ

- 07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)

ТИВИКОМ

Үнгэрхэн зүүн жэлэй агшан зүүр

БАЙГАЛНAA БЕРЛИН ХҮРЭТЭР

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Т. В.Булдаев Берлиндэ, 1945 оной май нара.

Түмэр замай эшелонуудай 55-дахий зенитнэ полкын бүлэг офицернүүд Берлинэй унаан тухай нүүлэй мэдээсэл үншажаа байна. 1945 оной май нара.

Sэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша Ананий Васильевич Булдаев 1908 оной априлийн 7-до Кабанский аймагай Корсаково нютагтаа түрэхэн юм.

Ажалайн намтар 1930 ондо эхилээ – тэрэ Корсаково нуурийнхидай түрүүшүүлэй тоодо Буряад-Монголой багшнаарай техниким амжлалттай дүүргэжэ, багшын хүнгэн бэш ажалда ороо. Тийгэж Ананий Васильевич үргажаа ябаа үетнэиин нүргаха болон хүмүүжүүлхэ гэхэн нангин хэрэгтэ бүхын нахаяа зориулаа.

Хүдеөгэй багшын дайшалхы зам уташье, хүшэршье байгаа юм. 1941 оной август соо Кабанский аймагай

сэргэй комиссариадхаа дайнда мордоод, аяар Берлин хүрэтэр ошоо. Белоруссиин нэгдэхэй фронтын бүридэлдэ Украинаан Львов, Стрый, Дорогобуш, Станислав хотонуудые, Польшии Варшавын дайсанхаа сүлөөлэлсөө. 1945 оной априль нарада Берлинэй туб багаар урдадаг Шпрея мурэнэй эрье дээрэ сэргэвнын байрлаа. Тийн Ананий Булдаев сентябрь соо ахамад лейтенантин зэргэдэ дайнхаа бусаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай II шатын орденоор, мун “Дайшалхы габьяагай түлөө”, “Варшавын сүлөөлнэй түлөө”, “Берлинниие эзэлнэй түлөө” медальнуудаар шагнагданхай.

Kорсаковын нүргуулиин багшанар болон нурагшад, 1938 он.
Дээрэхээ түрүүшүн рядта зүүн гархаа:
2-дохинь - Николай Александрович Никитин, 4-дэхинь Константинович Халюев.
2-дохи рядта: захадань - Надежда Урбановна Булдаева, 4-дэхинь - Елизавета Алексеевна Борткоева, 5-дахинь - Матрена Николаевна Бубнеева.
3-дахи рядта: 2-дохинь - Ананий Васильевич Булдаев, удаадахинуудын
- Мария Михайловна Мункоева, Хабитуев, Анна Николаевна Мосорова.
4-дэхи рядта: 2-дохинь Нина Сотнич, удаадахинуудын - Александра Николаевна Тантятова, Ольга Тапханова, Цырене Анастасиевна Хамаганова,
Серафима Сониева.

Трижилай эхин нүргуули.
Багша Степан Степанович,
Должима Цыбикова.
Үнгэрхэн зүүн жэлэй 20-ёод онууд.

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой
фото-зүргагудтай хаа, тэдэнээ
редакцидамнай эльгээжэ, бугэдны
нонорто дурагдхыт гээж таанадтаа
ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда
имэм баялиг олдохол байха. Тэдэнээ
ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаял.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ
хото, Каландаришивили, 23,
каб.62;
электрон хаяг: unen@mail.ru
Тел.: 21-64-36. 60-46-89.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ОРФОЭПИЧЕСКЭ ТОЛИ ЗОХЁОХО ДҮРИМҮҮД ТУХАЙ

(Үргэлжэлэл.
Эхинийн урдахи дугаарта).

НЮТАГ ХЭЛЭНҮҮД

Хэлэн бүхэндэ нютаг хэлэнүүд байдаг. Нютаг хэлэн гээшэ тусхай нютагтаа хэрэглэгдэдэг ёөрын онсо илгаатай, нютагий зонуудай бээс бэетэйгээ харилсаха хэлэнэй налбари, хубинь юм. Нютаг хэлэнүүд олон янзын байдаг, томо, ехэ нютагтаа олон зоной хэрэглэдэг нютаг хэлэн гээшэ.

Нютаг хэлэнүүд ёөрын илгаатай байдаг, фонетикэ, морфологи, лексикэ соонь илгаанууд ушардаг. Ехэ, томо нютаг хэлээс ондоогоор диалект гэнэбди. Диалект соохи илгаануудын говор гэнэбди.

Нютаг хэлэнүүд практическа, теоретическая талаанаа тон хэрэгтэй, сэнтэй национальна хэлэнэймийн хуби, түүхэ болно. Гадна литературана хэлэнэймийн баялагынь болодог гээшэ.

Манай нанаахада, уран зохёолой, илангаяа драматическая зохёолой геройнуудай образ хүсэд, дүүрэн харуулхын талаа харилсаха, хэрэглэдэхээ зэбсэгын заабол литературана хэлэн бэшэ, нютаг хэлэнинь болохо ёнотой.

Нютаг хэлэнүүдье шэнжэлдэг эрдэм диалектологи болоно.

Буряад хэлэнэй нютаг хэлэнүүдэй классификаци тухай эрдэмтэдэй хэлэнэн нанаажанууд бии. Бидэ ёөрынгөө ба бэшэ эрдэмтэдэй суглуулжан материалиуд болон нанаажанууд, ажаглалтанууд дээрэ үндэхэлжэ, иимэрхүү классификаци үгэнэбди. Дурадхагдаан классификацимийн хүсэд, дүүрэн бэшэ гээшэ. Хохом нэмэгдэжэ, захагдана бээз.

Нютаг хэлэтэйшүүлэй хэлэ ажаглахада, шэнжэлхээдэ, тэдэнэй хэлэнэй илгаа уг гарбалхааны ўшээ болоно. Иимэхээ нютаг хэлэнүүдье хубаахадаа, нэн туруун этническэ принципье, бурядуудай уг гарбалынене баримталхай ёнотой гээшэ ха.

Буряад хэлэндэ иимэ диалектнүүд (ондоогоор нарчинууд) ба говорнууд, подговорнууд бии гэжé нанаагдана:

1. Хори диалект (хори диалекттэй бурядууд Хори, Хэжэнгэ, Ярууна, Загарай, Мухар-Шэбэр, Бэшүүр, Ага нютагуудаа һуудаг). Иимэ подговорнуудтай: а) хори подговор (хори подговортой бурядууд Хори, Хэжэнгэ, Ярууна, Загарай аймагуудаа һуудаг). Хори подговорто Хяагтын аймагай Алтай нютагтаа һуудаг хэлээс подговор болгоно оруулхада болоно; б) Ага подговор (Ага национальна округто һуудаг); в) Мухар-Шэбэр подговор (Мухар-Шэбэр, Бэшүүр аймагуудаа һуудаг). Эдэ бурядууд анхан Загарайн аймагаа гаралдан юм. Тиимэхээ уг гарбалхаараа, хэлээрээ Загарайн аймагай бурядуудай хэлэн Мухар-Шэбэр, Бэшүүр аймагуудай бурядуудай хэлэтэй адли юм.

2. Эхирэд диалект (эхирэд диалекттэй бурядууд Эхирэд-Булагад, Баяндай, Ольхон, Качуг, Баргажан, Хурамхаан, Байкало-Кудара, Ивалга аймагуудаа һуудаг). Иимэ говорнуудтай: а) Эхирэд говор (Эхирэд-Булагад, Баяндай аймагуудаа һуудаг). Эхирэд говорой подговорын болохо, ольхон бурядуудай нютаг хэлэн ороно; б) Качуг говор (Качуг аймагтаа һуудаг); в) Баргажан говор (Баргажан, Хурамхаан аймагуудаа һуудаг); г) Байкало-Кудара (Байкало-Кудара, Кабанска аймагуудаа һуудаг); д) Ивалга говор (Ивалгын аймагтаа һуудаг).

3. Хонгоодор диалект (Алайр, Түнхэн, Аха, Захаамин аймагуудаа һуудаг). Говорнуудын: а) алайр-үнгүн говор (Алайр аймагтаа һуудаг); б) түнхэн-аха-захаамин говор (Түнхэн, Аха, Захаамин аймагуудаа һуудаг).

4. Цонгоол-сартуул диалект (Зэдэ, Сэлэнгэ, Хяагтын аймагуудаа һуудаг). Говорнуудын: а) цонгоол говор (Сэлэнгэ, Хяагтын аймагуудаа һуудаг). Цонгоол хэлэтэйшүүл ўшээ Бэшүүрэй аймагай Харлуун нютагтаа һуудаг; б) сартуул говор (Зэдэйн аймагтаа һуудаг).

5. Булагад диалект (Боохоной, Ойн райондо, Красноярска хизаарий Доодо-Үдэ нютагтаа һуудаг). Иимэ говорнуудтай: а) боохон говор (Боохон, Ойн аймагуудаа һуудаг); б) доодо-үдэн говор (Красноярска хизаарий Доодо-Үдэ нютагтаа һуудаг). Доодо-Үдэн бурядууд уг гарбалхаараа булагадууд гээшэ, тээд бэшэ бурядуудаа тааржа, холбоогүй, амараа ажануудаг. Тэдэнэй нютаг хэлэн онсо илгаатай.

Эдэ нютаг хэлэнүүд ёөрын фонетическэ, лексическе, морфологическа онсо илгаатай.

ТОЛИ ЗОХЁОХО ДҮРИМҮҮД

1. Дурадхагдаан орфоэпический словарь соо бүхы буряад хэлэнэйнгээ үгүүлэлгэ харуулха, онсо илгааене харуулха.

2. Орфоэпический дүримүүдье зохёоходоо, үндэхэ һуурии болгожо, хори нютаг хэлэн дээрэ литературана хэлэнэйнгээ үгүүлэлгэ харуулха, баримталха, зүб үгүүлэлгын зааха, литературана хэлэнэй үгүүлэлгэ харуулха.

Жэшээлхэдэ: БГУ-гай, -да, -хаа; сумма, дума, пушка гэжэ бэшэг дээрэ бэшэнэбди, аман хэлэндээ иигэж үгүүлнэбди: БГУ-гэй, -дэ, -хээ, сүүммэ, дүүмэ, пүүшкэ - пүүшкээр, пүүшкэдэ. Эндэ бэшэлгэ үгүүлэлгэ хоёрнай бэе бэеэсаа илгарна, алгасалдана.

ТОЛИИН БҮРИДЭЛ

Толи иимэ хубинуудаа бүридэнэ: а) үгэ соохи аялганай үгүүлэлгэ; б) үгэ соохи хашалганай үгүүлэлгэ; в) үгэнүүдэй грамматическая формо-нуудые үгүүлэлгэ; г) ород хэлэнхээ абаан үгэнүүдэй үгүүлэлгэ.

Үгүүлэлгын структурада иимэ хубинууд оролсох: 1) литературана хэлэнэй үгүүлэлгэ; 2) нютаг хэлэнэй үгүүлэлгэ; 3) хуушан-монгол хэлэнэй үгэнүүдэй үгүүлэлгэ.

Нютаг хэлэнүүднай ёөрын үгүүлэлгын онсо илгаатай, буряад хэлэнэйнмийн нэгэ хубинь болоно гээшэ. Хуушан-монгол хэлэнэй манай түрэлхи хэлэнэйнмийн түүхэ, уг гарбал харуулна: түрэлхи хэлээс илангаяа оюутад, эрдэмтэд түүхэн талаанаа зэргэсүүлхэдэн, материал боложо үгэхээ.

Жэшээнүүд:

- а) лит. хэл. - эрйүү
- нют. хэл. - ирэгүү
- хууш-мон. хэл. - ирэгүү
- б) лит. хэл. - загаан
- нют. хэл. - загуун, загууан
- хууш-мон. хэл. - джигасуу
- в) лит. хэл. - дабаан
- нют. хэл. - дабуун, дабууан
- хууш-мон. хэл. - дабасуу
- г) лит. хэл. - баатар
- нют. хэл. - баатар
- хууш-мон. хэл. - баатар

Толи соо үгэнүүдье хуряамжалжа, иимэ тэмдэгүүдье хэрэглэнэбди: лит. хэл. - литературана хэлэн; нют. хэл. - нютаг хэлэн, хууш-мон. хэл. - хууш-монгол хэлэн.

Ород хэлэнхээ абаан үгэнүүдье словарь соо иигэж тэмдэглэнэбди.

1. Ород хэлэнхээ буряад хэлэндэ үгы хашалгануудые тэрэх хэбээрнү үгүүлхэ: щи, часы, цементэ.

2. Ород хэлэнхээ сохильтотай аялануудые буряад хэлэн дээрэ удаан аялануудаар һэлгэж үгүүлхэ: тоонно, маанна.

Буряад үгэдэ үгын һүүлдэ хоёр хашалгануудые зарим ушарта зэргэлдэггүй. Тиимэхээ тэдэнэй хоорондоонь, һүүлдэн түргэн аялануудые оруулжа үгүүлхэ: танк - таанк(а), цемент - цеэментэ.

Монгол, буряад үгэнүүд, илангаяа мал ажалда хабаатай үгэнүүд ород хэлэндэ оронон байдаг: бурун (буруу), хashiрик (хашараг) гэхэ мэтэ.

Толи соо бүхы хэлэлгын хубинууд орохо. Жэшээлхэдэ: юумэнэй нэрэ нэрын падеждэ үгтэнэ. Бэшэ падежнүүдье, тэдэнэй залгалтануудые үгэхээ, илангаяа үгүүлэлгын талаанаа илгаатай байдалын:

лит. хэл. - гэр -эй, -тэ, -нээ
нют. хэл. - гэраан, гэрэ.

Глаголнуудые ерээдүй сагта харуулха:

лит.хэл. - абаашаха (абажа ошох)

нют.хэл. - абаадха (абажа одох)

хууш-мон. хэл. - авч очно.

Бээз даагаагүй хэлэлгын хубинууд ороно. Үгүүлэлгын талаанаа илгаатай хэлэлгын хубинууд ороно:

лит.хэл. - дээгүүр

нют.хэл. - дээгэр.

Толи сооого хэрэглэхэ иимэ транскрипци зохёогообди:

Аяланууд:

а - аа: сана - саана, мана - манаа;

о - oo: тохо - тоохо, толо - тооло;

э - ээ: дэрэ - дээрэ, хэлэ - хэлээ;

ү - uu: ула-уула, туха-тууха;

ү - үү: дүрэ - дүүрэ, нүхэн - нүүхэн;

ө - өө: сөлөө, мөнөө, хөдөө;

и - ii: миний - миинтэ;

ы - зүгы, дугы.

Дифтонгнууд:

а - аи: дала - далаи, дал - далаи,

мана - манаи;

о - ои: оро - орои, тохо - тохои;

э - эи: гэрээ - гэрэи, шэрэ - шэрээ

- шэрэи;

ү - уи: ута - уитан, була - булаи;

Ү - Үи: үлэ-үлэ, түмэр - түимэр;

ө - өи (нютаг хэлэндэ): мэдэхэ - мэдхэх, хэлэхэ - хэлхэи, тулаха - туульха.

Хашалганууд: б, г, д, ж, з, л, м, н, р, с, т, х, һ, ш, ү, нг.

Хатуу-зөөлэн: хурган - хурьган, албан - альбан, тохои - тохьоо, доло - дольоо.

Бэшэг дээрэ "и" үзэгээр хашалганий зөөлэн бэшэгдэдэг: дали - далья, хани - ханья, махан - мъахан, хэлэн - хэльэн.

Бэшэг хашалганий зөөлэн иотированна үзэгүүдээр бэшэгдэдэг: тахъа, тохъо.

Нг - дэнг, хангган.

Бүдэхи хашалгануудые иигэж тэмдэглэнэбди: арадаа - арадт, булагай - булагай, гажаа - гажшха, бэлэгээ - бэлэгэ, хазаа - хазхя.

Зөөлэн хашалганий иигэж тэмдэглэхэ: хурган, альбан.

Иотированна үзэгүүд соохи хашалгануудай зөөлэнни иигэж тэмдэглэхэ: гойо, юоо, йэрэн, найан, хойор.

Доро "А" үзэг соо толи соо орохо нэгэ хэдэ үгэнүүдье харуулнаа.

1. лит.хэл. - абаашаха (абажа ошох)

нют.хэл. - абаадха (абажа одох)

хууш-мон. хэл. - авч очно

2. лит.хэл. - амьян

АРГАНЬ БАРАГДАА, ШАРГАНЬ ГАЗАРДАА

Этээгээний голой бүхэлдээр хүүргүүс гараад, зуун тээшээ ойр зуура ябаад орхихоо, Кировэй нэрэмжэтэ колхозийн центр Попореченск гэжэ багахан тосхон оршодог юм. Колхозийн конторын газаа наалхиндаа улзэлгэжэ, бороодо угаалгажа, боро хүхэ болошоон, уни хада газетын витринэ байна хоёр хүйтэй сахадаа уяатай моридуудай шалаандаа газар сабшажа, хазаарынгаа ама хибэжэ байхань харагдадаг...

Конторооно хүнүүд яаралгүйгөөр нубарин гаража, үдэ наран тээшэ шагаажа хараад, шалаан, хашардан янзтайгаар гэшэлэлдэхээр, моридтоо ошожо, дуратаа дурлагийгөөр тэргэдэхунаа. Тэдэнэй нэгээнийн нөөргөө хаража;

- Ай, халаг! Дэмьл ерэгдэн даа. Хэдэй үнэтэ сагаа эндэ гээн гээшшибди. Юшьеши шидэхэн аргагүй. Аса тармуураа тээгэд, солоомодоо ошоо хаа, энэ углөөнэй хэдэй ехэж ажал хэгдээд байхаа бэлэй даа, - гэжэ сүхэрэнгээр дуугарна.

Гэшхүүрхээ буужа ябагшадай дундаанаа Марк Ефимович тэргэ дээрэхуугаа үгээ зүвшэжэ: «Аргань налаа, шаргань газардаа хүн байна даа», - гэжэ хэлээд, ўйлсэ хундэлэн гарадаа ябашана.

Түрүүлэгшэх хүлеэжэ ядаашад конторооно ганцаа нэгээрээ гаража ошоно. Тамхинай утаагаар манаржа байна нэгэ таангаа соо хаа-яа болоод лэ, счётын тас- нас гэхэ аянан дуулдана. Түрүүлэгшын нуудаг кабинет соо ороходоо, «хүбшын хүхэ шонын хүлдэмөөр» хүйтэн, эзэнэйн уни зөөжэ ябашанан хээрын гэрье наануулна. Стол, сонхын можо дээгүүр хурга зузаан тоонон. Хуушаржа шаралшан нэгэх-хоёр лозунг, плакадууд ханануудтанд харагдана.

Холооно ябашан аянаи хүнэй иимэ таангаа соо ороходоо, энэ колхозийн түрүүлэгшэх үнинэй командировкодо мордонхой гу, али удаанай үвшэлэнхэй гу гэжэ наанаа. Зүгөөр энэ колхозийн түрүүлэгшэх Александер Игнатьевич Лосевий ажалдаа гарадаггүй шалтагаанийн ондоо юм.

Энэ залуу түрүүлэгшэ а жа л ша зонойнгоо найдабарии мартаажа, шэлтэй харада сэдьхэл наанаа буялгашаба. Ажалдаа гарангүй,

архидаад ябахань олошорбо. Колхоз соогоо байгаад, хонон үнжэн архидаань түргэдэбэ.

Үбүэ таряа хуряалгын гу, али малай үбэлжэлгын хариусалгатай хүдэлмэрийн эмхи гуримтайгаар үнгэрэгжэ, холын хараата түсбөө дүүргэхын тулада, адту малайнгаа ашаг шэмье дээшэлүүлхын түлөө колхознингуудайгаа хүсэл оролдолгоёо гаргажа байхад, түрүүлэгшэх Лосевийн городийн ресторанууд, хүдөө нюотагуудай чайнанууд соогуур хүрин зээрдэ болотороо хүртэжэхрүүхэй, хүхүүтэй, дутай нуужа байдаг бэлэй. Илангаяа нохрьараа соо Александр Лосевийн «сэнгээд» абаа хаа. Тийн хадаа нараа колхозийн контородо тэрэх харгдаагүй. Али нэгээ шалтаг олоод лэ, город ошожо, колхознингуудай нюэндээ далда газартаа унан тулам, улаан зээрдэ болотороо архидаад байбаа. Нэгээ хэдэй зуун хирпийс гу, али ажакын ямар нэгэн жэжэ хэрэгсэл хэрэгтэй болобо гээд лэ, «командировочно» горитойшоогоор ажажа хармаанлаад, колхозийн машина ёо гэнэгүй гэжэ хото хүдөө хоёрдун гүйлгэжэл мэдэдэг заншалтай болоо. Эзэн бусаар ашаглаждаан энэ колхозийн автомашине 1955 онд туршадаа 12 мянган түхэрийн гарза хээ.

Тийхэдэх колхозийн бухгалтер Н.Житихин, счетовод П.Лобов, шалгальтын комиссийн түрүүлэгшэ С.Трубачинов гэгшэд түрүүлэгшэх Лосевийн хамтаржа, үе- үе болоод лэ, четувь шэмэдэг туладаа түрүүлэгшынгээ артелийн Устав эбдэжэ, нийтийн зөөрийн үрижэ ябахадань, нюдэ балай, шэхэ дүлийн болоод нуужа байдаг.

Кировэй нэрэмжэтэ колхоздо партийна эхин организаци бии. Зүгөөр КПСС-эй Уставай эрилтийн

ёоор тус партийна эхин организаци колхозийн правленин ажал ябуулгагда хинаалга хэдэггүй, партийн журам эбдэхэн коммунистнуудтаа ямаршье зэмэ тоходоггүй шахуу. Колхозийн тү-рүүлэгшэ коммунист Лосевийн хэмийн эхтэртэрээ архидажа, ажал хэрэгээ зүндэн орхихоонь, партийна суглаан дээрэх Лосевийн журам тухай хэлсэхэгээ нэгээ заахан нэдэлгээ наяшаг хэгдэхэн байна.

Партийна суглаан дээрэх коммунистнууд Лосевийн хуули буса хэрэгүүдье тон зүбөөр шүүмжлэбэ. Тийхэдэх түрүүлэгшэх Лосев гани галзүү боложо: «Би таанадтаа мэдэлтэй бэшб, тоосоо хэхэгүй. Би партийн айкомоор эльгээгдэхэн, тэдэнэд мэдэлтэй хүнби», - гэжэ нэнгэргүйгээр мэдуулжсан байха юм.

Партийн даалгабарие, колхознингуудай найдабарие дүүргэх гэжэ түрүүлэгшэх Лосевийн оролдоогүй дээрэхээнэй 1954 онийхидо орходоо нёдндоо үбүэн нурагүй багаар ажлаан, таряа хуряалгын үнжагайруулгагдаа, орооно таряа ехээр гээгдэхэн байна. Нёдндоо гарапан хурьгадайн 33,6 процентын гарзалаа һэн. Мунөө 1956 ондо механизированы сушилка, малай типовой байрануудые барихаа, мал ажалай ашаг шэмье дээшэлүүлхын түлөө тэмсэх байнаа, харин колхозийн правлени өөдтэй хүдэлмэри ябуулнагүй. «Эндэ тэндэ дуудуулбаб» гээд лэ түрүүлэгшэх Лосевийн түрүүлэгшынгээ артелийн Устав эбдэжэ, нийтийн зөөрийн үрижэ ябахадань, нюдэ балай, шэхэ дүлийн болоод нуужа байдаг.

Артелийн гэшүүдэй найдабарие хароулдаггүй архинша Лосевийн хамхо хэмжээ ажлаань байнаа.

**Ц.ДАНДАРОВ,
Б.ЖАРАНТАЙ.**

ЗӨӨЛЭН ХАХАЛАЛГАДА ЗҮРХӨӨ БУЛЯАЛГАГША

Сүхын МТС-эй б-дахи тракторна бригадын Сбригадир Пташник гэгшэ Убэр-Зөөхэйдэхийн Лансын дабаан дээрэ гарамсаараа, ехээр наанаа алдаба. Харахада, ехэл абиртаан янзатай.

Үе- үе гэдэргээ харана. Унажа ябашан моринийн амаяа даран, мун лэ гэдэргээ буялдана. Моринийн нөөргөө буялдахада, бригадир сухалдашбаа хэбэртэй: нэрэгүй амьтэн үзэрна. Моринийн дэбхэршэнэ, сухарина. Тийхэдэх Пташник гай хармааннаа үбүэн таглаатай бүтлийн унашаба. - Зай, Пташник бригадир Цонгоолой үбүэшдэхэе ерээх ха юм, - гэжэ тухайлбади.

Хэрбээ энэ үедэ нүхэр Пташник гай бодож ябашан бодолыа таагаа хаа, иимэ гомдол шагнахаа бэлэйт: - һэ, тракторай эбдэрхэдэ, намнаа юундэ нэхэхэ болоо юм? Эбдэрхэй часть муугаар заанадаг механизмыгуд гэмтэй юм бэшэ гу? Зөөлэн хахалалга хэдэг тракторни багаханьшье наадгүй ябана ха юм. Бүхы машинануудаа үбүэн хуряалгагдаа гаргаад, нүүлдэнь би ямар олзотой үлэхэбий? Үгы даа, трактораар үбүэн сабшаха гээшэ намда ямаршье олзогүй. Дэмыг хэрэг...

Нээрэшье, бригадир Пташник гай хүтэлбэрилдэг б-дахи тракторна бригада үбүэн хуряалга дээрэ тон муугаар ажалдана. Тракторист Игумнов үбүэшдэхэй бригадада ерэжэ, хүрүүг тойроод лэ, тогтооноо нараа шахуу саг соо арбаад гектар сабшаха юм. «Талада амархан, ташуургүй гуйбанаа» тракторист Игумновыи Цонгоолой үбүэшдэх механизатор бэшэ, харин «маханизатор Игумнов» гэдэг болоо. Тээд нэгэ тойроод лэ трактораар эбдэжэ, нэгэ частяа нүгабшалан, Сүхын МТС-эй элнэ махажа, МТМ-гэй механизмыгудаа «айлшалдаг» механизаторы «маханизатор» гэдэгийн зүйтэй байна.

- Магнитогорийн искрагаа «гээжэхрихэдэ», тэрээниие сабшалан дээгүүр бэдэрэн хараашалдаг механизаторын хэн гэдэг юм? - гэжэ үбүэшдэх асууна.

Цонгоолой үбүэшдэх учранийн хухаранхай. Хэрбээ нийн, дурсалтэй механизаторнуудые үбүэн хуряалгагда табяад, үндэр бүтээсэтийгээр ажаллууллаа наань, бригадир Пташник гай үбүэшдэх магтыхын ехээр магтыха һэн. Харин энэ бригадирний прицепшигээ тракторист болгоож, үбүэшдэх хүдэр «түлхижэхрэб», дурсалтэй трактористаа олзотой ажалданаа ябуулна.

Тиймэхээ «зөөлэн хахалалгагда зүрхөө буляалгагшадтай хамтаа үбүэн сабшаха зайлуулаг!» гэжэ үбэрэхэйнхид үреэдэг болоо.

Сүхын МТС-эй хүдэлмэрилэгшэд энэ асуудалые шэбшэжэ, бодож үзэх наанаа, наин бэлэй.

«Оролдобол - наинийне бүтээдэг; урилдабал - нэгье гарадаг» гэжэ бригадир Пташник ойлгогшо наан...

Б. БАДАРАЕВ.

Совет үеын сатирын булан

АРХИИН МЭРГЭЖЭЛТЭ

Хашабаа шаргадаа хара хээр мори хуллөөд, ханхинама саан харыгаар Хабшуу Сээжын жалга руу оржо ябанаан хүн харагдана. Тэндэхээ хашхарааншье бэшэ, дуулааншье бэшэ, ехэ муухай аблан гарана, наин шагнахада, аманда орошогүй, шэхэндэ хажар угэнүүдтэй хараал, шэрээл дуулдана. Энэ хадаа Захааминай МТС-эй ахалгаша ветеринар врач Попов Петр Кириллович Ленинэй нэрэмжэтэ колхозийн Зүүн Модон гэжэ газартаа байдаг, нүхэр Яньковой гүүртэхээ бусажа ябана гэшэ.

Ахалгаша врач шал ногтуу, унан тулам, улаан нюдэн юумэ ерээд, гүүртын хүдэлмэришдээ архи нэхээд, угы гүүлхэдээ, тэдэниие гэррээн газаашаны намнахажа гарапад, дулаан гэртээ гээдэн гэхэдээ, бухэли дүрбэн час соо хурхираа гэхэ. Нойрсох бодоходоо, бага зэрэг мэдээ ороожо, хоёр хүл дээрээ бодож, хойшиурагшаа хараад: «Ихэдэхээ ханаа байнаа, хэлээд, хэн эндэ асарааб, халагни халаг, толгоймни хахархань, архи асаржа, толгоймни зааны!»- гэжэ байтараа, Яньковые хаража, «Архи асараагүй хадаши малыешни узэхэгүй», - гэбэ. Эмшэдэхээ зүүлхээ бэртээ малай байбашье, гүүртынхид 20 километр Михайловкада ошожо, архи асарха аргагүй дээрэхээ «энэ галзуу түргэн талинай саашаа» гэжэ наанан, аргадажа мордоо улбалаа. Бусажа ябатараа, ахалгаша врачнай шарга дээрээ хэбтэхэн сүмхээ аблажа, эмнэлгэдээ хэргэлэх шэлтэй спиртээ хүхээж, шал ногтуу болоод, хараал шэрээл боложо ябашанийн энэ.

Энэ врач аймагай колхозуудай гүүртэндэд дээгүүр ябахадаа, адту мал тушаа анхаралаа табидаггүй, зуннамарай сагта наань, арюун тунглагал ногоон дээгүүр хульбэржэ, архи уужа, алтан гургалдайн дуу шагнажа ябадаг юм.

Петр Кириллович «Би институт дүүргэхэн дээдээрдэмтэй хүмүү», - гэжэ ходол хэлдэг. Дээдээрдэмтэйншийн зүб. Тэрэниие манай гүрэн нурагаа, хүл дээрэнь гаргаа. Тээд гүрэнэй аша туулыа Петр Попов ажал дээрээ хароулж шаданагүй. Анхан институт дүүргэхээ, Иркутска областин нэгээ райондо ошоод, ная ажаллажа байтараа, тэндэхээ зугадаад, нюотагтаа ерээ юм. Нюотагаархинийн Половой ерэхэдээ, одоолшийн мэдэлжэлтэнтэй болобо бэзэбди гэжэ баярлаа бэлэй. Тээд уданьшэгүй тэдэнэр урмаа хухараа. «Ганса нэг элүүр ябахадаашье аргигүйгээр малыемийн үзэжэ үгээгүй, ногтод гээд мал үзэхэдээ, убшэн үзүүрүүншье мэдэнгүй, налаганашан гараараа энэ тэрээр рецепт бэшээд, ябашадаг юм», - гэжэ колхознигууд мунөө хөхрэлдэдэг. Үнгэрэгшээ жэлдэ Бургалтайдаа ерээд, үхээшэхэн үнээ холооно яраад, ямаргааршье убшэлнүүн мэдэнгүй, нүхэндэ булуулаад ябашоо һэн гэлсэдэг.

Захааминай МТС-эй харьяата колхозуудай фермэнүүдээр ябахын тула врача мотоцикл үгтээндэхээ байгаа. Тээд Попов ногтуугаар гүйлгэсэгээгээд, тээрэнэ эбдээд хаяжархёо.

... Нэгэтэ Попов «одоошие малай гүүртэ, фермэнүүдье бултын эрьехэмни, убшэн мал байгаа болоболын эмнэхэмни» гээд, нэгэ суумхээр дүүрэн элдэб эмүүдье абаад, байраанаа гарахатайгаа хамтаа «өртээрни мэндэ байгты!» гээд саашалхадаа, сельпогийн магазинда хүрэж, тэндэ

ДООДО ЗАМБИДА ОРОХО ЗАМ

(Үргэлжэлэл. Эхинийн урдахи дугаарнуудта).

- Бидэ, эвенкүүд - орошод, ангуушад, удангүй, бури наядада газарай нюруунаа отго угы болохбди, - гэбэ Толя.

- Хараалта капитализмын хэхэ шадаагүй «хүхэдэг үнэн» хэжэрхихэ, - гэж Пронька батална. - Ямарас ажануухамнайб? Угаа мантан томо аад, ойлгогдошгүй ямаршье нэгэ юмэн цивилизаций хамт ажабайдалдамнай нэйтэрэн ороо.

Тээсгэн Экондын танил залуу ангушии худээлүүлээ. Ииш асаржа ябанаан самолёт соо нахаа бараашоо. Карабинаар бээс буудаад, үшвэ амиды байгаа. Бэзын өрөөнөн боолтонуудын таарал-удар татаажа байгаад, совхозой директортэ хашхараа:

- Амиды ябаха дурам угы! Оронууднай, тайгамнай хаанаб? Тэдээнгүйгээр юу хэхэбди? Амиды ябанаанай хэрэг бини гу?..

Умаргалзуу хүншье бэшэ, харин эрхим ангуушан. Үнхээр, ойлгогдошгүй ажабайдал. Али, нээрэшье, анхарха хэрэг-сээхээ болёд, ямаршье юмэндэ тархяа гашалгандуу ябаха юм гу? Ноёд байнал, тэдэнэйл ухаатай сэсэн тархи толгойнууд зобог лэ. Хүхиел, сэнгэел!

Афанас романсынгаа куплет дахин дабтаба - хүрээ тухай дуунтай адлиханаар энэ романс хизааргүй оло дабтан дуулажал байхаар юм. Нуураараа дүүрэн энэхилжэ нууцан орошондо эмнигэс гэбэ:

- Борькын гитаратайгаа үгын шаналалтай... Антракт. Концертыйн түрүүшүн хуби дүүрэбэ... Эрэшүүл, саашаа юу хэхэмнайб, хоёрхон мэшээг мүнгэн үлөөл!..

Эрэшүүл нааалан энэлдэшэбэ, харин Димка жаргалтайгаар ташаганаса энэбэ. Архи хэрэгээ хэжэл наалбаа - тэрэхэнэшье эшхэгийхаяа болинхой, архида гарганан мүнгөөшье хармнаа хайрлагбагүй. «Башлиннууд» тухай шэн хээрэлдөөнэй гарахыешье хүлээнгүй, хармаан соохоо багса арбатануудаа гаргаад, хабтагай модон дээрэ пис гэтэр хаяад, угаа бардамаар «Хүгжэм дуун таанарай - мүнгэн миний!» гэхэб гэж бардам наирхуугаар наанажа нуугаа. Гэбэшье һөөгүүдэй саанаа гараад, тэдэн тээшэ ерэж ябанаан үрзышэнхэн хүн наалта хэбэ.

- Нүхэд, юушье мэдэнгүйлтэ? - гээд харасаяа дуттуу үүчан архитай шэлдэ тогтообо.

- Бидэ юу мэдэх ё хотойбиди? - гэж Валерка үүрээн дуугарба.

Мефодька Инешинийе, ерэхэн үрзээрын тэрэл байгаа, эдиш бэдэржээрэ гэж ханаа.

- Зай, хубайд, Нидымийэ миллици болон враач ерээ. Таанарай нүхэр Борька Пустов... үхэшшээ.

- һэ, шоглоно гүш? Иим юумээр, нүхэр, шоглодоггүй.

Нүүлшиг асуудал Валеркын һураашыгүй наа, болох һэн: үрзэгэр, арабагар Мефодькын урдаанаа хараад, тэрэх барагханшье шоглоногүй гэж ойлгоо. Энэ нөнинийн хүхийс, наирлажаа байнан компанида сэлмэг огторгойдо нижээнхэн тэнгэрийн дуундаг дуулдагдаа. Юу хэхэб, юу хэлэхэб гэж хэншье мэдэнгүй. Намтай иммэ муу юумэн тудалдаагүйн болоо даа гэхэн бодол хүн бүхэндэнь наангаал байхаа.

Али Мефодька наамараа гу? Борька үбшэн һэн аал?

- Сельсоведэй түрүүлэгшэ Чапогир миллици враач хоёрье асараа. Мунөөдэр үглөөгүүр Борька бодоод, нюураа улаахаа ошоон аад, угаалнагайгаа хажуудаа унашоо юм ха гэнэ. Мангарын өхөн байгаа, магазинийн арбадал нэгдэгдэг...

- Зээ гэж! - Афанас шэлэх хүзүүгээ эльбэн набардаба. - Энэмийн нахаа барагшын дурсахаалай хүндэ болошбо хаяа даа.

- Хубаад, - Мефодька хүлэршэнхэн нюураа арсаад, - нээз заахан хыт даа, юундэшье даа амим хөөршэшээ.

Бутылхэ стакан хоёрье тэрээндэ үгэбэд. Мефодька хомхойронгуй, өөртөө хахад стакан хэбэ.

- Нүхэд, Борисаа һанажа ябая. Би тэрээниеш мэдэхэб, һайн хүн юм һэн, тээд юунэй болоны дуулажа байна ха юмта даа...

- Таак-с! Намда дурадхал байна: Нидым ороё!

- Тийгээ, - Валерка Афанасые дэмжэбэ. - Дима аблгайтагааше уулзаха, ябая! Булта нэгэ дор шахуу эрид шууд ябахаар зоригжбо. Афанас, Толя, Валерка Димка хоёр гээд хамт дүрбэн хүн мотоорто онгосоороо тамаран ошооор шийдэбэд.

Пронькы түлхижэ һөреэбэд: Рашид, Вася хоёр гэртэн хүргэх. Харамнангүй нэгэ томо «огнешүүштэй» хубаари хүртөөжэ, энэн эдээндээ хүрэхэ гэлсэбэ. Ээ даа, хаана унахаяа мэдэдэг haai!..

Гэшхүүрэй табсангтай талмай дээрэхэншье хүндээр гэшхэлхэ дуулдаад, үүдэ нэтэрүү үсэдээр тоншохон дуулдага. «Хэн бэ даа өөнхдэйхидхөө», - гэж Пронька баярлаба.

Вася Горбунов байбаа. Эрнэхээ тэрьелжэ шадаа. Василий таалга руунь оржо, стул дээрээ эсэнгээр нуугаад, хүлнүүдээ нольбосолдуулба.

- Хонхойжо хэбтэнэ аалши?

- Хармаан халаан хоомийн шийдвэртэй даа

гансал үйдхар...

- Юувьшье мэдэнгүйлши?

- Юугээ мэдэхэ хүнбий?

- Афанас Толик хоёр үнэндаа орошио!

- гэж Вася хашхарханаа наагуур хэлэбэ.

- Хайшан гээд? - гэж Пронька бодолгүйшгээр асууба.

- Улад хайшан гээд шэнгэшэб, тийгээд лэ шэнгээ!

- Юун лэ гэнэш даа?

- Юун! - Вася гараараа толгойго тэбэрий. - Тархи соом багтанагүй. Ухаагаа намархаа.

Пронька соохон айнандаа амяшье абахаа болишобо. Афанас Толик хоёр нюдэндэн харагдахадал гэнэ. Тэдэ өөдөө бодожо, үмдэнүүдээ гүбээд, нариихан зүргөөр алхалалдашаба... Мүнөө тэдэш угы! Үнэндаа орошио, шэнгэж үхөө! Юун болох байна?

- Валерка янам?

- Аа-а, шабаан хэнгэдэггүй, - Вася гараараа зангаба.

- Хайшан гээд усал болооб?

- Хүнүүдэй зугаагаар лэ мэдэнэб. Гэдэр-гээ бусахадаа, хабсагайнууд тушаа ябая ха.

Тэндэш загаанашад хаража нуугаа. Манайш аханар харгыдаа «сүүханууды» олоор абаад ябая. Димкыгээ үшвээл «шобторнон» байгаа, Афанас өөрөө залууртаа нуугаа гэлсэнэ, тийгээд нажашоо хаш. Мотоорой нэгэж хэгэд хүнхинөөн доро элүүршье хүнэй нажадаан хүрэшдэг. Гай болоходоо, тэдэн тээшэш ута бүдүүн шүүрхэ урдажа ябая. Тэрээнииех харангүй, онгосоороо мүргүүлэн, дээгүүрн түргэн дундаа хийдэхэг гарашоод ха юм. Урда нууцан Валерка орошион хоёр хажуу тээшэ шэдүүлшее, Афанас мотоорто дайрдага, Толик бортдо сохиуулшио. Тээд хоёршиш даа тэрэдоро шэнгээ, нүгөөдэх хоёршиш үнэн соогоо нилэнэ арбалзаа... Би мэн ийгээд элдэб эди шэдидэ этигэжээ хэилхэм. Борькын үхэшэнхэн һүүлдэх хоёр хурганийн хүнэй заалахаар бэшээр тала ахдагдаанхай байгаа һэн гэлдэнэ. Димкын агва Бэюмэ манай ён гуримаар наа, энэ муу бэлгэ тэмдэг, Борька хойноо үшвээ шэхниниешье дахуулха гэхэн юм ха. Тийхэлээрэ Афанас Толик хоёрье ажагаа ошоон болоно., - Вася аялагүй байд гээд нэмэбэ. - Энэ ахдагдаанхай манарта хажуу талаараа харагдажа эхилбэ.

- Би ахдагдаанхай, - гэбэ Пронька.

- Бултадаа хажаа байгаабди. Хайшан гээд? Гэнтэ хажаа болохогүй, нолоо холохогүй,

нолообуудай уралдашаха.

- Тээд хээзэб даа хажаал хэрэгтэй.

- Толя нюдэнэй урдаа байна.

Зүүдэндэни ходо харагдахань...

Тэрэ үүдэ шангаар хаагаад гаража ошообо.

Нүхэдэйн нахаа баралгаа Пронькы сошоон айлгаба. Намтайшье иммэ юмэн болох гэжэ наахадань, хуйтөөр хайрахадал гэнэ. Тэдэнэр маанартай иммэ муухай гай тодхор хээзэдэшье болохогүй, хэтэдээ муухай байха шэнгээр наанадаг һэн. Тээд энэмийн хуул мэх юм даа: онгосоороо тамаруулан ошоо - оро хээгүй угы болоо!.. «Пенсиидээ гараад, зундаа Коччумай эрьеэд чум табяад загаанашалхаб. Таанар наамдаа айлаар ерэж байха гут? Үбэлын харуулшан болохоб, манайл Сөйлөй байшанд ажалдаа орохоб», - гэжэ Афанас гоёор хөөрэдэг балэй.

Хоонон хүсэл. Мүнөө юуньшье байхагүй. Нээрэхээ ба тэхэрихэгүйгээр үхэдэг. Үхибүүн ябахадаа, наадажа үхөөд, ехшүүл намайе хэр хайрланаб, уйлалдана гүйгэ хараха дуранийн хүрэдэг һэн.

Нэгэл бодол толгой соонь эрьелдээд, хэдьшье намнаа наань, дахин дахин буцаад лэ байбаа: «Миний ошолсоогүймни болоол даа. Тийгээшье Валерка Димка хоёртой хамтаа милицидэ дуудахаараа дуудахаа, сугтаал эдээ, уугаади!.. Байза, һэгээ оротороо хэбтэхэ...».

Пронька үүдээ таана суургадаба - хэни-иешье оруулхагүй гэжэ шийдэбэ. Номий табиур дээрээдэ детектив олоод, диван дээрэхээ пудуушха ажажа, заахан таалга руугаа оробо. Тэндэнь нарагүй, һэрюун, илаахаа ноношье угы.

Уншаха гэжэ оролдово, тээд шортоо. Нюдэндэйн эсээд үнаташана, досоонь хоонон. Номоо хаража эхилхэдэн, урдань нүхэдэйн бии болошоно... Пронька бодоод, нойрмогоор ябадаг хүндэл байраа соогуураа тэмтэржэ эхилнэ. Бодолнуудаа дарагданги ябуултаад, таалгадаа бусажа, дахин орон дээрээ хэбтэнэ. Минн лэхэбтэнэ, унтаажа шадахагүй гэжэ мэдэнэ. Ахдаанай һүүлээр иммэл байдаг: бээынгээ захартай, хоёр, заримдаа гурбан һүнни зобохоор

боловдог. Мүнөө наруулхан байханийн болоо - сагаан һүнинүүд үшвээл дуунаадуу.

Пронька үглөөгүүр бээс баалажа, стол дээрэхэй эдээ үнэнай үлөөдэхэ дунаадаа арилгажа, нуулгатай угаадаанаа абаашажа хаяад, унаа асараа. Сай табиур. Тийнэшье хорхойн хүдэлэн, досоохиинь маажажа амаруулнаагүй: «Али нэгэ тээшэ ошожо бэдэрхэм гүй?». Гэбэшье нүхэдэйн наанадаа, байдал айдананийн хүрөөд, бэен хүйтэ даашинаа. Ябашье тэсэжэ үзэх... Шүдээ зуугаад лэ тэсэж...

Гэр соонь аяя шэмээгүй, амиды юундэ бултадаа үхэшшее юм гүхээр. Пороско төөбишишье дуулданагүй. Үдээгэшхүүрээр хэн бэ даа хүнгэхэнээр гэшхэлээд, үүдэн ханхинаад, аяя аниргүй болошо. Энэ гэр соо ажануугаад архи уудаггүй, томоотой зон. Энэ нийн шаньшие, муушие. Нийниний гэхэд - аали номгон, муунь гэхэд - Пронькин байраа нюдэнэй хорго шэнги. Хэн тэрээндээр ерэнбэ - хуу мэдээтэй, хараатай.

Хаяад үдэрхээ отгортой харлаад, наалхин буужа, бүгшэм халуунинь буура. Пронька ехэ таалгынгаа сонхон энэгээд, илааанаудые намнажа гаргаха нэдэлгэх хэбэ. Энээндээнийн үшвээл дороюмэн болох, илаа

ОТГОН ХҮҮ, ОТГОН АВАРГА ХАРУМАФҮЖИ Д.БЯМБАДОРЖИЙН ФОТО ТҮҮХ

24

цаг сайт өнгөрсөн онд монголчуудаас хамгийн өндөр амжилт гаргаж, Японы мэргэжлийн сумогийн дээд цолыг хүртсэн Д.Бямбадоржийн амьдралыг фото зургуудаар нь дэлгэж байна.

ИТГЭЛ.

АНХ 2000 онд Японы мэргэжлийн сумогийн Ажигава дэвжээний багш Монголд ирээд гурван хүүхэд шалгаруулж авчээ. Тэрний нэг нь 16 настай Д.Бямбадорж буюу мэргэжлийн сумогийн 70 дахь, гадаадын тав дахь, Монголын гурав дахь ёкозуна байв. Бямбадорж баагасаас барилдаж байсан учраас бөхийг мэднэ, хүчийг гадарлана гэж итгээд Японы сумод хөл тавихаар шийджээ.

АНХНЫ НЭР АМА.

АМА нэр авсан Д.Бямбадорж 2001 оны нэгдүгээр сард анх гаранд барилджээ. Тэрээр 2004 оны 11 дүгээр сард Макучи, 2006 оны тавдугаар сард Комусуби зиндаанд хүрчээ. Хэдий тийм ч амжилтаа бататгаж чадаагүйн улаас Маегашира зиндаанд буцан очжээ.

**БАЯРТ ҮЙЛ
ЯВДЛЫН
ГАШУУН
НУЛИМС.**

2007 оны Хацу башёгийн эхний өдөр Ама учраа бөхөө ялчихад хүч чадлын усыг дараагийн хүчтэндээ өгөх зуураа хоёр нүднээс нь сувдрагх нулимсаа алгаараа шувтарч билээ. Тэр нь 23 насандаа аавыгаа алдсан отгон хүүгийн харуулсын нулимс байв. Магадгүй авадаа энэ амжилтаа үзүүлсэн бол хэмээн бодсон ч байж болох. Олны хүндэтгэлийг хүртсэн улсын заан Р.Давааням гуай 2007 оны нэгдүгээр сард авто машины ослоор таалал төгссөн юм. Хэдий тийм ч хатуужил зоригийн эзэн Ама Хацу Башд 10:5-ийн амжилт үзүүлж Комусуби зиндаандаа эргэн очсон байна.

**ХАРУМАФҮЖИ ЕСДҮГЭЭР САРЫН 26-НД
ЁКОЗУНА ЦОЛ ХҮРТЛЭЭ.**

ШАГНАЛ гардуулах ёслолын үеэр ээж н.Мягмарсүрэндээ үнсүүлж бас нулимс унагаж байна. Энэ үед Р.Давааням гуай байсансан бол хэмээн олон Говь-Алтайчууд баярлахын хажуугаар халаглаж байв.

ЗОВЛОГО ЗОВОХООС ЗОРИЛГО МОХОХГҮЙ.

ЭНЭ үгийг Д.Бямбадорж хэлэх дуртай. Хичнээн зодуулж, бие нь ядарсан ч зоригоороо ялагдахгүй гэж хичээдэг байсныг хамт суралцсан нөхөд нь ярьдаг. Их аварга Д.Дагвардорж түүнд “Чи өрсөлдөгчөө ялья гэж бодож байгаа бол түүнээс хоёр дахин илүү хөдөлмөрлө” хэмээн хэлжээ. Д.Бямбадорж нэгэнт хол ирснийх ирснийх ээж, авыглаа баярлуулна хэмээн ихэд хичээж, ахынхаа хэлснийг мөрдлөг болгосоор 2007 оны тавдугаар сард Секиваки зиндаанд хүрчээ.

ГАВЬЯАТ ТАМИРЧИН.

ЭХ ОРНЫХОО нэрийг өндөрт мандуулсан Харуумфүжид 2009 онд Монгол улсын гавьяат тамирчин цол олгосон юм.

АРЛЫН Японы шог зураач Ёкоузунаг ингэж зуржээ. Тэрээр “Бэх болоогүй байсан бол зураач болох байсан биз. Би зургийн сонгонд явдаг байхдаа зураач л болно гээд хатуу шийдчихсэн байсан юм. Одоо харин зураг зураад суух зав нэг их гарагчийг юм даа” гэж ярьсан байна.

МОНГОЛЧУУДЫН ҮЕ.

28 НАСАНДАА Харуумфүжи мэргэжлийн сумогийн 70 дахь, гадаадын тав дахь, Монголын гурав дахь ёкозуна боллоо. Монголын ард түмнийг баярлуулсан 71 дэх бас дерөв дэх аварга хэн байх бол?

Д.Идэр
www.24tsag.mn

АМАРХАН ОЛДООГҮЙ ОЗЕКИ.

2008 оны нэгдүгээр сард Ама Хакухог ялсан ганц бөх. Хэдий тийм ч дараах өдрүүдэд амжилттай барилдаж чадаагүйгээс итгэж хүлээсэн Озеки цолд хурч чадаагүй юм. Харин тус оны долдугаар сард нэг ч уналгын түрүүлж, цаашдын башгүүдад амжилтаа бататгаснаар 2008 оны улс тунхагласны баярын өдөр Озеки цолоо тунхаглажээ.

ТҮҮНИЙГ ЁКОЗУНА болоход нь их аварга «Lexus570» машин бэлэглэж талархсан сэтгэлээ илэрхийлсэн.

**ХАРАМЫН СЭТГЭЛИЙГ
ХААСАН ХАНЬ.**

Д.Бямбадорж сумогийн дүрмийн дагуу 2010 оны тавдугаар сард найз бүсгүйгээ багшдаа танилцуулж, зөвшөөрөл авчээ. Мөн л энэхүү дүрэм ёсоор энэ оныхоо есдүгээр сард сүй тавьж буй талаараа хэвлэлийн бага хурд хийж олон нийтэд албан ёсоор мэдэгдсэн юм. Харуумфүжиг Монголчууд япон бүсгүйтэй гэрлэх элэг нэгтнүүдээ баярлуулсан. Нэгэнтээ аав нь миний хүү монгол охинтой гэр бүл болоорой гэж захисныг тээрээр хүримынхаяа үеэр Японы сэтгүүлчдэд хэлсэн байдаг. Түүний эхнэр М.Баттуул Японы Иватэгийн их сургуулийг төгссөн бөгөөд дуучин Нарагийн эгч гэдгээр нь хумуус таньдаг.

АХЫНГАА МУНХЭ ДУРАСХААЛДА

Минии аха Мунко Найданович 1930 оной майн 1-дэ Мухар-Шэбэрэй аймагай Нарин гэжэ тосхондо Найданай Батын гэр бүлэдэ түрүүшүн хубуун түрээн намтартай. Хойноо 3 дүү басагадые дахуулнаан – Маруся, Надя, Максарма (Чимита). Бага балшар нахианин дайнай хатуу уедэ үнгэрхэн. Хүндэ хүшэр дайнай уедэ нүргуулияа орхижо, механизаторай курса дүүргэхэн юм.

1941 ондоо эхилээд, элдэб янзын курсада нурагжа, учётчигоор худэлөө. Сельсоведэй секретаряар, худалдаа найманай ажалдашье ажаллаа, кооптехникум дүүргэжэ, товаровед мэргэжлэй болоо. Тэрэшлэн завторгоор, нүүлээрь олон жэлдэ пенсийд гаратаараа, Түгнын совхозой рабкоопой

түрүүлэгшээр худэлөө. Минии мэдхэдэ, бага наханхаа манай аха элдэб хүргэмэй инструмент дээрэ наададаг, ехэ найхан холойгоор урданай дуунуудые дууладаг байгаа. Морин хур дээрэ наадажа, дуугаа дуулажа, элдэб уран найханай харалганаа худалдаа наадажа, дуугаа дуулажа, 2004 ондо Илалтын 60 жэлэй ойдо

Красноярск хотод болонон "Салют, Победа" гэхэн региональнаа фестивальда худалдаа.

1948 ондо 18 нахатайдаа «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны» гэхэн II шатын медаляар шагнагдаан, тэрэнээрэх ехэ омогорходог ён. Наханайнгаа нүхэр Евгения Батомункуевнатаа 5 үхижидэй боложа, дээдэ нүргуулинуудые дүүргүүлжэ, ан-бүн ажануутараа, шанга үвшэндэ дайрагдажа, 2011 ондо 81 нахандаа наха бараа. Бидэ бултадаа ехэ шаналнабди.

7 жэлэй туршада Түгнүүн Ветерануудай соведэй түрүүлэгшээр

худэлхэн. "Знак почета" гэхэн нэрээр зэргэдэх хүртэхэн. Түгнэдэ В.В.Путинай ерэхэдэ, хадагаар угтажа, гарын барижад мэндэшлээ ён. Мандаа "гарымни баригты, битнай гарсаа угаангуй ябахам" гэж энээдэг ён. Ахаймни аймагтаа, нютагтаа, түрэхидтэй ехэх хүндэтэй хүн байхан юм даа. Мухар-Шэбэрэй аймагай 80 жэлэй ойн болохдоо, арбаад дууенъ "Пою тебея, Түгнүүская долина" гэхэн диск болгожо гарганаан. Энэ дууенъ бүхын манай нютагаархид ехэл шагнахаа дуратай байдаг даа.

Ч.БАТУЕВА-НИКОЛАЕВА.

СЭРЭГШЭ, ЮРИСТ, СЭТГҮҮЛШЭН, ЭРДЭМТЭН

Минии абга Содном-Дорж Ширапович Бадмаев ехэ нонин, үйлэ хэрэгүүдээр баян нахаа нахалаа юм. 1922 ондо Гушан гурбан гулбай Яруунын Хоолой гэхэн нютагтаа түреөд, балшар нахаяа Домна нууриндаа, удаань "Улаан Туяа" колхоз болгогдонон, үнгэргөө.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай эхилхэдэ, абламни нүргуулияа дүүргэмсээрээ, найн дураараа фронт мордожо, Калининий фронтдо дайсадые сохёо. Дурсалганууд соонь иингэжэ бэшшээтэй байдаг: "Манай арми урда зүгтэ Хара далайхаа эхилээд, хойто зүгтэ Мульхэтэ далай хүртээр нэмжүүн 5 мянган шахуу модоной ехэ дэбисхэртэй дайлалдаа. Фашистнаар добтолго тогтоононайнгоо нүүлдэ 1942 оной хахадаа добтолгоёо захалаабди. Тийхэдэ Украина, Белорусси, Балтиин шадархи республиканууд, Крымэй зарим дэбисхэрнууд дайсанай нахартаа оронхой байгаа. Европын бүхын гүрэнүүдые бүлмитаран эзэмдэхэн немецүүдэй арми ехэ хүсэтий, найн зэбээгтэй ён. Танкнуудын, артиллериин тон олон. Иммэдайсандаа эсрэгүүсэхэн хүшэрхэншье наань, манай арми бүхын бэрхэшээлнүүдые зоригтойгоор дабан, ами нахаяа гамнангуй, эрэлхэг баатараар дайлалдажа, 1942 оной декабрь нарадаа добтолжо эхилээ".

Таахада, эдэ байлдаанууд соогуур абламни хүлнүүдээ ехээр шархатаад, уни удаан сагта аргалуулнааныгаа удаа 21-тэйдээ дайнайаа бусаас. Хоёр таяг туланхай сэргэшын түрэл нютагтань 75 нахатай түмэршэ дархан эсэгэн хүлеэжэ байгаа. Абламни эрдэм ухаандаа эрмэлзэдэг байхан тула дайнай дүүргэмсээр, Москвагай юридическэ институтдаа заочноор нурага дүүргээ. Тийн Хурамханай, Хэжэнгын аймагудтаа прокуророор худэлжэ байхан аад, партиин эльгээлтээр "Буряад

үнэн" сониной идхалгын таагтаа худэлөө. Удааны сэтгүүлшэн болоод байхадаа, гүрэнзингөө бүхын ехэ хотонуудаар, Монгол, Хитад, Солонгос гүрэнүүдээр ябажа, нонин-нонин толилгүүдые бэшээ. Нүүлдэ тэдэнэйнгээ үндэхээр ном хэблүүлнээн юм. Нүүлдэ 1959 ондо Буряад-Монгол Республикая тулаөлжэ, Москва да үнгэрэгдэхэн сэтгүүлшэдэй I съездэ худалдаа, Партиин дээдэ нүргуулида эльгээгдээ. 1961 онд нуралсалаа амжалта түгэс дүүргээд, Улаан-Үдээз бусажа, КПСС-эй обкомой таагыг даагшаар томилогдоо.

Содном-Дорж Ширапович хаанашье худэлхэдэө, харуюсалгаа сектетаряар, республикин радио болон төслийнин ахамад редактораар худэлөө. Хоёр хэлэ адли тэгшэ найн мэдэдэг ён тула оршуулгануудые хэдэг, ямаршье асуудалда, тэрэ тоодо уласхондын харилсаа холбоонуудые зориулагдаан толилгүүдые, очеркнуудые бэшэдэг байгаа.

Абламни ажалдаа тон харуюсалгатайгаар хандадаг байхан. Үглөөнэй 5 сагтаа бодожо, статьянуудаа, шэнжэлгэнүүдээ бэшэгш ён. Тийн 60 нахатайдаа диссертаци хамгаалжа, философиин эрдэмэй кандидат болонон.

БГУ-да юридическэ факультетэдэй нээгдэхэдэ, эндэ 15 жэлэй туршада юриспруденци заагаа. Зүгээр радио болон төслийн харилсаа холбоогоо нэгэшье алдаагүй юм. Абламни

мунөө болотороо хүнүүд нахадаг. Илангаяа сэбэр буряад хэлэн дээрэх худээ нютагаархидтаа уласхондын политическэ байдал тухай мэдээсэдэг байнын онсолон тэмдэглэдэг.

Түрэл оронойнгоо аша тухада хэхэн худэлмэриен ёхэ оромнай үндэрөөр сэгнээ. Содном-Дорж Ширапович Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай орден, медальнуудаар, СССР-эй Верховно Советэй, Буряадай АССР-эй, Арадай Хуралай олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаа.

Буряадай габьяатаа юрист, БГУ-гай доцент, телерадиокомпаниин сэтгүүлшэн, эрдэмтэн, мун тикихэдэ нийдмийн наханай нүхэр, хүүгэдтэй дуратай эсэгэ болон үбгэн эсэгэ байгаа. Лидия Очировнатаяа 4 хүүгэдье үндылгөө, 7 ашанараа болон 7 гушанараа дэмжэлсээ. Бэрхэх хүнэй үринэршье бэрхэ байдаг: тэдэнэйн дундаа эрдэмэй кандидадууд, багшанар, юрист, врач, полиграфиин ветеран, МВД-гэй майор болон бусадшье хүндэтэй зиндаатай хүнүүд бии.

Содном-Дорж Шираповичай аха, минии эсэгэ Цыдены Ширапович Бадмаев оройдоол 40 наха нахалаа. Ара талын худэлмэриде бэээ гамнангуй худэлхэн юм. 1953 ондо наха бараадань, "Улаан Туяа" колхозоорхин түрүүшүн коммунистые хүндэлэж, Улаан тутгтайгаар худэөлөө. Хүүгэдэйн дүнгэлсэж ябаарай гэхэн эсэгымни захяае Содном аглаа жэншэдгүй дүүргээ: бидэндэ ходо наанаагаа зободог, алта мунгөөршье, сэсэн заабаряараашье нилээд түнхэн даа.

Содном-Дорж Ширапович нүхэдээ сэгнэдэг, хүндэлдэг байгаа. Олонхиинэй дурсалганууд соогоо мунхэлөө. Абламни уеүн хүнүүд дай гаталжа гараашье наа, сэмсэгэр салигар зандаа, сэбэр нахан наанаатай. Тээд сагай ошоо тума эдэ зомнай үсөөржэл байна. Абламнишье хоёр жэлэй санаа угы. Харамтай.

Содном-Дорж Ширапович – хүүгэдэйнгөө, аша гушанараайнгаа, түрэхидэ гаралхидайнгаа, нүхэдэйнгөө, шабинарайнгаа, нютагаархидайнгаа омогорхол, гансашье Яруунын бэшэ, бүхын Буряадай түрүү хүбүүдэй нэгэн.

Н.БАДМАЕВА,
ажалай ветеран.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: С.-Д.Ш.Бадмаев (баруун гарнаа).

Цыден-Жаб Жимбиевэй мунхэ дурасхаалай уулзалга

Мэдээжэ уран зохеолшон, нийтийн ажал ябуулагша Цыден-Жап Арсаланович Жимбиевэй турэнеэр 85 жэлэйн ойдо зориулнаа. Туб хотын 113-дахи микрорайондо оршодог номой сангай 12-дохи библиотекэ-филиалда наяхан үнгэрээ.

Энэ уулзалгадаа уншагшад, нютагаархидын, 63-дахи хүргуулиин 7-дохи «б» классай нурагшад буряад хэлэнэй багша Цыржима Чимитовна Цырендоржиеватай ерэхэн байна.

1951 ондоо СССР-эй, Россиин Уран зохеолшодой холбооний гэшүүн, Бүхэсөюзна Н. Островскиин нэрэмжэтэ литеатрна шангай лауреат, Буряад Республикин Гүрэнэй шангай лауреат, Буряадай болон Хальмагай соолой габьяатаа худэлмэрилэгшэ Цыден-Жап Жимбиевэй зохеохы зам харуулнаа номой үзэсхэлэн сугларагшадай нонирхол татаа.

Уран зохеолшон басаган Рыгзэма Цыденжаповна Жимбиевэй библиотекэ-филиалай мэргэжлэд урилан байна. Рыгзэма Жимбиева абынгаа уг гарбал, шэрүүн хатуу уедэ үнгэрээн бага наан, нуралсал, М. Горькийн нэрэмжэтэ литеатрна институтда нураан тухайн сугларагшада хөөрбээ.

Уран зурааша – керамист Рыгзэма Цыденжаповнагай зурагуудтай, уран худэлмэрийн тайны эндэ ерэгшэд танилсаа.

Хүбүүдтэй зориулнаа «Шамхандаа» гэжэ номноо шүлэгүүдье библиотекын эдэбхитэй уншагшад, 63-дахи хүргуулиин 3-дахи «а» классай нурагшад Рита Гаврилова, Таня Янькова гэгшэд, уран гоеор уншаа.

Цыден-Жап Жимбиевэй нютагаархидай зүгнээ энэ библиотекэ-филиалай уншагша Надежда Намжиловна Бадмаева дурсалгын дулаан угэхэлэд, буряад арадай дуу дуулажа, сугларагшадай баярлуулаа.

Эдэбхитэй уншагшад: буряад хэлэнэй багшаар худэлхэн Пылжидма Дашинаимаева, врач Иннокентий Ильич Манданов, Михаил Цыренович Цыремпилов болон бусад уншагшан номдууд тухайгаа наанаха хэлээ, зориулаа асархан номдоо уран зохеолшон басаганай автограф абаа.

12-дохи библиотекэ-филиалые даагша, Буряад Республикин соолой габьяатаа худэлмэрилэгшэ Лариса Дадуевна Бадмаева уулзлынгаа эсэстэ Р.Ц. Жимбиевада, айшадтаа, уншагшадтаа үнэн зурхэнээ баярые хүргөө, бүхын айшадтаа Цыден-Жап Жимбиевэй зохеохы ажал тухай, номуудай тайны библиографическа мэдээсэнүүдтэй библиотекэдээ бэлдэхэн буклет бэлэглээ.

Энэ уулзлын эмхидхэлэй ажал тус номой сангай библиотекарь, хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат Цымжид Бадмажаповна Базарова ябуулаа.

Цыргма САМПИЛОВА.
Авторай фото-зураг.

ИТИГЭЛЫН

ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

ИВАЛГЫН ДАСАНДАЙ ЗУРХАЙ

Гарагай 2, майн 6 , монгол һарын**27.****Эб найрамдалай ба зол жаргалай - Дашигима бурхантай үдэр.**

Энэ үдэр наха утадхаха, бэе маҳабад элүүржүүлэх, нюатгай аршаанды, эмнэлгүн газарнуудта, эмшэ ламада ошоходо һайн. Эм уха, аршаан үнанда суршэгдэх, бэрии буулгаха, найр наада болон тамирай мүрүсөө эмхидхэх, ноёд сайдтай уулзаха, бурханай номнол уншахада таарамжатай.

Нохой, Хулгана жэлтэндэ һайн үдэр. Морин, Хонин жэлдэ түрэхэн зондо урагшагүй байхаар хараалагдана.

Энэ үдэр үнэ абавал, баяр баясхалан тудаха.

Ивалгын дасанда нүгшэхэдэй түрэлөө олохын тута "нуга намши" хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Бэе маҳабадаа элүүржүүлэгты!

Гарагай 3, майн 7, монгол һарын**28.****Энэ үдэр мал гаргахада һайн.**

Ажабайдалай эхи татаха, ехэй наада эмхидхэх, бэлэг гүйлга бариха, буу шуу дархалха, нюуса суглаа эмхидхэхэд мүү.

Энэ үдэр Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ һайн, Бишэн, Тахяа, Могой жэлтэндэ мүү.

Үнэ абавал, нюур шарайн шэг һайжарха.
Ивалгын дасанда үхибүүдье аршалха, хамгаалдаг Банзарагша бурханай хурал үглөөнэй 9 сагхаа эхилх.

Анхаралтай ябагты!

Гарагай 4, майн 8, монгол һарын**29.****Эб найрамдалай ба зол жаргалай - Дашигима бурхантай үдэр.**

Энэ үдэр бурханай ном уншаха, амгалан байдалай түлөө ёхолол бүтээхэ, эмдом бэлдэхэ, соёлы шэглэлдэ нүргаха, шүүмжэлэл хэхэ, туhatай хэрэг эрхилхэдэ һайн.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ һайн, Могой, Морин жэлдэ түрэхэн зондо урагшагүй.

Энэ үдэр үнэ абавал, үвшэн тохёгддох.

Ивалгын дасанда абарал айладхадаг сахиусанда зориулагдана Буддын номною «Арбан Хангл» гэхэн хурал үглөөнэй 8 сагта уншагдаха.

Элүүр энхэ ажануугты!

Гарагай 5, майн 9, монгол һарын**30.****Будда бурханай үдэр. Энэ үдэр үйлэдэхэн бүхы һайн, мүү үйлэхэрэгүүдэй дүн мянга дахин арьбадхадаа.**

Энэ үдэр бурханай номнол, үргэл бүтээхэ, номгон ба үргэн хэрэг үйлэдэхэ,

һуралсал эхилхэ, уулзалгын ёхолол эрхилхэ, хураа бороо дуудаха, эрид шийдхэбэри абаха, шэнэ хэрэг эрхилхэдэ һайн.

Бар, Туулай, Могой, Тахяа жэлтэндэ һайн, Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ урагшагүй гэжэ багсаагдана.

Үнэ абавал, дайсадтай ушарха, зоболон тудажсаа магад.

Ивалгын дасанда Ногоон Дара Эхэдэ зориулагдана "Мандал Шива" хурал углөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Этигэлээ бэхижүүлэгты!

Гарагай 6, майн 10, монгол һарын 1

Эрид шийдхэбэри абаха, сэргэшэдэй байлдаанды эльгээхэ, зүрлдээтэ талые номгоруулха, сүүдэй зарлал эхилхэдэ һайн. Урилдаха болон аяншалхада мүү. Түүхэй мяхантай зууралдаха, мяха эдихэдэ мүү. Нялха үхибүүдье энэ үдэр хүлдэ оруулхада мүү.

Хонин, Бишэн, Тахяа, Могой жэлтэндэ һайн, Бар, Туулай жэлтэндэ мүү.

Үнэ абавал, нааны болохко магад.

Ивалгын дасанда нүгшэхэдэй түрэлөө олохын түлөө "нуга намши" хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Анхаралтай байгты!

Гарагай 7, майн 11, монгол һарын 1.**Энэ үдэр һанаан хэрэг, тусэб бүтэсээтэй.**

Дасан дуган, гэр байра барилга, тарилга эрхилхэ, суглаа, хурал эмхидхэх, худалдаа-наймаа хэхэ, абары зан хатуужуулха, мал худалдаха, барилга эрхилхэдэ, хэрэг, хүшэр ажал хэхэдэ һайн.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ һайн, Хулгана, Гахай жэлтэндэ мүү.

Энэ үдэр үнэ абавал, нааны хорох.

Ивалгын дасанда "Сунды" хурал углөөнэй 9 сагхаа хурагдаха.

Урагшатай ябагты!

Гарагай 1, майн 12 , монгол һарын 2.

Шажан мүргэлэй бүтээл үйлэдэхэ, Будда, Дарма, Сангха гэхэн Гурбан Эрдэнэдэ гүйлга барихада, шэнэ хэрэг эрхилхэ, эмхи, үйлэдбэри байгуулха, шэнэ байшан ариоудхада, шэнэ хэрэгтэ нүргаха, барилга, соёлы хэрэгтэ, бэрии буулгахада һайн үдэр.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ һайн, Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ мүү.

Үнэ абавал, хэлэ аман, үнэрилдоон ушаржаа магад.

Ивалгын дасанда Гомбо, һама, Жамсаран сахиусануудай "һарзай" хурал углөөнэй 8 сагта уншагдаха.

Замби түбин табан Хаашуулда зориулагдана «Табан Хаан» хурал Сахиусанай дуганда үдэрэй 13 сагта уншагдаха.

Амгалан ажануугты!

Гарагай 5, майн 9, монгол һарын 30.**Будда бурханай үдэр. Энэ үдэр үйлэдэхэн бүхы һайн, мүү үйлэхэрэгүүдэй дүн мянга дахин арьбадхадаа.**

Энэ үдэр бурханай номнол, үргэл бүтээхэ, номгон ба үргэн хэрэг үйлэдэхэ,

Учредители:

Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия

Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ

Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

Редакционная коллегия:

И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиков (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.гендиректора, С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчнов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

- 21-54-54 - приемная
- 21-35-95 - зам.гендиректора - редактор газеты "Бурятия"
- 21-68-08 - редактор
- 21-64-36 - билдредактор
- 21-67-81 - выпускающий отдел
- 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
- 21-63-86 - отдел социально-политических проблем
- 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
- 21-06-25 - редакция журнала «Байгаль»
- 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хур», отдел книгоиздания
- 21-62-62 - реклама
- 21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются.
Автор несет ответственность за представленные материалы.

За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

Апрелин 23

Нэг эр хүн бүдэржэ байгаад, хайшаа ч юм гүйх зуураа: «Хэзээ ч ийм л даа, энэ юртэмсын наасанд», - гэж хэлэнэ. «Арван зуг, гурван цагт энээний зогсоохын аргагүй», - гэжэ Итгэлийн Хамба айлдана.

Апрелин 28

Дун бүреэн шанга абыан соностоно. «Олон бандиданар заларлаа», - гэж энэ нэг лама хэлэнэ. «Би өөрийнгөө Бурхадын дунда залараад байна би», - гэжэ Итгэлийн Хамба хэлэнэ.

Хурлын урда, хурлын боловж байх үед ч Бурхадыг, лама санаартанийг урялан дун бүреэ дуугаргадаг. Бандида (санскридаар, "Пандит") - үндэр шиди туйлсан гүн ухаантан, мэргэд.

Таван жилд нэг удаа үнгэрдэг Оросын Бурхан шажингын Заншилт Сангхын бүгд нийт шуулган - Сугандын энэ өдөр Ивалгын дацанд боловж байсны удаа чанарыг Итгэлийн Хамба онц тэмдэглэнэ. Үнгэрсэн таван жилийн туршид хийсэн ажлийн тулөө Бандида Хамба лама Дамба Аюшеевын тооцоо ширээт ламнаар зүвшин авана. Бурхад, сахиусадаар хүреэлэгдсэн Итгэлийн Хамба Сугандын ажлийг ажиглан товчилно.

Апрелин 29

Итгэлийн Хамба үндэр ширээ дээрэ очирто дүрэ маягаар залараад: «Дошхон сахиусадтаа таатай жаргал эдлэ», - гэжэ эрид айлдана.

Хүн болвол өөрийнгөө алдуу эндүү, залхуу хойрогоо цагааруулан, өөрийнгөө гэмэр зовлон эдлэж байсан бодомжлонгуй, өөрийгөө хайрлаха дуртай байдаг. Харин зовлонгын шалтаг бол мунхаг болон шуу.

Өөрийгөө өөгшөөн хайрлах хэрэггүй! - гэжэ Багша энэ өдөр эрид айлдана шуу. Тийн залхуу хойрогоо, маргалта сэжигээ дошхон аргаар даран, жаргалда хүрэдэг юм гэжэ ойлгуулна. Жэшээн, Ямандага, Дэмчог, Сандуй гэх зэргийн идам бурхад дошхон зан авари үзүүлдэг. Тиихээдэ дошхорсны хүсөөр манай мунхагыг усадхаж, Бурханы боди хутаг олох замаар зүв давшахыг Бурхан шажинтанд тусална.

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре

Издательского дома «Буряд унэн».

Отпечатано с готовых диапозитивов

в ОАО «Республиканская типография».

Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.

Подписана в печать 30.04. 2013 в 16.00 - по графику;

30.04.2013 г. в 16.00 - фактически.

Объем 6 п.л. Заказ №1588. Тираж - 4200 экз.

Цена свободная.

* Материалы на платной основе.

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж),

Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

ДВЕНАДЦАТЫЙ ЦИКЛ АРБАН ХОЁРДОХИ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Обед	Обед, үдүн хоол
Суп	Шулэн
Мясо	Мяхан
Мама налила суп мне в тарелку.	Мама (эжы) табаг соомни шүлэх жээ угее.
После обеда надо поспать.	Үдүн хоолой һүүлээр унтахах хэрэгтэй.
Кровать, кроватка	Орон
Одеяло	Хүнжэл
Матрас	Шэрдэг
Дима разделялся и лёг в кроватку.	Дима хубсахаа тайлаад, орондоо ороо.
Бабушка разбудила Сэсэгму.	Хүгшэн эжынь Сэсэгмаа ёрёулбэз.
Солбон проснулся, встал.	Солбон һэрээд, орондоо бодоо.

ТРИНАДЦАТЫЙ ЦИКЛ АРБАН ГУРБАДАХИ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Пальто	Пальто, дэгэл
Шапка	Малгай
Рукавицы	Бээлэй
Брюки	Үмдэн
Рубашка	Самса
Обувь	Гутал
Гэрэлма надела пальто.	Гэрэлма дэгэлээ үмдэбэ.
У меня тёплая шапка.	Би дулаан малгайтайб.
У Тани красивая юбка.	Танин юбкэнь һайхан.
Мама мне сказала:	“Түргэр гуталаа үмдэ”, - гэж
“Обувайся быстрее”.	эжымни намдаа хэлээ.
Света надела новое платье.	Света шэнэ плати үмдөө.
Дом	Гэр
На улице холодно.	Газаа хүйтэн.
Пришла зима.	Үбэл ерээ.
На Новый год к нам пришёл	Шэнэ Жэлдэ манайда
Дед Мороз.	Сahan Убгэн ерээ.
На дворе зима, много снегу.	Газаа – үбэл, саһан ехэ.
Мы оделись потеплее	Бидэ дулаанаар хубсалаад,
и вышли на улицу.	газаашаа гарабади..
Пойдём домой.	Гэртээ ошоё.
Зимой хорошо ходить по снегу	Үбэлдэе саһан дээгүүр санаар
на лыжах.	ябахада гоё.
Ребята катаются на коньках.	Ухибууд мульхэн дээрээ коныгиаар халтиренад.

АВТОБУСООР ХҮРЭХЭБДИ

(Дое дем на автобусе)

Манай город ехэл даа,
Мантан томо гэрнүүдтэй.
Магазинуудын олон лэ,
Маргажа, төөрийж болохоор юм.
Голой саада эрьеэхий
Гоё һайхан театра
Арбан таба минута соо
Автобусоор хүрэхэбди.

Наш город большой, много в нём
крупных домов. Много в городе
магазинов, заблудиться можно. Там, за
рекой, расположен театр – в красивом
здании. Туда за пятнадцать минут мы на
автобусе доедем.

Н.Дамдиновай «Русско-бурятский разговорник» гээн номгоо аттаба.

КАТЯ БАСАГАНАЙ ЕХЭ ШААЛТА

- Түрэл Буряад оронойнмай эдир шатаршан
- Екатерина Мункуева Сибирийн федеральнаа тойрогой чемпионадтаа түрүү һуури эзэлжэ, бултаниие баярлуулба. Тэрээ мүрүсөөн 9 нахатай болотор хүүгэдэй дунда эмхидхэгдээ.
- Багахан Катя үшвээ 4 хахад нахатайнаа шатар наадажа эхилээ. Катиин эжы Марина Георгиевна
- “Золотой ферзь” гэхэн шатарай нургуулида басагаяа бэшүүлэн түүхэтэй. Ерээдүй шатаршиние залуу багша Евгений Петрович
- Багаев норижо захалаа бэлэй. “Вундеркинд” гэхэн мүрүсөөнд түрүүн аяар 15-дахи һууридаа гараа. Жэл болоод, тэрээ 5-дахи һуури эзэлээ. Харин нёdon до жэлдэ Катя Мункуева чемпионой нэрээ зэргэдэх хүртээ.
- 33-дахи гимназиин 1-дэхи классай шаби Барнаул хотод болонон чемпионадтаа бүхы Сибирьтээ ерээн 26 тамиршадтай түрүү һуури эзэлхүн тутаа мүрүсөө. Тэндэ болонон түрүүшүүн наадандыа Катя амжалтаа туйлажа шадаагүй, Кемерово хотын басагандыа тэрээ шүүгдэшвээ.
- Тиимэ холо оройдоошие ябажа үзэгүй байгааб.
- Аяар гурбан сүүдхээ поездоор ябаабди. Харгыдаа аргагүйгээр эсээб. Энээнхээ боложо туруүшүүн наадандыа шүүгдэшвээб, - гээд эдир шатаршан хөөрэнэ.

Борис БАЛДАНОВАЙ фото.

Азбука пешехода

СТИХИ ПРО ДОРОЖНЫЕ ЗНАКИ

▼ Знак «Уступи дорогу»

Если видишь этот знак,
Знай, что он не просто так.
Чтобы не было проблем,
Уступи дорогу всем!

▼ Знак «Движение пешеходов запрещено»

В дождь и в ясную погоду
Здесь не ходят пешеходы.
Говорит им знак одно:
«Вамходить запрещено!»

▼ Знак «Поворот запрещен»

Эти знаки на пути
Ни за что не пропусти.
Есть у них одна забота –
Запрещать нам повороты.

▼ Знак «Остановка запрещена»

Здесь машину не грузи,
Не паркуй, не тормози.
Этот знак всем говорит:
«Тот не прав, кто здесь стоит!»

▼ Знак «Стоянка запрещена»

Тормозить здесь можно смело,
Но нельзя стоять без дела.
Пассажиров ты сажай
И скорее уезжай!

▼ Знак «Главная дорога»

Вот он знак, каких немного:
Это главная дорога!
Если едешь ты по ней,
Всех становишься главней,

И тебе, как будто Богу,
Уступают все дорогу!

▼ Знак «Подземный пешеходный переход»

Знает каждый пешеход
Про подземный этот ход.
Город он не украшает,
Но машинам не мешает!

Энэ хуудаса Дулма Гурдарнаева бэлдээ.

▼ Знак «Пешеходный переход»

Здесь наземный переход,
Ходят целый день народ.
Ты, водитель, не грусти,
Пешехода пропусти!

▼ Знак «Движение без остановки запрещено»

Ты, шофер, не торопись,
Видишь знак, остановись!
Прежде чем продолжить путь,
Осмотреться не забудь.

Манай айлшан

һүүлдэнь Катя удаа дараалан 8 дахин шүүжэ гараад, бултанхаа үлүү очкотой болоо. Ганса Эрхүү хотын шатаршан Алина Аргузова адли 8 очко абаа.

- Тэрээ басагантай “Вундеркинд” болон Буряад Республикин чемпионадтаа наадаад, илажа гараа һэм. Энэшье удаа баанаа шүүжэрхэб. “Алдуу хэнгүй шадахаа соогоо наадарай, тэрэшни өөрөө алдахаа”, - гэж Евгений Петрович намдаа хэлээ. “Нааданай үед Алина үнэхөөрөөшье өөрөө алдуу гаргаа, бэрсээ алдаа. Би тиигээд шүүхэн байнаб”, - гэж Катя Мункуева омогорхон хөөрэнэ.

Эдир шатаршан нургуулидаашье бэрхээр нурана. Нэгэдэхий классай нурагшадай дундаа болонон ород хэлээр олимпиадада гурбадахи шангай һуури эзэлээ. Катиин хэлэнээр, тэрээ математикин, уран зурагай хэшээнлиүдтээ ехэдуратай юм.

Имэ бэрхээр басаганай манай хүүгэдэй дундаа ургажаа яланханда бултаа омогорхохо ёнотойбди.

Борис БАЛДАНОВ.

Радна-Ниймы БАЗАРОВАЙ фото.

Олеся Емельянова